

Дондог Улзытуев

«ҮНГЭРНЭ ҮЛХӨӨ ҮДЭРНҮҮД...»:
АЖАБАЙДАЛАЙ ДЭБТЭРНҮҮД
(1957–1958; 1969–1970 онууд).

85 жэлэйн ойн баярта зорюулагдана

УДК 82.09 (=512.31)

ББК 83.3 (2=642)

У 479

Харюусалгата редактор, согсолборилогшо
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат, доцент Л.Ц. Халхарова

Шүүмжэ бэшэгшэд
И.В. Булгутова, хэлэ бэшэгэй кандидат, доцент
Х.Г. Цыденова, зааха аргын мэргэжэлтэн

Улзытуев, Д.А.

У 479 «Үнгэрнэ үлхөө үдэрнүүд...»: ажабайдалай дэбтэрнүүд:
(1957–1958; 1969–1970 онууд)/харюусал. ред. Л.Ц. Халха-
рова. – Улаан-Үдэ: «Уласай хэблэлэй үйлэдбэри», 2021. –
248 н.: зураг.
ISBN 978-5-91407-263-3

Тус ном соо агууехэ буряад поэт Д. Улзытуевай үдэр бүрийн тэмдэглэл-
нүүд анха түрүүшынхнээ хэблэгдэбэ. Уран шүлэгшын Литературна институт-
та нуража байһан (1957–1958 онууд), тиигээд Боярск хотодо ажаһууһан үе саг
(1969–1970 онууд) энэ ажабайдалай тэмдэглэлнүүд соонь ороһон байна. Зохёол-
шын залуу оюутан ябаха хаһа, уран зохёол бэшэхэ болон ажабайдалай элдэб
олон асуудалнууд тухай тэрэнэй бодолнууд, шүлэгүүдэйн гар бэшэмэлнүүд,
оршуулганууд, Боярск нютагта байһан тэрэнэй гансаардалга, юрын үдэр бүрийн
ажал хэрэг тухай ханаа зоболго г.м. олон сэдэбүүдээр бэшэһэн тэмдэглэл-
нүүдын болоно. Энэ ном үргэн ниитэ уншагшадта дурадхагдана.

ISBN 978-5-91407-263-3

УДК 82.09 (=512.31)
ББК 83.3 (2=642)

© Д. Улзытуев, 2021

ОРОЛТО ҮГЭ

Хүндэтэ нүхэд! Танай анхаралда дурадхагдаһан Д. Улзытуевай «Үнгэрнэ үлхөө үдэрнүүд...»: ажабайдалай дэбтэрнүүд: (1957–1958; 1969–1970 онууд) гэхэн ном болбол энээнһээ урагша хаанашье хэблүүлэгдээгүй байһанаа, анха түрүүшынхиеэ ном боложо гараба. 2019 оной ноябрь һараһаа эхилээд буряад хэлэн дээрэ хэблэгдэдэг «Байгал» сэтгүүлдэ хэһэг хэһэгүүдээр гаража эхилээшье һаа, ном боложо гараадүй байгаа.

Дондог Аюшеевич Улзытуев гансашье буряад арадай, монгол угсаатанай бэшэ, харин бүхы Россиин, дэлхэйншье литературынын эгээл бэлигтэй, абьяас ехэтэй поэдүүдэй нэгэниинь байһан гэжэ тэмдэглэе. Тэрэнэй зохёолһон шүлэгүүдын, поэмэнүүдын, дуунуудын гүнзэги гүн удхаараа, ирагуу һайхан найруулгаараа уншагша бүхэнэй зүрхэ сэдхэл татадаг юм.

Д. Улзытуевай эдир залуу ябахадаа хэблүүлһэн «Гуурһанай гурбан нюуса» гэжэ түрүүшын суглуулбаринаа һаһа бараһан хойнонь гараһан «Ая гангын орон» гэжэ томо ном хүрэтэр буряад хэлэн дээрэ «Ая ганга», «Хайранга», «Һолонго», «Аадар», «Сагай сууряан», «Бүрэн-Хаанай хормойдо», «Эрьесэ», «Ехэ дабаан» гэжэ шүлэгэй суглуулбаринууд гаража, буряад поэзидэ шэнэ долги асараа бэлэй.

Һүүлэй жэлнүүдтэ (2015-2017 онуудта) Д. Улзытуевай гурбан боти номууд хэблүүлэгдэһэн байна. Харин зохёолшын үдэр бүрийн тэмдэглэлнүүд хэблүүлэгдээгүй байһан. Гурбан дэбтэрнүүдын олон жэлэй хугасаада Д. Улзытуевай гэр бүлын архив соо хадагалагданхай байгаа. Тиимэһээ поэдэй хүбүүн Амарсана Улзытуев һайн дураараа энэ гурбан дэбтэрнүүдын «Үнгэрнэ үлхөө үдэрнүүд...»: ажабайдалай дэбтэрнүүд: (1957–1958;

1969–1970 онууд) (Д. Улзытуев. «День за днем...: жизни тетради: (1957–1958 гг.: 1969–1970 гг.) гэжэ нэрэтэйгээр хэблэлдэ бэлдэхыемнай зүбшөөһэн байха юм. Тиимэһээ зарим хэһэгүүдын «Байгал» сэтгүүлдэ дурадхаабди.

Уран шүлэгшэ Д. Улзытуевай үдэр бүрийн тэмдэглэлнүүд болбол гайхамшагтай данса болоно гэжэ гэршэлэе. Энэ тэмдэглэлнүүдын поэдэй сэдхэлэй байдал, ханаа бодолые, ажабайдалайн, зохёохы ажалайн элдэб асуудалнуудые гүнзэгыгөөр харуулһан баримтата үндэһэтэй зохёол болоно.

Нэгэдэхи хубинь Д. Улзытуевай Москвагай М. Горькийн нэрэмжэтэ Литературна институтта 1957–1958 онуудта нуража байха үедөө бэшэжэ эхилһэн тэмдэглэлнүүд болоно. Хоёрдохи хубинь – 1969–1970 онуудай үедэ Байгал далайн эрьедэ оршодог Боярск гэжэ тосхондо байрлажа байха үеын бэшэгүүд болоно. Булта дээрээ гурбан дэбтэрһээ бүридэнэ. Тэмдэглэлнүүд соонь поэдэй саг жэлэй ошохо бүри номһоо ном бүхэндөө бэлигын хурсадажа байһые, үндэр шадабаритай болоһые эли тодоор харуулна.

Мүнөө үедэ түрэл буряад хэлэмнай сахардуу байдалда ороод байһаниинь хүн бүхэндэ мэдээжэ. Тиимэһээ Д. Улзытуевай буряад хэлэн дээрэ бэшэһэн үдэр бүрийн тэмдэглэлнүүд хэблэгдэбэл, баян, нугархай түрэл хэлэнэйнгээ арга боломжые бүри саашань үргэдхэн, хүгжөөхэ габыяатай. Дэбтэрнүүд соогоо Д. Улзытуев сэдхэлэйнгээ байдалые, ханал бодолоо харуулжа шадаа. Поэт хүнэй сэдхэл хүдэлгэдэг үргэн баян эхэ орон, түрэн нютаг Шэбэртэ, Байгал далай, оршон тойронхи байгали, ая гангаар хангалтама буряад арад зоной абари зан, өөрын ажал хэрэгынь, нүхэсэл, инаг дуранай арюун сэбэр мэдэрэл, үнгэрһэн саг, тэрэ үе сагай хүндэ хүшэрнүүд, холын ерээдүй тухай бодолнууд, өөрын ажабайдалда ушарһан баяр, уйдхар, гашуудал – бүгдөөрөө тэмдэглэлнүүд соонь багтаһан байха юм. Энэ дэбтэрнүүд хүнэй досоохи элдэб хүймөө, доһолгоо гайхалтай

олон янзын үнгэ шэрэтэй, баян хэлбэри маягтай, уран хурса удхатайгаар харуулхан байна. Гадна тус ном соо өөрын бэшэһэн шүлэгүүд, поэмэнүүдэйн эскизүүд, хитад, япон шүлэгшэдэй уран бүтээлнүүдые оршуулхан туршалгануудын ороһон байна.

Дэбтэрнүүд соогоо бодото байдал гэшые тэрэл зандань автор харуулхаһаа гадна элдэб асуудалнуудта өөрынгөө хараа бодол, өөрынгөө сэдхэлэй байдал хэнһээшые нюунгүй сэхэ руунь бэшэнэ. Юундэб гэхэдэ үдэр бүрийн тэмдэглэлнүүд гэшээ өөртөө бэшэгдэдэг гэшэ.

Д. Улзытуевай баримтата автобиографическа ном хэблэлдэ дэмжэгдэжэ, олониитэдэ дамжуулагдажа, алдарта поэдэй зохёохы намтар үшөө гүнзэгыгөөр шэнжэлэгдэхэ гэжэ найдагдана.

*Хэблэлдэ бэлдэһэн – хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат,
БГУ-гай доцент Лариса Халхарова*

НЭГЭДЭХИ ДЭБТЭР

Люблю любить...

людской любовью...

Дондог Улзытын

1957...

Москва...

В кабаках, в переулках, в извивах,
В электрическом сне наяву
Я искал бесконечно красивых
И бессмертно влюбленных в молву...

А. Блок

Сентябрийн 1

Мүн иигээд институтда хэшээлнүүд эхилбэ... Наяхан ерээд
хуунаб.

Ямар найхан хүгжэм гээшэб? Энээнэй саанань дүлии ба тон
эли ритм сохилно... наанань аялга... Сүлөөтэйгөөр, хүсэтэйгөөр,
мүн урин найханаар гулган байхан аялга...

Хүгжэмэй абяанда ногтошоод, эдэ мүнүүдые бэшэжэ хуунаб.
Хаана тэрэ холо уняартажа байхан түрэл орон, инаг нүхэрни,
хайрата буурал эжы, хүндэтэ түрэл ахам, хээтэйм, булсагархан
гараараа нюдөө нюхажа хууһан Валяхан, номгон заахан Сүхэ
хүбүүхэн ханаандам орожо байна.

Хаана тэрэ холо нютагтам түрэл арадни үүрэй нара игаан хэр-
гээд, нангин гэрэл – Байгал далайдаа шарай нюураа хаража байна
хаяа?...

...Энэ үдэрнүүдтэ А. Блогые ехэтэ хонирхон уншажа байнаб.
«Город мой» гэжэ ном бороото үдэр Москвагай нэгэ киоскоһоо
абажа, метро тээшэ гүйнэб...

Я не люблю пустого словаря
Любовных слов и жалких выражений:
«Ты мой», «Твоя», «Люблю», «Навеки твой».
Я рабства не люблю.
Свободным взором
Красивой женщине смотрю в глаза
И говорю: «Сегодня ночь. Но завтра
Сияющий и новый день. Приди.
Бери меня, торжественная страсть.
А завтра я уйду – и запою».

А. Блок

Нина гэжэ эдирхэн ород басаганда Блогой шүлэгүүдые уншанаб, ехээр хонирхоно, шагнажа хуухадань нюдэд соонь галхануудай ялалзан байхые обёорноб.

Дээрэ дээрэхээ тамхи хорон баюулхадам, толгойм эрьенэ. Сэлгэнгын үдэшэ хайхан. Ой соо аалин намдуу, электричкын уянгата мөөрөөн соностожо, наһад залд гэнэ...

Сентябрийн 3

Переделкино – ород зоной байдаг газар. Олиггүй хайн агаартай...

Эндэ уран зохёолшуудай зуһалангууд бии. Мүн буржаахайнууд олон. Би мүнөө үедэ хоёр монгол хүхэдөөрөө нэгэ таһалга соо байнаб. Цогт – жинхэнэ монгол. Нямдорж – монголоой буряад, Цэрэн Галанай түрэл. Һайнаар бэшэнэ. Монголоор зохёоно. Энэнь ехэл хайн.

...Энэ үедэ Маяковскийн эдир багын гэхэ юм гү – шүлэгүүдые уншажа байнаб... «Гайяватын домогы» оршуулжа эхилэнхэйб. Манай аман зохёолдо тон дүтэ гэжэ тухайлнаб... Һаяхан Москваһаа ерээб. Автобусаар зөөнэ... Тэрэнь соонь бүгшэм. Мүнөөдэр бороон ороо. Жалсараевайда ороод гарабаб. Өөрөө

больницада ороһон аад, гараад байна. Намжилов ерээ. Шинхыжа ябана һэн.

...Эндэ сөөрэм бии. Эрyedэнь хэдэн хүбүүд хэбтэнэбди. Цы-
бик нэгэ бутылкэ пиво асарба. Бэшэ хүбүүд мүн лэ тиишээ бүрд
гэбэд... Тээ саана нюсэгэн басагад уһанда орожо байна. Хүбүүд
дуу дуулалдана.

* * *

Моя душа проста. Солёный ветер
Морей и смольный дух сосны
Её питал. И в ней – всё те же знаки,
Что на моём обветренном лице.
И я прекрасен – нищей красотою
Зыбучих дюн и северных морей.

Басагад хонгор залуугаар хон-хон энеэлдээд, холын холо ор-
шоһон эхэ нютагайм инаг гүүхэдэй инсагаадагые һануулна...
Уһанһаа һаяхан гараһан гулдагар сулахан басаганай гуя дээгүүр-
хи дуһалнууд наранда мэлмэрэн ялалзана... Мүнгэн хашарһатай
загаһан мэтээр үзэгдэнэ...Орос хүбүүд омогоор эшхэрэн бурхи-
ралдана ...

Энэ – нажар.

Сентябриин 4

Среда...

Мүнөөдэр Этигэл тухай бодооб. Этигэл тухай бодоо һэн хой-
ноо, өөрынгөө бүхы ажабайдалые һэхэн харааб...

Валя Чимитова...

Би шамда дуратай һэн гүб, Валя? Дуратай. Яаха аргагүй дур-
тай һэм, мүнөөш сэдхэлэйм оёрто шинии уриншые, шэрүүншые
нюдэд ялалзан харагдаад абадаг. Тиихэдэнь үншэн хабһанайм
хоорондо татаатай байһан эдир наһан залуу наһан хоёройм эршэ-

тэ нарийхан хилгаахан утахан «хан» гээдхинэ... Тээд үнгэрөөл хадаа үнгэрөө. Эдир наһан үнгэрөө. Найханаар, арюунаар, сэ-бэрээр үнгэрөө. Энэнь лэ найн.

Харин мүнөө... залуу наһан, болбосон махабада, эрэ хүнэй эхин зоригууд эхилээ... инаг басагаяа шарайгаарнь бэшэ – сэдхэл зүрхөөрнь бэдэрнэбди.

Тэнюун түрэл орондом
Тэрэнги үни сэсэглээ.
Уян намаа, шэлбээ
Урин үнгөөр шэмэглээ.
Үедөө мүнхэ тэрэнгийн
Үнжэгэн мүшэр – хүлдэшил.
Үндэн һуунаб. Сэсэгүүдын –
Үндэр дуранайш үрэ гэршэл...

...Москвада ерэхээр бэшэһэн эгээн түрүүшым шүлэг. Жалсараевайда һуутараа гэнтэ досоом гэжэгэнээд, газетын саарһан дээрэ бэшэжэрхибэб.

...Жалсараевай Валя элдэб юумэ хөөрэн бүбэнэнэ... «Хөөһэтэйхэн айрагыш биил буйлуулналби даа», – гээд Дамбадаа бүбэнэхэ гээшэ ха... Газаа халуун.

Сентябрийн 7

Хамтынгаа байра барилсахаяа табан хүбүүд мүнөөдэр ошобо-бди. Пушкинская площадь... тр. №3 до остановки «Зелёный дом».

Юра Шавыринтай хахад үдэрэй хоол эдибэбди. Мүнгэн дууһаад, «нэгэ тиимэхэн» байдалда ороод байнаб. Үдэр бүри перевод хүлээнэб. Үглөө ерэнэ бээ даа. Оптимист хараагаар ерээдүйгөө хүлээхэ гэдэг заншал баримталха болоо бээб даа... Жалсараевайда ороод гарааб. И.А. Ким ерээд байба.

Курортоноо бусажа ябаа юм ха. Гэдэһэ садхалан ябахадаа хүнэй ханаанда забхай хоохон бодолнууд ородог. Харин намдал адли байдалда ороод ябаһан хүн элдэб жэжэ гожые тоохошые дурагүй юм ха. Үнгэрэгшэ хүни Цэрэнтэй 3 саг болотор ярилдаабди. Элдэб хүнүүд болон элдэб асуудалнууд тушаа... Мүн өөһэд тухайгаа мартаагүй бээбди даа.

Настала в мирной стороне моей
Пора багульника, пора цветенья
И заалели кисточки ветвей,
А на сухой земле сгустились тени.
И в каждой ветке юности пора
Старинный символ дружбы у монголов.
Дрожат цветы, намокшие с утра
Цветы любви
в степи пустынной,
голой.

Шавырин гэжэ нэгэ морхогорхон хамартай, хоёотоһон арбагар үһэтэй, ёрзогор хүрин нюдэтэй борсогорхон ород хүбүүн энэ шүлэгыем оршуулаад, хүн бүхэндэ найрхан уншажа ябана. Теэд ондоо болгожорхёо. Дурасхаал болон үлэг лэ даа. Эх, Юрка, Юрка, омог заахан поэт!

Сентябриин 10

Семинар болобо. Фокина Ольгын шүлэгүүдые хэлсээбди. Бараг шүлэгүүд, теэд залууданал гээшэ ха даа... Зарим газартаа бүдүүлиг аялганууд соностоно.

Монголнуудни намайгаа хүлээнгүй ябашаһан байжа, би гээгдэшэн алдажа семинарта ерээб. Извещени бии байха ёхотой гэжэ ехэтэ ханаһамни – үгы.

Ямар яар бэ! Юра Шавырин шүлэгүүддем оршуулаад туршана... Болохол хэбэртэй. Нэгэ харахагүй ба үрөөһэн гаргүй залуу хүбүүн манаар нурана. Фамилинь Еремеев. Тэрэ ехэл һайн оршуулха гээшэ ха. Энэ хүни Цэрэнтэй тон удаан ярилдабабди. Энэ хүни гурба дахин намайгаа «гони» гэбэ. Бинь баһал бардамаар харюу – «бэлэг» үгөө бээб даа. Үглөөдэр ажаллахаа ошохомни.

...Элдин таладал үнгэрһэн эдир һанаяал һананаб. Унтангүй шахуу хоноһон хүни...

дурантаяа золголойб
Энэ хүни
Дулааханаар амилба
Ямар һонин?
Түлэг дундаа түүрээхэл
Эдир һанан...
Түрүүшынхиеэ дан эртэ
һэрээ һэм...

Тиимэ даа, Шэбэртын элдин талада эгээл түрүүшынхиеэ «дурлаа гээшэб» гэжэ, үдэрэй һанаан хүнийн зүүдэн ябаһанаа эб элихэн һананаб. Тэрэ басаган Валя Г. гэдэг бэлэй. Энеэдэтэй. Табадахи класста нуража байхадаа ямар тиимэ «дура» бодохо байгаа гээшэбиб? Өөрөөшье гайхаһаарби.

Сентябрийн 14

Манай институтадархин Ясна Поляна ошобо. Би үлэшөөб. Гэртэһинһээм 186 түхэриг мүнгэн ерээд байба. Мүнөөдэр телеграмма абабаб: Энэ хүни Цыдыпов ерээ. Би угтааб. Курска вокзал дээрэһээ саашаа, Ленинград мордобод. Хажуудань Зина – үндэр гэгшын басаган. Вокзалай ресторан орожо, «халуу оруулаад» тарабабди. Извещени абабашье, мүнгэёо абажа үрдэегүй байгаа. Тиимэ тула һөөргөө бусажа таби мүнгэтэй үлэбэб. Метродо нуужа, поезд соогоо унташабаб. Нэгэ мэдэхэдээ метро соогуураа

хэдэн тойрожорхихон, хүнийн хоёр боложо байна. Поезд байша-
ба, саашаа ябабагүй. Краснопресненскэ станци дээрэ бууһан бай-
гааб. Троллейбуста хуужа (хүүлшын машина!) Никитскэ хаалга
хүрэбэб. Жалсараевайда ошоһом – гэрынь суургатай. Дондуков
Буянтада ошожо хонхойбоб.

Элдин сагаан дайдаараа
Элүүр сэнгүү ябахадаа
Уунги шалшаа хүнүүды
Үзэн ядадаг заншалтайб.
Хатуу архиин охиндо
Халаад ябаха һамбаандаа
Хамаг элүүр зондо
Халдажа ядадаг зоболонтойб.

...Нээрээшье иимэ байдаг. Талада ая гангын хангал, сэдь-
хэлэйш шэмэглээн! Ямаршье архи тухай ханахагүйш. Тойроод
сүлөө, досоош сүлөө...

Харин бүгшэм халуун хотодо элүүр ябахань хүшэр. Уу-
жархёод, дуулажа яба – тиихэдэнь элүүр зон шоо үзэхэ.

Сентябриин 17

Мүнөөдэр минии семинар үнгэрбэ. Эхилээд нэгэ басаган үгэ
хэлээ. Докладчик юм ха. Аймшагтайгаар магтаа; «...бээ олоһон,
бэлигтэй энэ, тэрэ», – гэжэ байгаад... Юрэ хэлэхэдэ, эхилээд бул-
та магтажа эхилбэ. Теэд һүүл багта Костя бодожо: «Саг үегүй
шүлэгүүд», – гэжэ табижархихаһаань, хойшолоод лэ ходо муу
тээһэнь оробод. Семинар гээшэмнай тиимэшье үнэн сэхэ бэшэ
юм ха: нёлбожорхёош хаа, хойшоош харахагүй, тэнгэридэш хүр-
гөө хаа, мүн лэ хайнш гэхэгүй мэтэ байна. Тиигэнгүй яахань һэм
даа – булта залуушуул, бултал бээ харуулхаяа һэдэшэһэнүүд
«генинүүд» ха юм.

Дээдэ курсынхинь доодо курсынхинэй нэгэ хайн гэһые муу гэхэ гэжэ оролдоно, муу гэһыень хайн гэхэ гэжэ туланад... Юрэнх хэлээлгэн хайн лэ үнгэрөө. Журавлёв барагаар хэлэнэ һэн. Энэшье энэ, бэшэхэл байна!

Бэшэжэл байтар нэгэ үрэ гарана бээ. Хабар болотор энэ дэб-тэрээ дүүргэхэ бээб.

Түргэ-түргэн сохилно
Минии зүрхэн.
Түбэр-түбэр хатарна
Атар бором.
Дүмүүхэнээр үүрһээнэ
Хазаар даран.
...Дүтэлнэлхаб инагтаа
Амья даран.

...Досоомни нэгэл юумэн түбэр-түбэр хатарна. Тээд ерэхэ юумэ байхагүй. Элдэб жэжэхэн бадагууд ерээд лэ, талын һэб-шээгээр нэгэ дахин үлээд гээд лэ, ябашана... Ургынууд ха юм, ургынууд... Ургы – богони наһатай аад, сэдхэлдэ удаан мартагдахагүй сэсэг шуу.

Сентябрийн 18

Радиокомитедэй машина манай институтдай газаа ерэжэ байба. ...Япониин радио соносогшо залуу үетэнһөө манда бэлэгүүдые, адреснуудые асараа. Гэн үгэ хэлэбэб. Мүн шүлэгөө уншабаб. Хүбүүд дуу дуулаа. Костя Япониин залуушуулда хандалга хэлэбэ. Эдэ бүгэдые Япони руу радиогоор дамжуулха юм ха.

Бэшэжэ абаашадын хоёр залуу хүнүүд. Нэгэнийнь басаган. Валя гэжэ нэрэтэй. Би хоёр открытка, нэгэ адрес абааб. Адресаарнь бэшэг бэшэхэ юм гээшэ гү, али үгы гү?

Нэгэ Будда бурханай дүрэтэй открытка абааб. Ехэ хайн зураг. Мүнөөдэр Этигэл тухайгаа бодоноб. Газаа хүйтэржэ эхилбэ. Үглөөдэр хажаанхаяа үмдөөд ошохо юм байна.

Сэлгээхэн лэ, һэрюухэн
Селендума.
Сэбэрхэн лэ, арюухан
Сэрэндулма.
Селендумээр, юундэшьеб
Хүйтэрнэл ха,
Сэдьхэл минии, юунһээшьеб
Уйтарнал ха.

...Энээхэн шүлэгэй эхин дүрбэн мүрые аяар тэрэ Шэбэртэдээ байхадаа ханахан хүм. Эндэ ерэжэ һүүл һамбайтай болгобо гээшэ хаб. Тиин «сэдьхэл минии юундэшьеб» үнэхөөрөөшье уйтарха. Теэд юунһээб?

Сентябриин 25

Үни сагайшье дневнигээ эрээлээгүй ябанаб. Саг олдоогүй. Мүнөөдэр стипешхээ абажа, зуун табан түхэригөөрнь юумэ аба-шооб. Элдэб клей, хайша, крем, пятновыводительһаа эхилээд, перчатка, шляпа худалдан абанхай, гэртээ ерэхэ харгыдаа нэгэ кружка пиво гудамхижархёод, энэ һуунаб.

Сентябриин 21-22-23-24-дэ ходо шахуу Алексей Бадаевтай зай-гааб. Бузар лэ эсэбэритэй байна ... Алексейтэй зайжа ябахадаа, Надя Вера гэжэ хоёр ород басагадаар танилсаабди. Тиигээд лэ уулзагдан-гүй миин үнгэрөө даа ... Басагадаар ябаха хүсэл юундэб даа ехэл ахираар мэдэрнэб. Улаан-Үдэээ һананхайб. Тэндэ – инаг дурамни.

Надя гээшэнь гэмгүй үхин. Теэд тэнэгхэн хаш даа. Нүгөөдэнь дан ухаатай ... Солбон ерээ. Малайжа хэбтэнэ һэн, Жалсараевайда.

Экзаменииень барюулха дурагүйб ха гү даа. Яагаа яяр юм даа.

Талаараа нугаараа
Тангаршаагаад,
Табан хушуу малнай
Таран бэлшэнэ ...
Тангилшуу басагадаа
Найхашаагааб –
Таанарайнгаа хойноноо
Нюдэм бэлшэнэ.

Эрэ хүнэй нюдэн басагадай хойноноо хододоо шахуу «бэлшэдэг» байханийн гайхалгүй. Залуу ябахандаа басагадай хүдэлсэ бүхэндэ, эрьесэ бүхэндэ ба хараса бүхэндэнь поэзи тэмтэрэн олоно ха юмши. Гэбэшье, зарим дүүхэйнэр тон харуу байшадаг, үгыш гэбэл, үгытэй байжа байдаг.

Тиибэ яабашье, тэрэ дүүхэе сэдьхэлдээ нэнгүүлэн ябанаб... Хүйтэрөөд ябаһан зүрхыем дулаасуулаа ха юм, галдуулжа байһан доторыем ундалуулаа ха юм. Аажам сагаан талада ангажа хэбтэһэн залууе абарһан эдир басаганда айдар

Зугаалһайб даа шамтаяа,
Теэд холош, инагни,
Зунай энэ дуулимда
Домоглоноб һананги.
Зулгы урин мэдэрэл
Зүрхэндэмни тэршэлнэ.
Зургаа мянган модые
Шамтай хамта тэбэринэм.

– зүрхэм тэгүүлнэ. Һүнийн шүүдэр соогуур Дурна зүг тээшэ, абаахайн мүрөөр арилнаб... Болзоотын боро дабаанда нэгэ буужа тамхилнаб, Эрхүүгэй нэгэ «отельдэ» нэгэ буужа сайланаб... Улаан-Үдэээ хүрэжэ, Ура, урай хүхирхэб! Хо!

Сентябриин 28

Наяын үдэрнүүдтэ научна-фантастическа зохёолнуудые уншажа эхилээб.

Үхибүүн ябахадаа унтангүйгөөр уншадаг номуудни баһал сэдхэлым эзэлбэ. Баһал романтик байнаб даа. Александр Лем, Владко гэгшэдэй «Астронавты», «Аргонавты вселенной» гэхэн номууд муушаг байгаа. Научна-фантастическа зохёол хадаа гол түлэб научна гипотеза дээрэ миин лэ үндэнэ абаад, саашань шадал соогоо фантазировалха, гүн хайхан мэдэрэл, гайхамшаг бодол болон, сэдхэл буляама образуудые гаргажа шадалга хаям. Харин өөрөө ямар нэгэн «зүб» гэгдэжэ, һүүлдэ баталагдаха гипотеза зохёолые оролдоһоной хэрэг юуб! Гол түлэб хайхан бодол ба хүнэй хүсэл зоригые аяар тэрэ гүнзэги руу абаашаха, төөрюулхэ, дурлуулха, тиигээд гайхамшаг харуул гэрэлээр гэнтэ гэрэлтүүлхэ, үгыш гэбэл хүнэй сэдхэлые хайхан тээшэ дуудаха зорилготой шуу. Научна теори буруу болохохонь гэжэ айһанай хэрэггүй, – хэзээдэшье, хэршье ехэ дааннанууд – тайгаар, хэршье «хожомоо зүб» болохо гэхэн бодолготойгоор бэшэһэн аад, айхабтар шадамараар, хүнэй уйдамаар, баясамаар мэдэрэлнүүдые энэ жанр дээрэ гаргажа шадаагүй бол – литературна, бүрин литературна зохёол болохогүй. Эгээн түрүүн мэдэхэ хэрэгтэй – фантастика гээшэ мүн лэ поэзи мүн. Фантастика бэшэдэг уран зохёолшые поэт гэжэ бүрин сүлөөтэй нэрлэжэ болоно. Харин дээрэ нэрлэгдэгшэ романууд энэ эрилтые дүүргэнэгүй. Хуурай, научна теори, тоо, хэмжүүрнүүдхэ хүсэд гараагүй, мулталжа шадаагүй, миин лэ худалша хүнэй хуурай хөөрөөн болошоно. Фантастическа зохёол уншажа байһан хүндэ юундэ тиимэ точностьнууд хэрэгтэйб? Тон бага хэрэгтэй. Гол түлэб – зохёол, зохёолой доторхи хүнүүд ба зохёолой байгуулга. Энэ талаараа Толстойн «Аэлита» – поэма. Холын холо уряалжа байһан гайхамшаг уряал!

...Хүн бүхэн энэ дэлхэйдэ жаргаха гэжэ түрэнэ. Хүн бүхэн жаргахадаа нэгэ наһан соогоо хэды дахин сэсэглэнэ.

Үмхирхэ дээрээ алим жэмэс
Сэсэглэдэг заншалтай, –
Үнгэ найгаар халбархалби,
Үнгэрхынгөө урда тээ.

Эдир залуу ябахандаа хүнэй зүрхэ сэдхэл эгээн найнаар халбардаг... Зарим хүнүүд гээгдэжэ сэсэглэдэг... Зариманиинь эртээр халбараад, сэсэгээ гүбижэрхинхэй, алим жэмэсэй түрүүшын үрэнүүдые харуулаад байха...

Алим жэмэс үмхирхэ дээрээ зун дундашыё сэсэглэшөөд байдаг юм гэлсэгшэ. Хүн бүхэн энэ дэлхэйдэ түрөө нэн хойноо сэсэглэхэ ёһотой.

Сентябрийн 29

Үглөөгүүр гэнтэ һэришэбэб. Хэншыёб даа, аяар тэрэ холоһоо дуудаба...

Тиимэ даа, ойлгожорхибоб, гунигай Одон Тумаһаа арюухан Аэлита дуудана... Гуниг, уйдхар дүүрэн Аэ-э-э... Аэ-э-э – ли-та-а-а...Аэ-э-э...

Хэн дуудана гээшэб? Найхан хүсэлни гү, гайхамшаг дуунай аялга гү, өөрым шүлэглэл гү, зорюулһан басаганайм ханаа алдалган гү? Унташабаб...

Үглөө газар шийгтэй нойтон. Бодолгото хатан хэбтэнэб. Уран зохёол юун гээшэб?

«Проза поэзи хоёр-хоёр ондоо бшуу даа. Теэд гол илгаань юуб? Иимэл юумэ ханааб. Зүб лэ ха. Прозын эгээ илгарма талань – образые типизировалалган. Харин поэзи – мэдэрэлнүүдые (чувства) типизировалалган.

... Цэрэн Галанай орожо ерээд, «Король Лирэй» хатар эхилбэ.

...Шэбэргын шугы... Буряад нютагууд шугы шэбэрэй ойро оршодог. Хабарһаа эхилжэ, тэрэ шугынууд соо хүхын донгодоон, жэмбүүрэй абьян таһалгаряагүй шахуу...

Шууянал даа, хүүенэл
Шугы – манай үлгыхэн.
Үбэр дээрэм дууранал
Үеым нүхэр, дугыхан.

Зарим үдэрнүүдтэ шугымнай дууража байха. Дээгүүрнь хирээ элихэ... Намдуу аалиханаар үдэр үнгэржэ, бүришые аали үдэшэ ерэхэ...

Тиихэдэнь хуурай зөөлэн болдог дээрэ дурлахан хоёр – Цэдэн-дамба Цэрэндулманууд, боргооно үргээн, үргээн, бэе бээдээ нэнгэхэ...

Арбан табатай тэрэ хүбүүн «ажабайдал, гашуудал» тухай арбан табатай басагандаа хөөрэхэ...

Агаарта тамархан арбан табанай хара, гайхашаан баранин шагнаха...

Октябрийн 7

Петя Бальжанима хоёрһоо бэшэг абабаб. Найн бэшэгүүд! Бальжанима тон гоё бэшэг бэшээ. Шэбэртээ ошоод ерэнхэндэл байгаа.

Бальжанима, минии гансал үнэн сэхэ, эгээл үнэтэй нүхэр, түрүүшымни багша... Хаана тэрэ, байгаалийн гүн гүнзэгы эхэ дотор шинии ахир мүртөө гайхамшаг хүсэтэй бэе, хара муу ханаа-тайханаараа ниилэн алдахан харуул хайхан ханааншни оршоноб?

Бишни мүнөө холоб. Бэшэгыеш абахадаа шиниингээ хюмһа-лиг шүрбэгэр гарые адхан байһандал болооб!

Москвада намар... Уляһа тополиин намаа набшаһан эгээн түрүүн шарлажа, һүүлээрнь шэнэнхэнэй хахалшые шарлаба. Бур-гаһанайл набшаһад ногоон зандаа үлөөд, үглөө мүнөө үдэрөө хүлээн, эшэ дороо шэшэргэнэн шэбэнэнэ.

... Хahasалган дээрэ инаг нүхэршни олон юумэ хэлэхэгүй... Олон юумэ даржаганаа хаа, мартахань гурбан саг...

Үглөөнэй шүүдэр набшалан дээрэ –
Үүрэй баяр.
Үдэшэнхөө хойшо жаргана хээрэ –
Үелхэн хоёр.
Мэлмэрнэ, хүүхэнэй нюдэн дээгүүр,
– Мэдэнэ гүш,
Мэндэл ябаарай, инагни,
Зай гү...

... Намай үдэшэнхэн басаган дүрбэ-табан лэ үгэ хахасалган дээрээ хэлээ һэн. Тиин бүхы найдуулгань, бүхы дураниинь, бүхы уйдхарынь «зай гү» гэхэн үгэ соо багтаад, минии зүрхэндэ хадаан мэтээр сэрд гэжэ орошоо бэлэй...

Октябриин 10

Абгай хээтэйтэнхээ бэшэг абабаб. Харюу бэшээд хуутарни Явуухулан Баточир хоёр ерэбэ. Нямдоржо шүлэгөө уншажа байна. Мяха шанажа байнабди. Баточир шальбигшана, һар һор гэнэ, иишэ тиишээ һарсагад-һарсагад гэнэ. Монголдол адли бэшэ хүн даа. Наанаһаа ехэ сагаан ханаатай хүн шэнги. Саанаһаа ямар байгаа юм даа. Нямдорж гэжэ ёһотойл буряад – мэхэтэй, гэхэ мүртөө хааргүй. Гэбэшье заримдаа хулзаад, буха шэнги болошодог. Дээрэ доро орожо шадаха ха, зарим үедэ нилдаганажа байдаг юм. Цогто – хитад. Шүрдэгэр, нарин. Бээдээшье нарин, ханалаараашье нарин. Харуу гэхээр бэшэ, гэбэш баһал биил гээшэ даа. Ехэ хүбэлгэн. Харин Нямдорж нэгэ бага габалшаг ха.

Буряад нютагуудта хараасгай ехэ олон агша һэн. Һүүлшын жэлнүүдтэ хараасгай тон үсөөн болошоо. Минии арбан таба – зургаатай ябахата, дальбараагаа үдөөһэн...

Духа сагаан бүргэдтэ
Дурланагүйб – хүндэлнэб.
Харша соомнай үүрэлһэн
Хараасгайда дурланаб...

хараасгайнууд шабын түшэтэ дээрэ ярайжа хуушоод, үйлсые дүүрэн шаханажа хуугшад хэн...

...Ча-ри-ка-ра-чи-ря-ка-ру-крррияг.

Үнгэрэгшэ зун намар болотор шахуу гэртээ байгааб. Хэдыхэн лэ хараасгай харааб. Хараасгай ехэ хайхан хүлдэ. Манай дал соо ходо үүрэлдэг хэн. Нэгэ дальбараань унашоод, үүртэнь хэхэ гэжэ дальбараань бариһамни, харааһан гээшэнь. Хараахые хаанаһаа хураа юм; досоо үбдэхөөр хараахал.

Октябрийн 11

Жалсараевайда оробоб. Валя гансаараа байба. Наянай ойлгоһоор байхадам Дамба Зодбич жэжэхэн сэдхэлтэй, жэгтэй олохон зантай, аймхайхан хүн боложо элирнэ. Галан баһал «тиимэ» гэжэ дуугарагша. Галан хатуу амитан. Хэзээнэйшье Дамбатан руу ябаагүй. Нэгэл муу ханаа хаа, удаахан досоогоо хадагалдаг ха.

...Валитайнь ярилдаһаар байтараа би «нам түрэ гээд, билдагуушалаад, теэд нэрээ ябаад ябадаг зон» тухай дурданаб. Валя Дамбыем дайрана гэжэ ханаа ха...

Юрэнь Валя Дамбаһаа нилээд нарин ухаатай ха, харин Дамбань үнэгэн мэхэтэй, тиигээд лэ тэдхэн нэрэ зүүгээд, иишэ тиишээ хатарна. Ноён хүн шуу. Намын гэшүүн! Миин лэ ярлык!

Теэд яахаб: эгээл муунь юуб гэхэдэ энэ гарахаяа байһан антологидо шүлэгүүдые шэлэхэдэ өөрынхихөөнь хайнууд орошохо гү гэжэ айна. Тэрэнь муу, энэнь муу.

Үгэгүй урихан саран хүхын донгодоон
Үдэшын дуулимһаа үглөөгүүр болотор хонхотоо.
Уурхай байрагүй зайгуул энэ шубуунда
Уйдхартайл ёһотой даа, зунай ааяма халуунда...

Үрэ дальбараань үдэнэ харсагын уургай соо,
Үндэгөө шаналан, хүхы уйтай дуулана.
Урдын Монголой үргэн талаар зайдаг
Үншэн хууршые би ханаандаа оруулнаб.

...Хүхы шубуун гоё найханаар донгодоошье һаа, дальбараагаа
өөрөө тэнжээдэггүй... Ямар гайхалтайб. Зарим дуушад, поэдүүд
тиимэ ажабайдалтай байдаг... Эндэ тэндэ үхибүүтэй байха, теэд
өөрөө тэнжэл ябаха...

...Энэ үдэшэлэн «гэртээ» Переделкино (Сэлгэнгэ) бусажа
ябахадаа, өөрынгөө мүнөө үедэ бэшэжэ байһан шүлэгүүд тухай
ехэ муугаар бодожээ...

Жэжэ тематика... жэжэ!

Инаг дуран, байгаали, уйдхар – иигээд лэ дүхэригнай хол-
боршоно. Тон арадай зохёолһоо дутуугүй юрын, тиигэхэ мүртөө
гүнзэгы бодол хүсэлнүүдые дотороо абажа ябаһан шүлэгүүдые
бэшээ бол... Энэл ёһото дуун байгаа.

Би мүнөө «найхан» тухай дууланаб. Найхан ... Понятие о пре-
красном... найхание магтанаб. Теэд ажабайдал ехэ; тэрээн соо
«найханһаа» гадна һүүдэр тала бии бшуу.

Бодото ехэ поэзи ажабайдалай алишье эрмэг, алишье углуу
булангыё шэншэлэн харуулха зэргэтэй, мүнхэ оройто уулын
орьёлһоо гадна, харанхы хара нүхэн соогуур, хабшал забһар соо-
гуур дамжаха ёһотой...

Теэд би...

БАЙХАН ШҮЛЭГЛЭЛ

В.И.– да.

Нахал сагаан харьдаг Үндэр эсэгэнээ,
Нахил эхэ харуул номин Шэмнийнээ,
Уян сагаан Уран-Дүшэ нютагнаа,
Мэлмэлзэгшэ Мэлын Сагаан нуур-Аханаа.
Захяатайхан, заабарьтайхан шааяхан,
Хамаатайхан, хараатайхан хааяхан,
Дагуунинхан, дагууши даа, дагуунин.
Сагаан Морин, Сагаан Морин мэлмэрнэ,
Сарюун долгёор сахюур түнхөөд хүльбэрнэ.

II

Гүн тайгын гүнзэги руу гүрбэлзэн,
Эмгэн нуурай эрье тээшэ эрмэлзэн,
Ээрэмшээнэд, энеэлдэнэд, дүүлинэд.
Элиг наада эмхидхэжэ дууланад.
Гунигай манаар, гуранай дураар гулгана.
Гуулин хоолойнь гуниг абьян ургана...
Гэнтын жаргал, гэмшэл, гайхал гэлтэй гү,
Гэнэн зүрхэн, гэрэл ханаан зэлэтээ гү –
Үдэшэ наран, үдэр хара гараханшуу.
Үүлэд нүүнэ. Үлгэн дайдам энэ бшуу.

III

Элин, элин, эрье дээрэ буунал хаб,
Эрьен тойрон, элдин талаяа харанал хаб.
Галин гулин ганганаааар тамарнаб.

Газар дээрэ гараа хунган хэхэрнэб.
Энхэргэнээр эрхэлүүлэн эмнижэ,
Инаг дурым, эрдэм бэлигым хэмнэжэ,
Табан зүйлын тахил хадаг мэдэрхэн,
Ташаан бэеэ таамаг хүлдөөр нэмэрихэн
Табан хүүхэд талмай дээрэ хатарна...
Танижархинаб. Танил шарай тодорно...

Хүхэ нуур хүүхэдые үлгэдэнэ.
Хүтэрэлдэһэн дүхэригыень хайшаана,
Нюрган дээрээ нюуса зугаа дэлгэнэ,
Нютаг хээрын эльбэхэлээр тамшаана.
Уянгата урин хүхын донгодоон
Уужам нуга, уула дээгүүр хонхотоод,
Угалзата уян хүгжэм шэбэнэжэ,
Уйдхарыем угаан зайлан халгажа,
Удаан удаан урма зоригыем нэмээнэ,
Ухаан зүрхым уран дуугаар дэлгээнэ.

Улаан сэсэг уһан дээгүүр урдана.
Урал дээрэм ургы хүүхэд ургуулна.
Дүүрэн хара дүмүүхэнээр дүүлинэ.
Дүүхэйгээ харан, харан баруулна.
Зоргон соогоо зогсоохо хабатай хаа,
Золтой, хубитай хайхашаажа үлэхэл хэн,
Яахаб даа, яаралгүйхэн малайһаар,
Ямба дүүрэн ямаан шарай шарайлһаар
Хара хээтэй халирнал ха мүрөөрөө,
Ханаа алдан, харабшална сүлөө руу.

Хүл нюсэгэн хужар сагаан хүлнүүдын
Хүбүүн хүнэй хүсэл дайраад сэрбэнэл.
Зүлгэ ногоон зүхэн бүрийн сэсэгүүдэй
Толгой эльбээд, тойрон саашаа жэрбэнэл.
Хүтэрэлдэһэн хүхюу илдам хүүхэдүүд
Хүнэй шарай, хүнэй бэе бөөлхөн
Хүхэ нуурай хүлгэн байгша долгид гү?
Хүнгэн далита хүжэ мүнгэн хун шубууд
Ээрэмшээнэд, энеэлдэнэд, дүүлинэд,
Элиг наада эмхидхэжэ дууланад.

Шэлэн дээрээ шэдэжэрхин гүрилөөдын,
Шэхэ мұрын шэмэн гүйһэн гээгэдын
Шэдитэ дуунай аялгатай адли бшуу.
Сэдьхэл зүрхэ шэрбээд абадаг чиинаашуу,
Нахилзаһан нарин хотогор ташааень
Намар эртын хюруу мэтэ нимгэхэн
Һагшуур торгон һаруул нэмэри орёогоод,
Һарын толо дахан, дахан дохёогоо.
Үдэшэ наран, үдэр һара гараһаншуу,
Үлгэн дэлхэйн энеэбхилжэ байһаншуу.

Хабсагай мүргэн, габшагай түргэн долгилһон
Хатуу шулуу хамха сохин хобхолһон
Сагаан Морин, Сагаан Морин мэлмэрнэ,
Хүхэ нуурай хүхэн дээрэ дэлбэрнэ...
Табан зүйлэй тахил хадаг хэдэрһэн
Ташаан бөөэ таамаг һүлдөөр нэмэрилһэн
Урин хүүхэд уужа, ундаа харюулнад,
Урилдажа, уян хурдаа харуулнад,
Харан һууһаар халуун сээжээ дэлинэл хаб
Гангар гунгар галуун дуумни ерэнэл ха.

Мүрэн дээрһээнъ аалин аалин эльбэжэ.
Мүнгэн сээжэтэ хун шубууды сэнгүүлһэн
Гүн тайгын гүнгинөөе шагнанаб,
Гүлзөөргэнөөр дүүхэйнэрээ шэдэлнэб.
Үхэр нюдэн, улир, мойһон, нэрһэнүүд,
Үзсхэлэн дүхэригыг шэртэжэ.
Атаарханад – ямар һайхан нюдэд бэ!
Аалиханаар үхэр нюдэн шэбэнэнэ.
– Ай даа, амтатайхан уралнууд! –
Алирһаншье амьяа даран гүбэрнэ.

Табан хүүхэд. Хараашалнаб дүтэлжэ:
Талын дууша танил үүри – жэргэмэл,
Жэмбүүр хоолой жэгдэ аяг таталжа,
Жэнхэн нютагаа дурдан дурдан, жэргэнэл.
Удаадхинь уулын басаган. Зээрэншуу
Уулын дундуур урдан гарадаг Терекшуу...
Гунигтайгаар гурган дуулаа гурбадахинь.
Гургалдайдал тэнгэри өөдэ эрмэлзээ...
Далайн уһанай дабһан юм гү, хэн мэдэхэб, –
Дабхаряатай нюдэ руунь мэлмэлзээ...

Ногоон нэмэри. Номгон харса. Уяранги.
Ногоон дээгүүр, юугээш юм даа, бэдэрэнги.
Таамаг миһэрэл. Танинаб шамай, тэрэнги.
Тайгын басаган, зүрхыем үхинэй татанги.
Гомдолтойгоор дуран тухай зугаалһан
Голой хүүхэн, голой уян бургаһан
Сэсэгээр халима сэнгүү һайхан нугадашни
Сэлгээ үдэшэ шэбэнэлдэжэ һуудаг хаа.
Дагуунинхан, дагуунин даа, дагуунин,
Дэгүүнинхэн, дэгүүнин даа, дэгүүнин...

Эдир наһан! Эртын дуранай зүүдэн соо
Эрьен, тойрон, эндээл төөрин ябаһанаа
Энэл ерэбэб. Харьяа долгин миралзаад,
Харанхы хүнийн хабшал соогуур ялалзаад,
Хальман шулуу хабсагайһаа хугална,
Халима дураар хасарым эльбэн үгэлнэ:
«Харьяа, харьяа, харьялхыем дуулалши,
Хабшал сооһоо хахинахыем шагналши,
Сагаан Мориной сабшалхые харалши,
Сайхан шүлэгэй урасхалһаа гаралши!»

Нахал сагаан харьдаг Үндэр эсэгэһээ,
Нахил эхэ һаруул номин Шэмниһээ,
Уян сагаан Уран-Дүшэ нюотарһаа,
Мэлмэлзэгшэ Мэлын Сагаан нуур – Ахаһаа.
Сагаан Морин, Сагаан Морин мэлмэрнэ,
Сарюун долгёор сахюур түнхёод хүльбэрнэ.
Энэ – шимниш. Эдир наһанайм инаглал,
Эршэ дүүрэн элигтэйхэн шүлэглэл,
Гэнэн үеым гэрэл толи дурасхал,
Гэмшэл, жаргал, гэнтын гуниг амисхал.

Үдэр хүнийн үнгэрһые мэдэнгүй
Үе сагай үер соогуур урдажа,
Холын холо хотон айлай гудамжаар
Хори наһам хотиролдоһоор үнгэрлэй.
Галуун болоод, газар дээгүүр дэбеэб,

Эмниг болоод, элдин талаар дэлээб,
Мүрэн болоод, мүнгэн долгёор хэлээб,
Эрэ түрөөд, энэ мүнөө ерээб.
Үгын найхан үндэр дураяа дуулааб,
Үргэн үлгын болгон дуурааб...

Эдир наһан! Эртын манан дуранда
Эды болотор эзэлэгдэшөөд ябаһанаа
Энэл хэрибэб. Энеэбхилнэш хажуудам.
Энхэргэнээр эльбэн дуулан һууһанаа
Болишобош. Бодол дүүрэн хэргэнэб.
Бодомсоороо хүн нюдыш шэртэнэб.
Табан зүйлэй тахил хадаг хэдэрһэн.
Ташаан бээ таамаг хүлдөөр нэмэриһэн
Табан хүүхэд шиниим хургад болошоно...
...Тала дээрэ үүр сайжа байна.

Эдир наһанайм дуран! Валя Чимитова... Би мүнөөш боло-
тороо шинии мууешни һайнииешни хүсэд мэдэнэгүйб. Ши
минии сэдхэлдэ илдам уринааршье, тиигэхэ мүртөө шэрүүн
хүйтөөршье, эелдэр эшэмхэйгээршье, эрэлхэг хатуугааршье,
үнэн сэхээршье, һалхин һамуугааршье үзэгдэнэш...

Ямар удаан мартажа яданабиб. Хаанаб даа, нэгэ тээ, арюухан
басага гү, али эрбэгэрхэн дүүхэе обёорходоо, ном уншахадаа,
кино харахадашье – шамайел һананаб, шамтайл зэргэсүүлнэб.

Этигэл... энэ нэрые би үгөөб. Үнэхөөрөөшье, этигэжэ боло-
хоор хүн ха юм... Этигэл... Валида ороходоо тад ондоош даа, тад
ондоош. Ши юрын басаганши, үншэнши, эгээл һайн зантайш,

шамтай арсалдажа болохогүй, гансал өөгшөөн эрхэлүүлхээрши, хайрлан үнэхээрши... ши хайн сэдхэлтэйш.

Нээрээшье, ямар хайн сэдхэлтэйби даа, бурхан лэ энээн тухай мэдэхэ. Би шамтай нэгэтэшье арсалдахагүйб, хаанаһаа теэд арсалдахаби? Ямар үгөөр, ямар үнэн сэхэби даа? Этигэл, би гайханаб, мүнөө болотороо би шам шэнги гэнэн, гэлигүй сэр, залан басага хараагүйб... Теэд юундэ шамтаяа уулзахадаа, хайхан лэ мэдэрэлтэйгээр мihэлзэн угтанабиб?

Харин Валя... Хуу орёо, гэбэшье тон юрын. Үгыл даа, юрэнь лэ Валя – противоречие. Сплошное противоречие. Жизнь состоит из противоречий. Она тоже. Мы любим жизнь. И я её люблю. Да, люблю, но иной любовью, чем Этигэл, земную, простую, невинную и прямую, ясную, как день солнечный.

Энхэ юртэмсөөр
Эрдэнийн шулуу бэдэрээш.
Эсэшөөш даа,
Энэ наһаараа зайгааш
Шэбшэбэш мүнөөдэр:
Сэнтэй шулуу олобошье
Сэдхэлэйнгэй эрдэний
Гээжэрхихэн байгааш...

Энэ дэлхэй дээрэ
Эжы бүхэн адли хаяа?
Тоомоо таһаран дальбараагаа
Тоншоод абахал тахья...

...Эжыгээ һананаб. Хайрата эжым,
Хайшанш гэжэ байна хабши даа...
Наһан соогоо нара хараагүй
Нарин һайхан сэдхэлшни,
Намайгаа гэжэ, намарай набшадал
Шэшэрэн гуниглажа байна гү?
Али, арюун хабарай алтан сэсэгүүд мэтэ
Абгаймни алая хөөрхэн үхибүүдээр аһалдажа, носолдожо,
Жара наһанайнгаа жаргалда хүрөөб гэжэ,
Жабдан гуламтадаа забилжа һууна гүш?
Хабар ерэхэ... харихаб даа тиигээд,
Хатуу хара хүбүүншни.
Хари холын газарта
Хамаг олоной хаа хойнош ороогүй,
Хангил орьёлшые хүрлөөгүй,
Хараһанаа хазаад, халаһанаа үмдөөд,
Халуудахадаа халуудаад, бээрэхэдээ бээрээд лэ,
Хатаржа ябанаб даа.
Хай, яаха һэм!
Долоржо, доргоной һүүл хазаг!

Булдхан түмэрэй даршаанда
Бурядхан ороноо һананалби.
Бууралхын хайрата эжыдээ
Бусажал ерэхые хүсэнэлби.
Бултадаа унахал заяатай һаа
Буугайнгаа сэмгые дэрлэхэбди.
Булсагар хөөрхэн инагтаяа
Бурханайл орондо гэрлэхэбди!

Буряад орон! Байгал далай хүлдэтэйш! Үүлєє сүмэ хадхаһан үндэр шобхо уула хадануудшни, нюдэ алдама захагүй үргэн талануудшни, төөрижэ унама түглэ, шугы, тайгануудшни, халзан толгойто халюун мунхан хадануудшни, сэнхир тунгалаг шэдитэ һайхан голнуудшни, угалзата ногоон уужам элдин нугануудшни, гэгээн сэгээн гэрэлтэ мүнгэн нуурнуудшни...

Үнєнэй үүрһээн, хониной хохир... нэлэнхы дайдааршни нэбиижэ ургаһан нэхы торгон таряалан, үндэр тэнгэри, үрхэтэ айлнууд, үдэшын ёохор, үдэрэй дуунууд... үльгэр таабари, үерлэһэн дуран...

Тэнгэри өөдэ тэмээшэлэн галдиһан тэниглэн хүхэ утаан...

Эдэ бүгэдэ минии Буряад орон... Буряад хүбүүдэй ажаһуудаг орон!

Москвагай шарайгаа үнгэлһэн басагадые харахадам, нэгэл жэгтэй байна. Цивилизаци гэхэдэ... ямар гээшэб даа. Зарим басагад байгааляараа һураггүй сэдхэлээр байхаар лэ, бүхы урин тэмдэгүүдээ үнгэтэ...

Урдань гэрэл. Уралаа будана басаган.

Зурагар нидхэ. Зураг мэтэ гоёхон.

Байгалиин үгэлһэн баян шарай, мийэрэлынь,

Улабар шэрын ула доогуур шэргэнэ.

– хүшэгын саагуур нюужархиха юм. Тиихэдэнь одоол уурламаар даа...

Холоһоо харахада зариманиинь гоёшьє хэбэртэй, теэд дүтэ болоходо! Тэрэ шэрэтэй уралыень таалаха ямар аюултайб! Гурилаар будажархиһан шэнги. Манай хүдөөдэ, урихан басаган талха барижа байтараа ойлгомторгүй хасараа гү, али хамараа гурилаар будажархиһан байхыень оло харааб! Тэдэнэр иимэ байхадаа бүри һайханаар, бүри уринаар үзэгдэдэг.

Мүнөөдэр ойн зүргөөр алхалнаб.
Мүнгэлиг нюдэд. Би эмнинэб урдаһаань.
Дууража һууһан нарһанай борбоосгой унаад,
Дун сагаан хуһад залд гэнэ...
Сэсэгһээ сэсэгтэ эрбэйхэйнүүд ниидэнэ.
Сэнгэлиг мэдэрэлээр би далижаад,
Аман соогоо арюун шүлэг шэбшэн,
Аалин аалин намааһаа намаада дамжааб.
Нэтэржэ, юрэдоо, дууланаһгүйб.
Алхалнаб номхон.
Ниидэлгэнүүдни мүнөө дээрээ богонихон...
Зүргэмни уйтан. Хасарым эльбэнэ мүшэр.
Зүрхэмнил дуулаа. Эрбэйхэйнүүд шагнаархан
Зүг бүхэнһөө ниидэжэ ерэнэ.
Тиигээд тала. Талада би гарахаб.
Тиихэдэл дуулахаб. Баяр дүүрэн хоолойгоор
Тэнгэри газарай тэг дундуур гараа һунган даллаад,
Тэбэрихэб хожуулайнь,
Тэниглэнээр дуу дуулан.
Тала, уужам тала!
Тэндэ зүргэшье, үргэн замуудшье байхагүй.

Огторгойн майхан доро бүргэд элинэ –
Омог шубуун.
Хэлбэлзээд гэнтэ доошоо унана –
Хэнэг шулуун.
Солгёон агаарта дүлии түбэрөөн...
Шонын уляан.
Бурьяа тоһон соо уһан жороо –
Буугай абяан...

Октябрийн 18

Үнгэрэгшэ хүни 3 саг болотор Цэрэнтэй хөөрэлдэшөөбди. Иймэ удаан ярилсахашье үгы аад, эхин түрүүн Нямдорж Бата шэрээтынгээ дуунуудые дуулажа үгэжэ, Цэрэнэй сэдхэл хүдэлгэжэрхёо. Тиигээд лэ тэрэнһээ уламжалан, минии нютаг, Хэжэнгэ, Ярууна тухай хөөрөжэ ороо. Байн-байн минии анханай хээтэй Дадьба тухай хөөрөө. Анханда ябаһан байгаа юм ха. Тиин тэрэнһээ тунхалан, Дэмчигмаа Гармаева, Дашиева Даша гэгшэд тухай хөөрэнэ. Би Дадьба тухай асуудалдань харюусанаб. Нэгэ ехэ түүхэ – минии абгай, Дадьба, Алексей, Сэсэг, Батуу, Цыренжапов Бата, тэрэнэй намган, бодонгуудай түрүүлэгшэ Базарон, гэртэхиинийн, гадна Цэрэн, тиигээд би...

Ямар һонин нютагууд манай урда дэлгэгдээб: Кяхта, Мухаршэбэр, Улаан-Үдэ, Петровск, Хонхоло, Шэбэртэ.

Номгон һэбшээн дали дээрээ
Нойтон шэбхын үнэр асаржа,
Газаагаа унтаһан дүүхэйн ухаанда
Гашуун зүүдэ мануулна...

Һэбшээн долгисоо нүгөө тээһээ...
Һэргэжэ гайхаһаар байтарнь
Ая гангын амгалан хангал
Арюудхажа сэнгүүлнэ...

Октябрийн 19

Жамбалдоржиевтай бэшгээрнь уулзабаб. Иркутск дээрээ байна.

Энэ үдэрнүүдтэ газарай хани тухай хөөрэлдөөнүүд тон дэлгэрэнги. Теэд галдуулшахань дүтэлжэ байна ёһотой. Иигээд лэ бүхы гүрэнүүд «газарай ханинуудые» табижа эхилхэнь юм бэээ. Һүүлэй Һүүлдэ тиимэ «ханинуудые» булта табидаг боложо, «ханинарнай» дайсаднай болошоно аа гү?

Өөхэдынгөө үндэрhөө гэнтэ «булуудхануудые» табижа эхилхэ бээ... Манай гүрэнэй эрдэмтэд гайтайнууд байгаа байна. Хоёр полюс дээгүүр табихадаа hайса бодоо байһан байха даа. Гэбэш политическэ талаһаа хараатай табигдаа гээшэл хадаа.

Тиимэ хүрхэй научна харалтай байһыень би балай харана-гүйб. ... Сири Турци хоёрой хоорондо дайн эхилнэ аа гү?

Үндэр манхан Тэнгэри-хүбүүн
Үбэрhөө гаргажа алтан бэһэлигээ,
Замби дүүхэйтэй бүхэли үдэртөө
Заяалан гаргаажа наадаһан гээ.
Аляалжа байһаар алдажархиба;
Аалин залирһаар бэһэлигынь унаад,
Мүшэн-нёлбоһоор Тэнгэри уйлажа,
Мүнгэн толиёо Замбида харбайба.

Дайнай эхилээ болбол, юуниинь бологшоб даа. Би политик бэшэ hэн туладаа, хүсэд мэдэнэгүйб. Энэ үе тухайгаа бодоод үзэхэдэм, гэнтэ Толстойн «Аэлита», Марс ханаандам ороно. Марс тухай Толстой фантазировална даа, тэрээн дотороо цивилизациин нэгэ үмхэй талые харуулха гэжэ hэдэһэн байгаа гээшэ ха. Миниихеэр хадаа энэ манай орондо ехэл һонин юумэ боложо байна: 1917–18 онууд. Революци. Хубисхалай туяа... Тэмсэлтэ үдэрнүүд. Шэнэ үеын бадаржа байха үе. Хүнүүд хатаһан шэлбүүһэндэл носожо байгаа... Фашизм. 1941–45 онууд. Дайн. Баруун тээһээ буржуаз-на халдабарилта дух. 1946–48 онууд. Ган гасуур. 1948–54 онууд. Политическэ болон моральна кризис. Табигдалга. 1956–57 онууд. Дахин таталган. Гэбэшье «алтан залуушуул». Мүнгэн, мүнгэн, мүнгэн... мүнөө хэншье мүнгэн тухай эшэһэн янзатай...

Үглөөгүүр тугаллаһан үнээнэй үүгэнээн
Үлгын дуунай аялгадал арюун лэ...
Мэлмэн нюдөөр мэшээн-мэшээн байжа,
Мээхэй уряар хүхэнэн, хүхэнэн хүхүүлнэ.
Эбэрээ һэжэн, бү айгыш даа, Эреэгшэн.
Эмгэй хүгшэн энхэргэн тугалыш буляахагүйл.
Айлайнгаа хүбүүды амтан уурагаарнь хүндэлхэл,
Аймшагтай дайнда үгы һэмнай өөрынхинь.

– хэлэхгүй. Мүнгэн, мүнгэн. Баруун Европа, Хитад. Залуушуул – тэдэнэй мораль, хүсэл. (Студентнэр). Уран зохёолшод. Юрэ искусство. Хуушан ялхи зүргэхэн. «Сүлөөтэ» искусствын халхин...

Тээд, мүнөө үедэ ХХ зуун жэлдэ искусство болбол эгээл ехэ уналгадаа хүрөөд байна – булта мүнгэнэй гарта. Энэнь ямаршые орондо; коммунистическэшые, капиталистическэшые. Хитадые хайн мэдэнэгүйб. Тэндэ фашизм түрэжэ магадгүй.

... Мүнөөдэр хүбүүд хэлсэнэ: Турци Сири хоёрой хоорондо 27-ой үдэр дайн эхилхэнь гэжэ, манайхинш юунш гэжэ хөөрэлдэхэ зон даа. Нэгэнэйнгээ һүүдшые гүүлэнэн үгые тааруулаад зохёогоод лэ, саашань «гулдируулжархиха». Яахабши тээд, юушые эдидэг зон шуу. Мүнөө 2 час болоод байна. Унтахамни.

АРАДАЙ ДУУНАЙ АЯЛГААР...

Уужам Хэжэнгын эрьедэ
Уляаһан элбэг гээ – яана гээшэб.
Улаан зүрхэнэйм изагуурта
Уйдхарынь түрэхэдөө – яана гээшэб.

Шэлдэг хааралаа хазаарлаад,
Шэбэртэл орошоо хаа, яаха гээшэб.
Сэбэрхэн Дулмадаа сэхэ хүрөөд,
Шэнэлэе гэшоо хаам, яаха гээшэб?

Октябрийн 20

Амаралтын үдэр. Үмдээ утюугдэжэ байтарни, үүдэ тоншо-бо. Орожо ерэхэдээ үни сагай үгы болошоһон үхэр хара буряад Даша Дамбын – нүхэрни «Мэндэ-э» гэхээр орожо ерэбэ... Анханда арсалдажа тараһан аад, аягүйрхэнэ янзатай, байра нуурияа оложо ядан тэнтэгэнэжэ байтараа, нэгэ бага боожоёо татаба.

Нүүлшын үедэ бэшэлсэһэншьегүй байгаабди. Тиин шүлэгүүдээ уншалсажа оробобди.

Дашам ехэл уншаба даа. Үдэрһөө үдэшэ шахуу болотор уншаа. Оршуулгануудынь хайнууд. Шүлэг соо орожо шадана. Тиигээд оршуулгань тэрэ зандаа буряад дээрэ шэнхинэшэнэ. Нэгэ поэмэнь муушаг байна. Инаг дуран тухай поэмэнь хайн боложо байгаа юм байна. Дуунуудынь хайнууд. Гоёор, сэдхэл-тэйгээр уншана; шагнажал нуумаар.

Утахан жолоогоо үгыш намдаа.
Унашал моридоо шэбэрлүүлэе.
Урихан гараа үгыш намдаа,
Ушархын дэмбэрэл зохёе.

Эмнигхэн зээрдэһээ буугыш, инаг,
Эмээлынь абажа хатарлуулая.
Инагхан дураяа нээгыш, инаг,
Элдинхэн таладаа жаргая.

Октябрийн 21

Энэ хүни унтахаяа хэбтээд, нойрни хүрэжэ үгэбэгүй. Юун болоо юм, бү мэдэе. Ямаршье шалтаггүйгөөр досоомни уяраад, аймшагтай уйтан болошобо. Орон дээрээ иишээш тиишээш эрьеэд хэбтэнэб. Шолоховой «Номгон Дониешье» уншаад туршабаб – юушье ойлгоногүйб, нойрни тиигээд хүрэнэгүй. Угайдхын саана шэхэнэйм (зүүн шэхэнэйм) үглөөнһөө хойшо мүнөө болотор ханхинаад халахагүй гээшэнь...

Тээд юун тухай бодообиб? Юушые тухай бодоһоноо ойлгоногүйб... Миин лэ досоом тон хүндэ. Сэдьхэл дээрэм томо хара юумэн һуушоод байһандал...

Дуу гүнгэнөөд үзэнэб. Ямаршые дуу дуулахадам уйдхартай, ута аялгатай болошоно. Шэхэм таһалгаряагүй ханхинана... талада хонхын дуугаржа байһандал.

Дуран тухай бодоногүйб гэхэдэ, тэрэшые бэшэ хэбэртэй, бодоһонш шэнгиб. Гэртэхинээ һанана гүб гэхэдэ... мүн лэ ойлгог-досогүй.

Уулын оройн хасуури модон
Үмхирхэ гэжэ байдаг юумэл.
Үелмөөр ганса хани нүхэр
Үбгэрхэ гэжэ байдаг юумэл.

Хадын үбэрэй хүхэ ногоон
Хагдарха гэжэ байдаг һэмнай,
Ханилмаар гансам, бү мартыш,
Хамтарха гэжэ байдаг һэмнай.

Гайхашаа бараад, дневнигээ бэшэнэб. Байтараа шүлэгүүдээ уншажа оробоб. Ямар муунууд юм? Бурхан хараг! Уншаһан лэ мүннүүдни ой гутамаар. Досоомни аягүй болошоно. Нюдөө анинаб. Лампочкаа унтараагаад, баһа орондоо ороноб. Үгы даа. Үнөөхи шүлэгүүдэйм мүннүүд досоом аягүйгөөр гэжэгэнүүлнэ... һүрэжэ бодоод, гэрэлээ аһаабаб.

Блогые уншажа оробоб. Досоомни гэнтэ һаруул боложо эхилбэ. Хэлэ амаа тамшаанаб, «о, а!», – гэжэ байжа дуугарнаб... Уншажал уншажал һуутараа гэнтэ досоомни нэгэ юумэн бии хэбэртэй, сээжымни доторһоо түншэжэ оробо... Блогоо хая-жархёод, уруугаа хараад хэбтэбэб. Уйдхар үгы хэбэртэй. Гансал досоом нэгэ юумэн һабардана, гараха нүхөө оложо ядаһан юумэн-дэл үргэнэ, инсагаална...

Тонголзон дугташадаг агсамханиинь
Тогсомхон эмээлынь тогтооношгүй.
Томоожоол үгы гүлмэрхэн аад,
Тоотойхонш үгьем тогтообошгүй.
Хуһанхан эмээлээ бүхэлжэ даа,
Хударгынь татаха болоо юм гү?
Хүлгэһэн сэдхэлээ даруулжа даа,
Хүдөөгөөр табилха болоо юм гү?

Столдоо хуубаб. Нэгэ лист саарһаа гаргаб. Ручкаяа...

...хугалга сооһоо гаргажа, юушье бэшэхээ мэдэнгүй,
саарһаа гэтэн хуунаб. Байн-байн мүнүүд бии боложо захалба...

Энэ хүни Буряд оронойнгоо ой талаар тэнэжэ, 5 саг болотор
хуушаб. Энэ хүнийн хоорондо 9 шүлэг бэшэжэрхиһэн байгааб.
Түрүүшын ба хүлшын шүлэгүүд хулаханууд. Харин дундахи
долоониинь – во! (Эрхы). Иимэ шүлэгүүдые бэшэһэнээш мэдэнгүйб.
Булта хоорондоо холбоотой – цикл. Түрүүшынхисэ тон
амяараа, өөрөө, өөрынгөө шүлэгүүдые бэшээб гэжэ ханааб! Тон
гайхалтай. Эгээл һайниинь гэхэдэ ехэл юрын мүнүүдтэй аад,
гүнзэгы мэдэрэл нюргандаа ашаһан гэжэ хананаб.

Айхабтар баяртай орондоо оробоб. Удаан нюдөө анибагүйб.
Өөрээ дан ехээр ханажархёо ёһотойб. Тиин унташаб. 1-3-ми-
нута унтаһан аад, өөрөө 8 сагта хэргэг гэгшээр хүрэн бодобоб.
Ямар гайхалтайб.

Гоёхон шулуу абаад, уһа руу шэдэжэрхинэм.
Голые уруудан татажархиһан утаһандли.
Горхон залд гэжэ, хүгжэм ханхинашана...
Горьёсомнай иимэ һонор юм шуу даа...
Нюсэгэн хүлөөрөө оро даа уһа руунь,
Нюдэ рүүм хаха дааба гү? Тиихэл байха.
Иимэ хүйтэн, иимэ шэнхинүүр юм манай горьёсо.

Инагни, дуу дуулалши, шэнхинэсэ.
Үгэ бүхэнийем горьёсомнай нюрган дээрээ тээгээд,
Үргэн Хёлго, тийн Сэлэнгэ, Байгал руугаа харайха.
Үгэ бүхэншни үглөөдэр тала нугаар зайха,
Үгэ бүхэншни айл айлаар дуулахал байха...
Иимэ һонор юм шуу даа, манай горьёсо.
Инагни, дуу дуулалши, шэнхинэсэ...

Октябрийн 26

Теория музыки. Балакирев – Восточные фантазии «Исламай» симфонич. произ. увертюры. Им была начата симфоническая поэма «Тамара». Он завоевал широкую известность, как дирижер и пианист. Его судьба сложилась драматически.

Байза, амаралтын үдэр Дашатай уулзаха юм байна. Үсэгэлдэр стипендиеэ абаабди. Коля Дамдиновһаа, Дондоковаһаа, Володя Жалсанайхиһаа бэшэгүүдые абааб. Хоёрдохи почтоор Мархууһаа бэшэг абааб. Нэгэ «муухай» шүлэг бэшэжэ эльгээгээ. Монголнуудтаа уншахадам, ехэл энеэлдэнэ. Институдһаа бусаха харгыдаа Илья Черневтай ярилдажа ерэбэбди. Наяхан Буряад-Монголһоо ерээ юм ха. «Никишкэдэ» орожо, зуу-зууе уугаабди. Хоёр нара архи амандаашье балгаагүйб. Эндэ, пол дээрэнь нэгэ дээдэ курсын хүбүүн унашоод хэбтэнэ. Архинша һамган Черневым: «Здорово, сынок», – гэжэ мэндэшэлнэ...

Ямар үнжэгэн бэ даа энэ ногоон.
Ямар үнжэгэн сэсэгүүд гээшэб даа?
Яанаш, түүгээд лэ үгэхэм шамдаа –
Ягааниинь шэлээд, малгай оёл намдаа...
Үгы, яанаб юрэдөө, эдэ сэсэгүүд?
Үнэнһөө һугшашаба үгыл юм ааб даа?
Энээхэн хонхын эрбэгэр хүхэ нюдэд
Иитэрээ юундэ уһабхина хаб даа...

Эргын наранай элшэдэ баясаад, эдэнэр
Энээхын орондо уйлалдаа ха гү?
Аарсадал хатуу амгалан агаартал ногтоод,
Аалихан найгажа, дуулалдаа ха гү?

Хайн шүлэг ханаандаа оруулхадаш, аяар тэрэ зүрхэнэйш
оёорто хорошоһон нариихан утаһан мэтээр ханхинашаха. Удаан
удаан шэнхинэжэл байха юм. Ямар һоним даа.

Нула шүлэг уншахадаа тэрэ сагаараа уншаһанааш мартажар-
хихаш ... Нэгэ түр уншажа дүүргээд лэ, мартажархихаш, нүгөө-
дыень уншаад лэ баһал – юушье тухай бодохогүйш, ямаршье
мэдэрэлшни дайрагдахагүй. Тон хайн, хүнэй нэгэ наһан соогоо
ходо ханажа ябамаар шүлэг бэшэхын тула ямар ехэ хүсэн хэрэг-
тэйб даа! Эхилээд бүхы шүлэгтөө нэгэ мүр соонь һонихон мэд-
эрэл шэнгээжэ һураха, тиигээд бадаг бүхэндэнь бодол оруул-
ха, байн байһаар бүхы мүр бүхэндэнь ашаа тээхэ ёһотойш. Тээд
тэрэ болотор ямар холоб. Мүнөө ганса шүлэг соогоо тиимэ бодол
оруулхые оролдожо байнабди. Энээние һурахын тулада баахан
шүлэг бэшэхэ тон шухала һургуули бшуу.

Улаан-Хада. Аршаан. Уунаб – саданагүйб.
Уняар манан пулаадаар Улаан-Хада даллана.
Уралаа хүргөөд соргодо шим шэмэжэл байнаш.
Удаан... иимэ удаан намаяа озодог хайш.
Аршаанда һуугшад тээ тэрэ сайлажа һууна.
Аляа нэгэниинь ман тээшэ эмнинэ, дуулана.
Хүүгэд хүхинэ хүрдэ табижа, сорго дээр...
Хүлээгээрэй, биш наадаад ерэхүүб тэдэнээр.
Холо гээгдэнэш. Бү гээгдэ. Гарыем мэ!
Хоёр гараараа шүүрэнэш... сарбууһаам.
Зай, гэшхэ... Дээрэ юуншьеб хэмхэрнэ...
– Зайлыш! – һүхиржэ үрдибэш. Араһаам

Шулуун унашаба. Шууяан. Хүнхинөөн...
Шуһан болошоһон духыем аршажа һуунаш.
Шулгараа бээ, бараг. Ажабайдалда
Али хүлээгдээгүй шулуун олон дайраха...

Анхандаа би ута гээшын шүлэгүүдые бэшэдэг һэм. Тиигээд нэгэ куплеттэй, хоёр бадагтай шүлэгүүдые бэшэдэг болооб. Тиин мүнөө нэгэ бага ута шүлэгүүдые бэшэжэ эхилээб, гадна мүнүүдыешье ута болгооноб. Мүр бүхэндэнь бодол ба сэдхэл оруулжа хураха байна. Һүүлшынгөө эдэ шүлэгүүдтэ энэ талаар яһала оролдооб, теэд эдэш нэгэ һүнийн турша дотор бүтээгдэһэн шуу. Байн байтараа ёһотойгоор бэшэхэ болохо бэшэ гүб даа.

Мүрнүүдэйнгээ ута болоһые өөрөөш мэдээгүйб, урдань мүнни хоёр – нэгэн үгөөр дүүрэдэг бэлэй, мүнөө 5-6 үгэ болошоно... Ямар һонин бэ? Байза, хүдөө нютаг тухай шүлэгүүдые бэшэхэл байгаа, теэд сүлөө... сүлөө...

Энэ пьесэ дээрэ ажаллажа дүүргээд лэ, баһал шүлэгүүдтээ орохо болоо бээб.

...Хажуурай хан гэхэ абяагаар олон юумэ һанахаш.
Харагдаадхиха нюдэндэш хиргагдаһан үбһэн...
Хан! Нёдондо жэлэй гасуугай үмхи узуур дайралдаа.
Хан! Яаража ябаһан нэгэн болдогой толгой хюһаа,
Хан! Эдээн болоо! Сайшан Дулмын дохёо.
Хан! Хан! Жаб баабай хажуур хурса сохёо.
...Сабшалан дээрэ заяажаха хубитай байгаа хабди.
Сабшажа ябааб хаяатуулан, шам тухай бодожо!
«Хаб харахан нюдэд – хажуур шэнги хурса...
Харамсаарань, гэзэгэрүүш хахад дангаад абаха.
Хай даа, нааданда ойронь ошоод лэ,
Хайшан гэнэш – дуратайб! – гэжэрхихэ юм байна...»
Хан! Халуун дундаа, яндуул, хажууһаамни ахижа,

Хажуураараа хажуурым үлгүүлжэрхёо ха юм ши.
Хараал шэрээл табингүй, хажуурайшни эриие
Хараншьегүй шам тээшээ бүлюудэжэл һугаа һэм...

Октябриин 27

Дашада Шэбэртэ тухай шүлэгүүдээ уншажа байһаар, хуудаһадайнгаа ара үбэргүй норшотор газаа зогсожо байнаб. Багшын институтдай хамтын байрада мүнөө байнабди. 30 гаран буриадууд сугларжа, Үлзытэ, Чингиз, Зориг гурбан архида ошобо. Басагаднай үсөөн. Хорёод гаран хүбүүд. Агынхиднай олон байбаха. Бэшүүрэйхид гэхэдэ, Роберт бидэ хоёрбди. Түрүүшын духарада Үлзытэ үгэ хэлэбэ. Хоёрдохидонь намайе баадхабад. Бинь «нүхэсэлэй түлөө» гэжэ духарьяа үргэбэб. Тиигээд лэ дуулалдажа эхилэбди. Галан халашоо, эндэш тэндэш ошожо байжа дуулана. Дашые индийскэ фантазияа дуула гэжэ халабагүйб. Дашамни хүхишэбэ даа. Дуугаа болижо, шүлэгүүдые уншажа оробо. Архимнай шэлэбэ. Орой болошоо. Асоо наадабабди. Галаниие гэртээ хария гэнэм, ерэбэгүй. Би гансаараа гэртээ хүрэжэ ерэбэб.

Һуунаб, Түгсүүлтын эрьедэ гансааран.
Һуняажал баймаар ямар залхуу үдэшэб?
Жараахайн булгиха шолд гээд лэ аляахан;
Залхуугаар мирална хэб жэшэхэн долгид...
...һара гараад һарабшална нуур тээшэ.
Һайхан муухайгаа шэнжэлнэ гээшэ ха, барһан.
Һаруул Түгсүүлтын гэрэл шэнги нюрган дээр
Һарюу шарайгаа нойрмогложо хараһан...
Тархидам юушье ороногүй...Шагнаарханаб.
Талаһаа төөрин, ниидэжэ ерэнэн агаарын
Танингүйгөөр нуур дээрэ буушахадань
Татагад гэнэб

ЭДИР НАНАН...

1955–1956

Агаарта тамархаар нара гараад,
Аянда зорихонь ха, баруулба.
Үүлэн пулаадаар хүлхээ аршаад,
Үндэртэй оройдо «хүлөө амаруулба».

Жэгтэйхэн сонхомнай сэнхирлэн сэнтэбэ –
Шэжэрхэн мүнгөөрөө нэмэрилээл ха.
Сэдьхэлхээ инагтаа шэбшэһэн үгэнүүдые
Шэдитэйхэн угалзаар шэмэглээл ха.

Үүрэй толо үзэмсээрээ
Уужам тала мүнгэржэнэ...
Арюун нара игаамсаараа
Аажамханаар алтаршана...

Гансахан сэсэг. Тойроод хооһон...
Гансата зүрхэн дуулаадхёо һэн.
Таһалангүйгөөр таалан үндөө һэм,
Тала Эхэдэнь доро хүгэдөө һэм.

Ботоогоо гээһэн тэмээн буйлаа гү?
Бодол түрэхэн лирик дуулаа гү?
Урин дүүхэйн уряал дуулдаа гү,
Уян зүрхэм тиигээд уйдаа гү?

Хасартань үлэхэн хайхан мэнгьень,
Хаража хайхашаан хуубашье,
Харахан сэдхэлдэнь үгэхэн мэнгьень
Ханихан нүхэрни, харабагүйлши.

Хальһа дурһаа хобхолуулшоод,
Хатажа байһан уляһа
Халюун ногоон модонууд соо
Харан, харан уяраа һэм.

«Гэмтэй бэшэш... үгым дуула, бү гэмшэ»...
Гэнэл энэ хүн ...Архиин охин танайда.
Эдир наһанайнгаа инаг дурье зүүдэлжэ,
Энээбхилнэш энээндэ бэшэ – тэрээндэ.

Мэхэшэн бэшэ гээд мэдэнэш намайгаа,
Тангариг үгэнхаар таалаһууб шамайгаа.

Илдамши даа, түрүүшын инаг хүүхэн,
Эдир шинии эхин дуран хаанаб?
Омог сэдхэлш оёоргүйхэн, оёоргүйхэн, –
Оёоргүйень хайхашаанаб.

Сэсэгүүд ганхаба наранай орохы үдэшэн.
Сэлгээтэн ерэбэ сэнгүү зунай үдэшэлэн.
Намаагаа хумижа, ногоон доогуур хурана...,
Намжаахан үглөөтэй иигэжэ хахасана.

Дарихамни гээд ханаандаа нэрлэдэг байгаа,
Дабхаряатай нюдэ руунь сэхэ харахаяа айгааш.
Эй, эдир наһан, иигээд лэ үнгэршэбэ хаяаш,
Дангина-гоохоноо Дарима зандань харааш...

Урал дээрэшни ургаал дурамнай,
Ургаал дурамнай, урихан сэсэгнай,
Уурлаад, инагни, уралаа бү хазыш,
Улаахан хонхыень, дэльбыень гамныш.

Шэнгэхэн, хүнгэхэн шэнхинээн соностоод,
Шэрэнгийн оёороор замхашаба,
Үхибүүн наһамни үлгын хонхотой,
Үлхэлдэн жэнгирээд ябашаба.

Минии зүрхэн хүчэр гээ,
Инаг дурам – хүбшэргэйнэ.
Утаһын дарыш хургаараа –
Уян һайхан дураараа.
Дулаан байхал эсэнгүй,
Наһан соошни болингүй.

Хүрөөтэй гээшэнь һүүлшын энэ зүүдэн...
Хүлэмхихэн хүмын зула. Майхан...
Хонхын абьяан холоһоо хүгжэм хаяян,
Дүтэлнэ... Ямар һайхам?

Улихан номын, тэһэрһэн бомбын
Уйлахан абья, эһэн соо
Хүнэй ёолоон үхэл тоолоо:
– Хүрөө! Хүрөө! – гэхэншуу...

Харанхы тайгаар харьяа горхон долгилно,
Хангил уулын хабшал дундуур орьёлно...–
Нэлэнхы үргэн далай тээшэ шэглээгүй,
Нэр... Бүгшэн губи тээшэ шармайна.

Дуулан нуунам шамай дуудан,
Дуулаагүйдэм ямар хүйтэм...

Сагдуул модо асаржа,
Садатараа тойрон наадаба.
Хүхюу наадан дүүрэшөө
Һүүлдэнь газаа хаяба.

Тэргэд һара малайна,
Тэмээ унаад маһайна.
Үүлэн – тэмээн һүйлэнэ,
Үнөөхимнай уйлана.

Нэлэнхи даа, нэлэнхи далай таламни,
Харанхы даа, харанхы, балай һүнимни.
Дуураналби гансааран энэ дэлхэйдэ,
Дууланалби һамааран, дуран тухайда.

Үнгэршэһэн балшар наһаяа
Үлгы соогоо бэдэрнэб.
Үгы байнал; хаана гээшэб?
Үргэн тала руу шэртэнэб.

Сүл губида дүрбэн шоно улилай.
Огторгойһоо олзо мяха эрилэй.
Гуниг дүүрэн губиин дуун
Иигэжэ түрэлэй.

Дулаахан хабарнай дуулаһаар ерээл даа,
Дуулимхан дайдамнай дуунһаань һэрээл даа.
Шэнхинээд хүхын дуун Шэбэртээр зэдэлшоо,
Сэдьхэлэйм хүбшэргэй сэнгэн хүлгэшоо.

Тонголзон ганхана хонхо сэсэг.
Толгойдонь ямархань бодол бии хаб?

Таладал түрөөлши, таладаа үдөөлши.
Таладаа мүнөөшье таһаран үлөөлши,
Баяртай арюухан Байгалаймни дүүхэй,
Бурядай дорюухан булжамуур шубуухай.

Дэнхыгшэ дэлюун таладаа
Дэлгээнэб дуугаа.
Һөө! Һөө! Һөө!н.....даа!...
Һөөргэнь туугаа...

Харыш газаагаа: Хабарай урин нюдэн –
Хайлахан саһанай шалбаагхан.

Бодолдо абтаһан Алхана уула
Боролжын Үндэры шэртэжэ һууна.

Хабарай һалхин шал һогтуу – хатарна.
Хашаа хорёо хамха сохин эшхэрнэ.
Өөдөө гараад, үүлэдые шуу татана,
Доошоо хараад, малгайнууды хуу татана.
Бэшүүрхэнгүй дэгэлэй хормой үргэнэ...
Бэлин шэбшэг убайгүйгөөр гүбэрнэ...
Хамхуул намнаад хаа хаагуур хаахирна...
Харанхы һүни айлай сонхо тоншоно.
...Хамаг зон хөөрэлдэнэ Шэбэртээр:
«Хара яярые хаажархиһан милиционер».

Октябрийн 31

Нямдоржмнай мүнөө үдэшэ сэдхэлээ одоол хүдэлгэбэ.
Москва ерэнээр ехэ гандаад, «хатаад» ябаһан юм. «Бэшэнэн лэ
шүлэгүүдынь нулаханууд болошодог юм һэн ха» (өөрынь үгөөр).
Мүнөө шэшэржэ, һалганажа байжа, намдаа дүрбэн бүлэгөө ун-
шаба. Эхилээд нюугаа. Шалтаг юуб хэхэдэ, минии «Өөрынь
үлгы» гэжэ циклдэл «Эгэтын гол» гэжэ шүлэгүүдэй цикл бэшэжэ
эхилээ бшуу. Тиигээд «һажаагаа» гүүлэхээ айгаа хаш. Бинь юу
тиигэхэ һэн биб даа, теэдшье тад ондоогоор зураглана шуу. Ехэн-
хидээ газаа талаһаань зураглана. Доторынь оро, жэжэ конкретно
бодолнууд дээрэ тогто гэжэ бинь заанаб. Хабар тухай харуулха-
даа, тооложо эхилэнгүй, шадаал һаа нэгэ юумэн дээрэ тогтоод

тодо хайн образ гарга гэнэб. Тиин хабарые харуулхан өөрынгөө «бургаахан гүнгэнөө» гэжэ шүлэгые дурдаа аабзаб даа, ондоо яаха һэн биб. Поэдүүд гээшэ өөр тухайгаа дурдангүй үнгэрхэ аал!

Ноябриин 3

Үдэрнүүдэй үнгэрһыешье ойлгохоор бэшэ. Ямар түргөөр үдэрнүүд ошоноб... Наяхан лэ институтдай үүдэндэ грамматика баряад, шалгалта үгэхэ гэжэ байгаа һэмнайбди. Иигээд зачѐдууд... экзамен ерэхэ... Энэ һүни Жуковые тушаалһаань гаргаһан тухай радиоогоор дамжуулжа байхыень халта шагнанаб. Үхэдэл мэдээб даа... Полководец, стратег, энэ тэрэл байгаа юм бээ... Мүн Баруун Европодо ехэ солотой хүн бээ. Солдадуудай хоорондо аймшагтай алдартай юм гэлсэдэг. Иимэ хүн засаг гартаа абахаһаал абаха бшуу даа. Эдэм, юрэдөө, засагаа буляалданаб гээбы даа. Энэ тэрээ иишэ тиишэнь шарбаса шааха юм. Теэд тиигэлдээшьегүйдэнь аргань үгы бшуу даа. Байн-байн тархья залдиханьшье магадгүй.

...Энэ һүни хоёр шүлэг дүүргээб. «Үргэхэм хүрэнэгүй...», «Наран туяагаа». Һүүлшын үедэ сэдхэлни түрэл орондоо мүн-дэлнэ...

Хатан Хёлго мүльһэн гэн... Ханхинуулһаар
Хамха татаба. Сэлэнгэ руугаа тэгүүлнэ.
Харанхы һүнийн хан гэмэ солгёондо
Хабар тухай, хэншьеб, дуу дуулана.
Морёо уһалжа Хёлгын эрьедэ зогсоноб.
Монсогор туруугаар эрьсын мүльһэ сабшажа,
Монгол хатарша шэхээ үргэн, хорд гэнэ –
...Мойһотын арада үлэнхэ шоно улина...

Декабриин 1

Амаралта. Бүхэли үдэртөө каток хэлсэбэб. Нургуулиин үхибүүд ха, – сөөрэм дээрэ саһа арилгажа, һүүлээрнь халтиржа эхилбэбди. Хүлэйнгөө шархиртар наадаад, гэртээ ерэбэб. Столово ошожо эдеэлээд, һүүлээрнь хоёр армян басагадаар санадахаяа ошобоб. Переделкинине тойрожо гүйлдэбэ, холжорбобди. Саһан зөөлэн; сана мүртэй халтираагүй.

Үдэшэ таһалга руугаа ороһом – Юра Смышляев үшөө унтажа байба! Дневнигээ бэшэжэ һуутарни, Даша орожо ерэбэ. Шүлэгүүдээ, поэмээ уншаа. Муу байгал даа, ехэ муу.

Энэ хүни тон хайнаар хөөрэлдөөбди. Хуу сэхыень хэлээб. Даша бултыень зүбшөөбэ. Миниингээ шүлэгүүдые уншаба, нэгэ домог хөөрэхэмни, гений гэжэ баталба... Бурхаан!

Иигэжэл унтабабди даа... хүнийн... 4 сагта... Ай, зайлуул, эсэ-хэнш гээшэм...

...Энэ хүниндөө гэртээ харижа зүүдэлээб. Гэрэймнай булангай картина эб элеэр үзэгдээ. Амиды мэтэ болоод, намайе гэтэн байхадань, «байза, энэ хэнэй зураг бэлэй...», – гэжэ бодоноб. Тиин тэрэм эдир багадаа дурлаһан басаганаймни шарай болошоно...

Намаяа хүлээн намхайжа,
Набтар болошоо хэбэртэй,
Хушалтаараа нарбайгаад,
Хуушархадаал байна даа.
Хойто ханань үмхирөөд гээ,
Хорёо хашаань ялхигад гээ,
Эжым баһал бүхыд гээд,
Энхэрхэ зайгуул хүбүүгээ.
Үүдээ нээгээдхинэл хаб:
Үнөөхил түрэл үнэр.
... Хаана тэрэ, заахандаа,
Ханадаа няһан «Мадоннам»
Хараад һууна намайгаа...

Декабриин 2

Институдта нээмэл партийна суглаан. Стукалкиниие партиин гэшүүн болгожо абаба. Ай, заяан зайлуул! Ямарш улад партида ороно гээшэб – жэжэ, нула, хохор, бэлиггүй! Теэд яахаб, иимэл хаям даа! Иимэл улад мүнөө хаа-хаанагүй... шахуу.

Серёгин журам тухай... үгы, үгы! (тиимэ шэрүүн гээшэ ааб даа). Хрущёвой литературы ажабайдалтай холбоотой байха тухай докладаар – (заабари). Баһа нэгэ элидхэл-заабари уншаба. Залхуутайш гээшэнь, жэжэш гээшэнь. Тэрэ Панкратов, Мориц, Харабаров гэхэ гү, тэдэниел ехэл муушалнал даа, баархан! Би тэдэ хүбүүдые бэлигтэйл хүбүүд байха гэжэ ханабаб, сэдхэлээрээ таанаб. Харин эдэниие үзэн яданаб. Ямар холо байна гээшэбиб. Ягашье хадаа би этигэнэб, ходо иимэ зон соо ябахата тон хүшэр, аминда хүшэр!

Хониной архан хэхүүргэ соо
Хоёр хүрөөдүй хэбтэхэдэ,
Эгээл хайхан шүлэгөө би:
– «Эжа-а?» – гэжэ һүүхирлэйб.

Декабриин 4

Манай курс институтдай хоёрдохи дабхарта 30 гаран хүн һуудагбди. Минии хоёр тээ Шавырин Юра Молодяков Слава хоёр һуудаг. Нэгэниинь набтар (Юрань) хирсагар хүрин нюдэтэй сибириин хүбүүн. Өөдэгүй зантай аад, тон ухаатай, хүбэлгэн.

Слава гэжэ 18-тай хүбүүн Маяковскиие һажаажэ бэшэдэг. Ута хамартай, ёһотой ород. Эдэ хоёрой адли юумэн гэхэдэ: хожулан стилиганууд болохо дуратай. Үһэниинь адлинууд: үрзэгэрнүүд ба шара улаан.

...Үглөөгүүр часыгаа эбдэшьеоб. Үглөөдэр түрэхэн үдэрни. Хашарһашье үгыб – орогүй ошог даа, үхэл тээшэ үшөө нэгэ алха хэхэнээ тэмдэглээдш яалайб.

Мүнөөдэр больницада ороно гүб, хамартам операци хэхэ байха. Үсэгэлдэр библиотекэхээ (Улаан-Үдын) автобиография эльгээгыт гэхэн бэшэг абааб. Түүхэдэ орожо байна гээшэ хаб. Хо!

МҮНХЭ ДУУН

(*домог*)

...Арбан сая жэлдэ
Амаржаһан орон бэлэйл.
Аглаг Сагаан Уулын
Аршаан бууһан орон бэлэйл.
Аригуун һайхан хүгжэмэй
Жэгүүр болоһон орон бэлэйл.
Ая гангын хангалаар
Арюужаһан орон бэлэйл.
...Үни холын үе сагта бэлэйл.
Үльгэр түүхын эхин дээрэ бэлэйл.

Декабриин 7

Больницада ороогүйб. Түрэхэн үдэрөө Цогтотойгоо нэгэ харчогоор үнгэргэбэбди. Ну что же, «хорошо!», за то – харчо!

Мүнөөдэр Дамдиновтан ерээ.

Лекциин һүүлээр автобустаа һууха гэжэ баруун тээшээ гэтэшоод зогсожо байтарни, нэгэ хүн: «Сайн байна!», – гээд, гүйжэ ерэбэл даа! Ай, зайлуул, зосоом барагад гэшоо. Танибагүйб... Нюдэндэм нэгэл нюур бии болоод хоёр тээшээ хүдэлжэ, энеэбхилжэ байба...

Гэнтэ: «Зай, сайн гүбди», – гэхэн абьян ба мүрэ альгадалган... Энэ Николай байба. Гэнтэл тэрэ «шарайе» танижархибаб – Шура!

Колятой ярилдаһамнай энэ:

– Зай, хэзээ ерэбэт? Һайн гүбди?

– Үсэгэлдэр...

Саашань Шуратай ярилдаад, автобуста нуужа, Переделкинээ дарааб. Үшөө һонин гэхэдэ,

I

Гун түмэн арадаа гулидхажа нууһан
Гурбан элиг шаньяагай Аха Модоо мэргэн
Хатан һэлмын эри дор хуули барихам гэжэ,
Атан ехэ Чжунгооо дайгаар дарахам гэжэ,
Түрын ёһо эбдэжэ, Тумань эсэгээ саазалба,
Түүхын судар һэхэжэ, шуһан тамга дараба.
Үлгэн ногоон дайдань уняартажа байба,
Үндэр манхан тэнгэринь үһөөрэжэ байба...

– мүнөөдэр гэртэхиһээ посылка абааб. Мяха, тоһо, хорин табан солхооб, гэхэ мэтэ айхабтар һайхан, зүрхэндэм дүтэ юумэ (үгы, үгы – хотодом дүтэ юумэ) эльгээгээ бшуу. Галан, Юра бидэ гурбаншы садатараа гүбшэбэбди. Түрэнэн үдэртэм эльгээгээ байнал даа... Ехэл баясабаб, өөһэдтөө гамнажа байжа, намдаал эльгээгээ барһад бээ.

...Мүнөө үедэ «Энхэ дуун» гэжэ домог бэшэжэ байнаб. Юумэн боложо үгэнэгүй. Гайтайш юумэ бэшэхэм гэхэм, хүсэм хүрэнэгүй гээшэ гү, али яана гээшэбиб, миин лэ һула мүнүүд сэгээрээд, муртэй шүлэ гаранагүй.

Мяхан хэрэгтэй, мяхан! Мяхагүй зохёол, юун зохёол болохо һэм.

Сборнигоо бэлэдхэжэ, дүүргээд шахуу байнаб. Иигээд, һара үнгэрхэдэ, баһал муу шэнги болошохонь бээ. Заяан, заяан...

II

«Харьяатайхан, харьяата»... Хан Модоо мэргэнэй
Хара ехэ һанаае, боро ехэ бодолые,
Айхан сагаан эгэшэнь гайхан гэмшэн дуулана,
Эрхи дээрээ эрьюулнэ, эльгэн дээрэ мухарюулна.

Табан сагаан хургаараа хүбшэргэйдөө хүрэхэдэнь
Талын атар хүлэгүүд инсагаалан үүрхээнэл,
Арбан сагаан хургаарнь хүбшэргэйдөө хүрэхэдэнь
Аглаг номин огторгойнь аадарлажа зэнхынэл.

Декабриин 12

Занятиһаа ерээд, Юра Смышляевтай манай таһалга соо һуу-
набди. Тэрэм дневнигээ уншана. Хуудаһан ирагдаад лэ, Юрын
ажабайдал годирон төөриһөөр үнгэрнэ...

Басагад, һамгад, нүхэдынь, (нүхэдшые гэхэдэ нүхэргүй хүн
даа; бодото нүхэрынь – үдэрэйн тэмдэглэл) Уржумка, (Киров)
Дубровка... Москва... архиин шууяан... Беспринципность...

...Үдэр институтта Батожабайтай золгошооб. Ама ха-
ламгайхан. Зуун солхооб бэдэрнэ. Һүүлдэнь уулзахадам, олоод
ябана. «Буржагарһаа абааб», – гэнэ. «Эдэ буржаахайнуудтайш
һайн байдагби, нэгыеньшые гомодхоодоггүйб, «особенно» һамга-
дыень... Мэхэтэй ажаһуухал даа, мэхэтэйхэнээр лэ, мүнөөш мэ-
хэгүйгөөр хаанаш ошохогүйш», – гэжэ байжа энеэнэ. «Эдэнэйш
хэдэйн ямараар амилхадажа байһые иижэл мэдэхэ гүб даа», –
гээд, табан хургаа арбайлгана.

...Нямдорж һаянай үбшэн. Үсэгэлдэр...

III

«Даяан уужам дэлхэйе дайлажа барашагүйл,
Дархан солын түлөөдэ шуһаа адхашагүйл.
Түрэхэн түхэрээн таладаа малаа үдөөгйт,
Түлиһэн гал гуламтаа мүнхэжөөгйт..
Һайхан саг ерэг лэ – һаадаг номоо хуряагйт,
Номхон үе болог лэ – номоо годлѐо хуряагйт.
Хаан Модоо Мэргэнээ шэрээ юун һээнъ буулгйт,
Халюун ехэ дайдадаа энхэ тайбан түшөөгйт.

– поликлиника абаашахам, нэгэ ууртай доктор «обследовани хэхэ» гэжэрхёо.

Нямдоржом залхуурна.

...Мүнөө үглөөгүүр Софроновой статья уншааб (Литературкада). Еврейнүүдэй урдаһаа кампани эхилээ гэжэ лаблан ойлгобоб. Эдэш үнинэйл ядаһан байгаа ха. «Ородуудынь илаа боложо байна гээшэ ха», – гэжэ Батожабай нарьяна...

...Манай институтда шовинистическоор амилһан хүбүүд ехэ олон. Манай курсынхид олонхинь. Брагин сэхэ шовинист гээшэб гэдэг. Намае өөртөө адли жаруу болгохо хүсэлэнтэй, шим монгол гээшэш, националист гээшэш гэхэ юм. Харин бинь тиймэ жэжэ амитан бэшэ байһанаа мэдэжэ байгаа бээб даа. Тиймэ мүртөө өөрынгөө нютагыг сэдхэлдээ һанажа ябангүй мүн лэ яажа болохоб. Мүнөө үеын хүн заагагүй интернациональна хараатай байха ёһотой! «Ногоон замби» гэжэ...

IV

Шаньяа Модоо мэргэнэй шара һалхин хушуушад,
Шанха Зүүн зүгэй Ордос орон довтолжо,
Дайнай газар дорьбоһон уряал дууе дуулабагүй,
Далайһаа гараа табибагүй, дабшаһан хүлөө татабагүй,
Хара булад һэлмын хан гэхэ дуулдажа,
Хатуу сагаан яһанай яб гэхэ дуулдажа,
Үтэ шоргоолжон мэтэ үйрэжэ бутаржа байба лэ,
Уруу гэдэргээ алдалжа, унажа дуһажа хэбтэбэ лэ.

– үргэн бодолтой поэмэ бэшэхэ гээд, мэдэхэ юумэн багадана...
Үшөө дотором хүсэд болоогүй, – ногоон хэбэртэй. Байд гэхэ...
Һаянай «Мүнхэ дуун» гэжэ домог бэшээ болоод, мүртэй юумэн гаража үгэнэгүй. Дан үндэр гээшэ гү?

...Цогто үүдэ тоншоод, орожо ерэбэ. Ханяана. Дуу дуулана, шүлэг уншана.

Минишье бэе тиимэшэг байна. Энэ үбэлэй өөдэлнэгүйб. Мүнөө ангина. Лисинэй хамган манайда ороод, электроплитка абаад гараба. Лисин үбшэлөө. Осложнение гриппа гү, али хамгандаа диилдэшөө.

Нилээд хүйтэрөө байна... Саг хабсагайе элээхэ гэжэ иимэл байна даа... Иигээд хабар ерэхэ.

Ямар түргэн дүрбэн нара үнгэршэхэнь гээшэб... Ажабайдал гээшэ иимэл байна даа...

V

...Дуулгата үндэр уулын дундахи ехэ орьёлдо
Айхан сагаан эгэшэнь абиран мүлхин гаража,
Дурам хара нюдөөрөө дуулим талаая хаймадан,
Улад түмэн арадтаа урыалтайгаар хандабал:
«Харьяатайхан, харьяата...» Хаан Модоо мэргэнэй
Хара шорон годлиин ханхинаха дуулдажа,
Халуун бүлээн сээжэдэнь хазалдажа шаагдаба,
Хайран хайхан дүүхэй харанхалжа унаба.

Декабрийн 13

Мүнөөдэр занятидаа ошоогүйб. Сүлөөлгэ абааб. Үглөөгүүр унан дуһан ошоожо, эдээлээд ерээб. Газар саһан бургана.

Галан ороод, мүнгэ эринэ. Гараад ерэхэдээ хилээмэ, нэгэ зэбьяа сай абаад ерээб. Сонхо дээрэһээ сало абажа эдээд, баһа солхооб эрибэ. Тиигээд гаража ошобо.

Би номоо үзэхэ ханаатайб. «Устное народное творчество» гэжэ зузаан шара дэбтэр хэхэнэб...

Сонхоор харахадам, хоёр бишыхан үхибүүд (басаганиинь улаан пальтохонтой, хүбүүниинь харахан пальтотой; хоюулан сагаан шарфнуудтай) гэдэргээ хараад, гэртээ тата-түлхи гэдэгтэл бусажа ябанад. Томо томо портфельтэйнүүд.

...Орос орон. Хуушан церковь соо движок нижаганана... Орос орон.

...Даша тээсгэн хоноод ошоо.

«Воскресенидэ гэртээ харихам, субботодо университет ерээрэйт», – гэнэ хэн. Хүргэжэ ерэхэл юм байгаа.

...Тугаар хэбтэжэ байтараа...

VI

...Аглаг сагаан уулын орьёл дээрэ алдалхан
Айхан сагаан эгэшын агар зандан шанзые
Арын халхин үлеэжэ, алтан зургаан шабхаһынь
Аалин аалин дайрана: «аээ, аээ, аээ –
Арбан сая жэлдэ абяагүйхэн дуураһан
Аман хүнды агынууд арьал-тарьял шобхонууд
Аяар тэрэ орьёлһоо адхаршаһан хүгжэмэй
Аялгыг дабтана: «аээ, аээ, аээ – ...

...Наранай энхэ туяа
Намаг дээрээ сэсэглэн,
Нарай хүүгэн үлгэдөө
Маһар-маһар мийхэрэн,
Мүнхэ дуунай аялгы
Шагнаархажа дуулана,
Мүшэн хурса нюдөөрөө
Уһабхыжа нойрсоно...

элдэб бодолнуудыг сэдхэлдээ шэнгээнэб.

... «Улаан-Үдэ». Ажалай һүүлээр яаралтайхан Бургижнаа гараад, «Үнэн» ороноб. Лубсантай гоёхоноор энээлсээд, Дугаровай стол дээрэ хэдэн шүлэгүүдыг хаяжархёод, «Рекордохон» тээшэ алхалнабди. Муухан шүлэгөө Лубсанда уншажа үгөөд, «аймшагтай байна» гүүлэжэ, сэдхэл дүүрэн тамшаажа һуутаршни, Николай хэнтэйб даа орожо ерэхэ... Тиин мүрэ мүрөө ташалсаад, «улаахание» гэлсэхэш...

Үглөөдэрынь Лубсанай Володитой гү, али Музыкальнын нэгэ шабаагалтай «Байкалда» тамархаш... Субботын үдэр Чимит Ц. шал-пял гэлдэжэ ябажа буфедээр зайгаад, хүнинь Колятай Буряад драмын театр соо алталмал хүрээтэй шэл зүүнхэй дээгүүр харан нуухаш...

Үгыш гэбэл, оперно соо шүлэгөө уншажархёод, буряад поэзиин классик хэбэртэй, тансалхагүйгөөр гэртээ харихаш... Үглөөгүүрынь ажалһаа гээгдэн һагад «Позная» орожо, бууза эдихэ ханаатай ошоод, Дамдинжаповтай уулзажа, «гурбан эрдэни» тухай ярилдаад, һүүлдэнь арайш гэжэ, шүүд таалалдашоогүйхэн тарахаш даа..

Эгээл иимэ үедэнь инаг тухайгаа ханажа, нэгэ иимэрхүү шүлэг бэшэжэрхихэш:

Ульгам дошхон зүрхэээ
Ургалааш һаам, инагни,
Зэрэлгээтэ талаараа
Зэдэлхэл даа, шүлэгни...

...Теэд зэдэлшэһэн газарынь алим гэхэдэш, хэдыхэн шүлэг радиогоор тээсгэнэй уншанан, хэдыхэн муу шүлэг газетэдэ гарган, нэгэ яархан ном бэшэһэн байхаш...

Тиигээд лэ «зэдэлнэб, зэдэлнэб» гээд, миин сууряан болоод халахамнай элиржэ ерэхэ...

Тиимэ даа... иигэжэ би бодоод, досоом ёрд гээ. Нёдондо жэлдэ иимэрхүүгээр байгаа, хэрбээ мүнөө тэндээ үлэхэн байгаа хаа, эгээл иимээр ажаһууха хэм. Теэд мүнөө нуурияа олоо гээшэ гүб? Үгы. Бодото зохёол бэшэхэ гэбэл, ажабайдал мэдэхэ, арад зоноо мэдэхэ, аман зохёолоо мэдэхэ. Эдэ гурбан намда дутана, аймшагтайгаар дутана...

...Би мэдэнэб. Хойто хабар пьесыем табиха. Зон хайн угтаха. Критикэ байха. «Ая гангам» гараха. Зон абаха (залуушуул). Критикэ байха – хүнүүд үгы ха юм, мүн идейнэ юушьегүй шахуу (мүнөөнэйхёор).

Һанал ташуурдаха. Тэрэш бараг. Гансал юумэн намайе зобоо-но – ажабайдал. Ехэ асуудал.

Хэрбээ шүлэглэлдөө: байгаали, дуран, хүгжэм, домог – иимэ темэтэй байгаад, драматургидаа ажабайдалай ехэ асуудалнуудые табибал, яаха ааб?

Иигэжэ таһалжа болохогүй ха гү? Болохо. Мүнөө үедэ тиигэхэ ёһотойбди.

Поэт гээшэ яабашье элүүр хүн бэшэ. Идеализм бэшэ – нээрээл тиимэ. Шүлэг бэшэжэ нэгэтэл эхилһэн хүн, хэзээдэш гуурһаа орхихогүй. Өөрһөөшье нюугаа һаа, нэгэтэл нэгэ юумэ бэшэжэрхихэн байха бшуу... Поэт гээшэ үбшэн хүн, тиимэ!

Ори гансаарайнь шүлэгшье
Орхижорхёош һаа, һара дээрэ
Шүүдэр... дуран тухайда
Шүлэгөө бэшэхэнь лабтай лэ.

...Бывает у людей мания величия.

Это, конечно, болезнь.

Мүн поэт болобол поэт бэшэб гэжэ хэзээдэшые өөртөө элирүүлжэ шадахагүй.

Тэрэ һаһан соогоо юуб даа, юундэшыеб даа бэшэхэ, зохёо-хо – тиин үхэхэһөөшье урда тээ хамаг энэ үбшэн бодолнуудһаа сүлөөржэ шадахагүй.

Үхэжэ байгаад, өөрынгөө дотор мэдэрэл шэншэжэ, юуншыеб даа, өөрөө мэдэнгүй зохёожо хэбтэхэ.

Декабриин 14

Гэрэй оройн саһан нэбшыгээд, хэрэлсы дээрээ хайлаһан дуһалнууд тос-тос хон унана. Һүни саһан ороо байна... Хоолойм үбдэнэ. Газаа коридор соо Лисинэй хатан Иринка дуу гүнгэнөөд, умывальня руу оробо хэбэртэй.

Да-а... тиимэл байна даа. Али нэгэ талыень баримталангүй ябанаб. Баримталжа шадахагүй байнаб. Впрочем, зүбшье гээшэ гү даа... Эдир залуугайнгаа галые алдуу эндүүгэй һабар соо ша-таажархёод, һүүлдэнь, үбгэ наһан үлхи-ялхи болошоһон хойноо алиш талаһаань арсажа байха ямар хүшэр бэ! Тиинхаар эндүүржэ болохо энэ үедөө хүсэ шадал, ухаан бодол, сэдхэл зүрхээ шэрээ-гээд, эгээ һүүлдэ эршэтэ шуургаар уляад ябашаһам дээрэл...

Уржадэр Монголдо газар хүдэлөө гэжэ радио ярина. Хоёр жэл удаалан Монголдо газар хүдэлбэ. Газар хүдэлнэ гү даа, али атом водородоо тэһэлээ юм гү – бү мэдэе!

Москвагай тэнгэри тэнгэрил байна даа, газаа бороон харьяжа байна...

... Анхан бэшэһэн шүлэгөө сагай үнгэрһэн хойно дахин ун-шахадаш нэгэн гэбэл бүри һонин болоод, үгы гэбэл һула байһа-ниинь эб эли байха...

«Яблоня» гэжэ шүлэг намар бэшэһэн хүм – тэрэнээ харахадам нэгэл дутуутай байба. Тиин иимэ вариант бэшэжэрхибэ.

Аяама халуун зун дунда гэнтэ
Алим сэсэглэшэдэг – энэ үмхирхынь тэмдэг.
Үбгэрөөб гэжэ бү уйда. Үшөө дахин
Үнгэрхынгөө урда тээ
Һалбарха ёһотойш.

...Хүн мордохынгоо урда тээ жэл урид ехэ хүсэ мэдэрдэг юм гэлсэгшэ. Залуугай мэтэ хүсэл, бэеын нэргэлгэ боложо, хэдэн һара болоод һугаржа эхилдэг гэжэ үни хада, хэнһэйб даа дуу-лаһан шэнги байнаб. Теэд хэнһээ? Хэзээ?

...Бамбагар сагаан саһан дээрэ бороо харьяжа байна. Манай Буряадта иимэ юумэн гэнтэ болошог даа, үбгэд хүгшэд «Ёро ха-раа, юумэн хубилаа» гэлсэхэ һэн.

Мүнөөдэр Монголой түүхые үзэбэб. Олон һонин баримтанууд байна. Гэбэшье түүхэ гэжэ нэрлэмээр бэшэ. Уншажа байхадам олон бодолнууд ерээ. Чингисын тухай, мүн хэлэ бэшэгэй талаар.

Гуннууд тухай: Хунны, значит хүнүүд. Манай барга (буряад) зон хун гарбалтайбди гэдэг.

«Хун шубуун гарбалтай»... Гуннуудай хэлэн монголдо адли байгаа. Үгыш гэбэл иимэ. (Сюнну (по-китайски). Может быть, сюнну – шоно, чоно – волк?).

Монгол яһатан анха түрүүн элдэб нэрэ доро мэдээжээ. Нэрэнь ходо һэлгэгдэдэг байгаа. Юуб гэхэдэ хаанайнгаа нэрэ абадаг байгаа бшуу.

Эгээл баймга нэрэнь юун болохо болоноб гэхэдэ – хүн, хүнүүд. Люди, (хүн) человек. Тиин тэрэ «хүнүүдһээ» – бидэ хүнүүд – монголнууд.

Хитадаар хү – варвар, монголоор хүү – человек.

...Хүн наһандаа газарта үритэй. Үриёо бэеэрээ түлэнэбди – газар һөөргэнь абана... Амаралтаар ерээд, һөөргөө бусаһан шэнги... Теэд амарна гүбди даа?

Хүрьһэтэ газар дээрэ хүн боложо түрөөд,
Эхынгээ хүхэнһөө хоёр үендөө гарабашье,
Хүрьһэтэ газарай үрэ жэмэсээр хоолложо
Амидарналши...

Хүрьһэтэ газарай энгэр сээжэһээ дэлбэрһэн
Хүхэльбэ агаар, уһа, тоһыень шэмэнэш,
Хүн, ши үритэйш. Энэ наһан соогоо
Абаһанайнгаа зэргые бусаажа шададаг болоходош,
Хүрьһэтэ газар бэеыеш һөөргэнь абахагүй –
Ши мүнхэрхэш.

Эгээ юрынхээр бэшэхэ гэжэ оролдооб. Нэгэ шүлэг дотороо дүрбэ дахин «Хүрьһэтэ газар» гэжэ дабтааб. Иимэ байхадаа яахаб?

Декабриин 15

Газаа мҮльһөөр шэнхинэнэ. Үсэгэлдэрэймнай бороон хэрэгээ дүүргээ – харгы дээгүүр, ой соогуур мҮльһэн, тойроод хуу мҮльһэн... Шэмэрүүн гээшэнь.

«Ногоон замби», «Мүнхэ дуун», «Хунну», «Монголой һүни», «Чингисын хэшэг», «Хурмастын зүүдэн», «Дурна зүг», «Барууни баруун», «Та-та», «Алимай орон», «Хорезм», «Шэбэр», «Волга», «Оросун», «Сэнхир Хэрүлэн», «Хитад эмшэ», «Түгэдэй ууланууд», «Энэдхэг», «Могоолнууд» (Великие моголы), «Бурхад», «Тотиин хөөрөөн».

Рим. Гуннууд. Байгалай өмөнө. Джангариада, Гэсэриада, Манас, Калевала, «Песнь о Гайавате», «Илиада», «Одиссея», «Слово о полку Игореве», «Бодисатв» (энэдхэг), «Сокровенное сказание», (Нюуса товчоо) и т.д. Нужно заново изучить.

...Ламын шажан монгол арадай түүхэдэ муу сараа үлөөгөө гээшые зүбшөөхэл баатай болонобди. Монгол арад өөрөө байгаа-лийн «зарлигаар» үхэжэ байгаа...

...Һүнийн 11. Радио шагнажа һуунаб. «Тайгын дуун» гэжэ симфони. Тайгын сууряан... хүн доогуур галта хорхойнууд... Шүүдэртэй... Энэ тайгын гүн гээшэнь: Сибирийн тайга...

Мянган-мянган ан гүрөөлнүүд энэ тайгын балай харанхы соогуур набша ногоо гэшхэн ябана, гүйлдэнэ ёһотой... Тээд би нэгэшые ан харанагүйб... Үгэ дуугүй шагнаархашоод алхалнаб. Хамаг мэдэрэлни шэхэндээ, зоной дунда олоһон хэлэээ марта-жархиһан хэбэртэйб, гансал шагнаархан ябажа, мододой дундуур үнгэрхэб... Би ан шэнгиб. Гэбэшые би юумэ бэдэрхэгүйб. Бодолгүйгөөр тайгатай ниилэшэхэ ямар жэгтэй гээшэб!

...Тээд, урдамни номууд: хитад, япон, монгол, ород, түүрэг, дагестан, киргиз поэдуудай номууд... Ямар гоё номууд бэ. Тээд, жэжэл байнабди даа. Жэжэ, жэжэ... Досоом хоохон!

1958 он. Январь.

Мүнөө үедэ монгол арад гурбан хуби таһараад байна. Үндэсний талаар энэ асуудалые хаража үзэхэдэ, монгол арадай соёл урлал иимэ байха хорондоо хэзээш үндэртөө хүрэхэгүй.

Монгол арад – багахан арад. Хамта дээрээ табан сая шахуу болохо. Энэ арад өөрынгөө түүхэ тушаа өөрөө тон бага зохёол шэнжэлэлтэй. Бии юумэнийнь аман зохёол соогоо, гэхэ мүртөө буддизмын сургаалтай худхаршаһан... Харин энэ арадай түүхэ тушаа Баруун Европын эрдэмтэд, Ородой эрдэмтэд, Персиин, Хитадай, Армениин, Грузиин, Япоинин, Түүрэгэй эрдэмтэд тон ехэ зохёол шэнжэлнүүдые бэшэһэн байна. Дэлхэй дээрэ монгол гэхэн нэрые дурдаагүй уран зохёолшо, поэт үсөөн, политик гүрэнэй ажа ябуулагшанар мүн лэ үгы шахуу. Монголоой түүхэ 25 мянган жэлэй саанаһаа... Аяар тэрэ хуннуудай дай сүйдхэлнүүдһээ эхилээд, Бата хаанай байлдаанууд хүрэтэр ерэнэ...

Мориёо эмээллээд, боро хараанда добуун орожо ябаһамни эб элихэн ханагдаадхиба. Морим хатарна, мүшэд хатарна... Ямаршьеб даа, ойлгогдосогүй хайхан мэдэрэл сэдхэлдэм татаатай шэшэржэ, шэнхинэжэ байтараа таһаршаба – морим бүдэршөө бшуу...

Талын ногоондо халтар зээрдээс табижархёод, ябагаар саашалнаб.

Үнөөхи мэдэрэлни янзатай, али нэгэ заа хубилаа ха гү даа.

Аалиханаар баһа бии боложо, досоом тэнюун номгон. Үдэшэ талада ямар номгом?

...Юундэ гэнтэ эдэ бүгэдэ ханагдаад халанагүйб. Би тад ондоо юумэ уншажа һууна бэшэ аалби...

Коридор соо басаган хүнэй энеэхэ дуулдаад, хоёр-гурбан хүн гаража ошобо янзатай.

Газаа саһан ороно.

1958 он. Январь.

Энэ үенүүд дотор монгол гарбалтай ходо тэмсэл соо ябаһан байна...

Тиин XV–XVI зуун жэлнүүдхээ бүхэ нойроор нойрсоһониинь тэрэ...

Тиин Амарсана, Цогт Тайжа, Сүхэбаатар, Ербанов...

Одоогын үедэ Байгалай үмэнэ буряад (барга)-монголнууд, агынхид, гадаада Монголдо халханууд болон буряадууд, чахарнууд, Үбэр-Монголдо – баргашуул... гурбан хуби таһаршанхай, ниилүүлхэ эрэлхэг зоригтон үгы, соёл урлалнай гурбан арадай нюурһаа нэрлэгдэнэ.

Монголнууд буряадта этигэнэгүй, буряадын монголоо тооногүй, үбэр монголшууд хитадһаа айгаад лэ иимэ байдалда байһаниинь эли.

Зүблэлтэ гүрэн Буряад ороние Монголтой ниилүүлхэгүй – энэнь эли.

Хитад Үбэр Монголые хээээшье үгэжэ шадахагүй – мал ажалын тэндэ. Монголнууд манай Буряадтай ниилэхэгүй – тиимэ зон.

Хитадтай ниилэбэл – Монгол гэжэ нэрлүүлхээшье болихо. Буряадтайгаа ниилээд, зүблэлтэ гүрэндэ Монголой холбоото республика болоод байгаа һаань, Хитадһаа Үбэр-Монголые эрижэ болохо хэн. Хитад арсажа шадахагүй байгаа.

Тээд монголшууд тиигэжэ ойлгохогүй зон шуу даа – толгойень хирпиисээршье шаа – үгэй!

Хэрбээ монгол арадай бүхэдөө нэгэдээд байгаа бол – бодоод үзэнэб: ямар эгсээр монголой үндэсэн соёл дэлхэйн нюур дээрэ ургахаб!

...Бүхы Ази дотор монголнууд гээшэ тон амяараа хэлэтэй, тон амяараа зан заншалтай арад (ламын шажанай холтоһые хуулажархёо хаа), мүн тон амяараа түүхэтэй арад шуу. Эгээл иимэһээ энэ арад тухай хэды ехээр эрдэмтэд һонирхдог байһан юм. Монгол ороной байгаалинь, тэнгэри, уһа мүрэниинь, хүрьхэтэ газарын тад өөрэ байһаниинь элитэ.

«Бүгд найрамдах монгол арад түмэн хамтарх болтугай!» гэдэн урья доро Монголой алиш хубиин хүбүүд басагад дэлхэйдэ хандаха зэргэтэй. Иимэ урыал доро Хитадта, Зүблэлтэ холбоото уласта хандаха эрхэтэй... Гэбэшье энэ ябадал мүнөө эртэ байна.

Саашань.

Монголшууд ниилээшье хаа, буряадын Буряадайнгаа автономие, халхань халхынгаа, баргань баргынгаа автономинуудые алдаха ёhogүй.

Эхин дээрээ арбаад гаран жэлэй турша дотор өөхэд өөхэ-дынгөө диалект дээрэ хэлэ бэшэгээ үргэжэлүүлхээр байха. Тиин хэмээхэнээр нэгэ хэлэ, нэгэ бэшэгтэй болохонь дамжаггүй.

Хоорондын хёморгоо, хэрүүлые али талаһаань хажуугаар шүүмжэлэн усадхаха.

Дэлхэйн аренэ дээрэ хүгжэмөө, поэзиеэ гаргаха. Спорт. Монгол барилдаашад дэлхэйн чемпионатта. Боксёрнууд. Санашад. Харбатан (мэргэшүүл).

Мори урилдаан.

Тон ехэ оперо. Хүгжэмтэ драма.

Импровизаторнууд.

Гансахан ульянгир добуунай доодо хормойдо ганхана. Халуун ороноо бусажа ябаһан тохорюуд дээгүүрнь үнгэрнэ... «доог-рюун, доог-рюун...». Уйтайгаар үдэшэнэ даа ульянгир золтой шубууды: «Баяртай, баяртай, сүлөөтэ шубууд! Тохорюуд харюусана: «Доог-рюун... Ульянгир шаргал толгойгоороо дохин дохин зогсоно: «Баяртай, уулзатараа, баяртай! Аяар тэрэ урда орондо аха дүүнэрни ургадаг, алтан ульянгирһаа амарые хүргэн ошооройгты!». Тохорюуд дулаан ороноо бусаба.

Декабриин 19

Юра Смышляевтай хоёр сабхи шэнгээр нүхэсэбэ хабди... Бинь шадахыса ойлгуулба, хэлсэбэ гээшэ аабди. Энэ 18 хүни

байгаа. Үглөөнэй 7 саг болотор ярилдаад, агуухэ зон боложо халабабди...

Тиинь анханай минии ханадаг айхабтар ехэ поэмэ бэшэхэ гэжэ хэлсэбэбди. Хэдэн мянган шүлэгһөө бүридэхэ юм... Тэрэнэйм паспорт буруутаһан, юрэнэ архиншадаар, бузагай зоноор холбоорилдожо, милицидэ боожо үхэхэёо хирмэдээ шагтагалдаад, мэдээ табяад үхэхэ гэжэ байхадань милиис хииганааень дуулажа, ерэжэ абаа юм... Институдһаа хаюулаад, бүхы нүхэдтөө баһамжалуулаад, доромжолуулаад... Тон хүшэр ябаа даа. Намда хэлэбэ гээшэ: «Шамһаа бэшэ хүн намайе ойлгохогүй, мэдэхэшгүй байна даа, би үхэхэһөө бэшэ аргагүй болооб, туһалаа һаа, туһала, харгымни хаагдаад лэ ябана». Тиигээд минии юушые гэжэ харюусахаяа ойлгонгүй, миин лэ ехээр гэтээд һуухада: «Слушай Дон, что мне надо?», – гэжэ һураба. Бинь гэнтэ: «Надо счастье», – гэжэрхибэб. Тиин саашаа ярилдаа ярилдаа, ухаан сэдхэлнай тэлэржэ, гэртээ хариха (түрүүшээр Ярославль нэгэ Ида гэжэ һамганда ошожо ерэхэ байгаа) болобо. Тиинһээр хэрэгүүдынэ зохиржо, мүнөөдэр мордобо.

Зуу-зууе балгаад, пивэхэн гудамхяад, бинь Москва хүрэтэр хүргэбэб... Хармаандаа 25 солхообтойб. Миниингээ хажанхые үмдөө. (Бүхэли үбэлые плащаар ябаа бшуу). Тарабабди даа. Шара улаан юумэ шахалдан лэ метро руу оробо. Һөөргөө ерэхэ замдаа Щербак Юратай ярилдаһаар ерээб. Толгойш бага сага уһатай.

...Тиихэдэ би арбан найматай ябааб... Үбһэ хурялгын үе бэлэй. Үдэшэлэн... Үбһэнэй хангал...

Халюун талын хангалаар толгой манаруулһан
Хара гүрилөө хоёр гэзэгнэ задаранхай...
Дэрэнэ! – гээд, дэлгээжэрхинэ тэрэнэ
Дэмырһэн урал... урал дээрэ шэмэнхэй...

Хүсэтэй эрэ! Амидаралай элүүр хүлхэн.
Хүдэр махабада. Дэлбэрхээ байһан сээжэ...
Ая гангын талада иигэжэ бээлхэн хүсэл.
Ажабайдалаймнай эхин удхань гээшэл.

...Сомоо. Һүниин тэн үе бэлэй. Шэбэртэдэ нохойнууд обооро-
но. Шэбэртэ харьялна.

«Харанхы Һүниин сууряанда
Харьялхань дуулдаа Шэбэртын гол.
Хамагай олон нааданда
Ханяхань дуулдаа Цэдэнжабай...»

– гэжэ би дуулаа һэм... Эдирхэн ябагдаа. Тэрэ басаган бидэ
хоёр жаргаһанааш мэдэнгүй жаргаа һэмди... ая гангын хангал
соо...

ЮМОР

Бүхэл духатай хүн байнаш,
Баатар болохол хүн байнаш,
Гэжэ байгаад ахайнгаа
Намаяа магтан хэлэхэдэнь,
Дүн гэтэр духаараа
Ханаа мүргэн һуудаг һэм...

Газар оёортой гэрэйнгээ
Ганташатар һүүюулбэ.
Газаа хэбтэхэн нохойнгоо
Гангинашатар хии табиба...

Декабриин 27

Юра Смыш бидэ хоёр. Газаа дулаан. Юра намаяа «ошоё, ошоёл» гэжэ байна. Бинь гэдэргээ буляалдаашан болоноб.

Тиибэ яабашье «ошобобди даа». Хахад литр абажа, хилээмэ, колбаса, сай хугабшалаад, байраяа ерэбэбди. Бинь 100 гр уугаад, һогтохоо һананаб. Муу архи. Модонхой ха. Юрам уужа оробо. Цэрэн орожо ерэбэ. Һогтуу. Юратай үлөөшыень уугаад, урданайнгаа дуу дуулалдабабди.

«Ардагай хурдание унаал хаа,
Ара руугаа аргаахан.
Архиин хатууел уугаа хаа,
Амитанай дунда аргаахан».

Цэрэмни ехэ уярна. Нюдэнһөөнь нёлбоһон. Таалана (газаа гараад): «Шамһаам һайн хүн үгы гэжэ ойлгодог боложо байнаб... Тээсгэн муу юумэ хэлээ гүб, хүлисөөрэй, хэнэйш урда «прости» гээгүй хүм, шамда хэлэхэм; биш муу хүн байгааб», – гэжэ байжа хэлэнэ даа.

Бидэ мойһондо ошобобди. Маани үнгэрөөд, Мухаршэбэрэй мухар жалга өөдэ маханабди. Хүндыдэ булаг – хүйтэн гээшнь. Тархи толгойдоо уһа хаяжа һэргэнэбди. «Үүлэнэй забһарай наран шанга, үхин хүнэй хүбүүн шанга» гэжэ зүб гээшэ ха...

Тэнгэрийн хаяагаар лужаганашаба. «Дуутай тэнгэри бороогүй, суутай хүүгэн хуримгүй» ... Үгы, үгы... Монсогор монсогор дуһалнууд эндэ тэндэ тоншожо эхилбэ. Аадар шааяшаба... «Орохо тэнгэрийн орой соорхой, хариха тэнгэрийн хаяа соорхой», хариха юм бээ... Ямар бэлтэгэр хара мойһон бэ... Нюргаруу норожо, самсам нюргандаа няалдашаба. Мойһо түүхэдэ гоёл үе, Валя, харыш, шинии нюдэдтэл адли бэрэ бэлтэгэрнүүд лэ!

Декабрийн 28

...Үглөөгүүр Галантайгаа Москва оробоб. Институт ошоһоннай Цэрэндэ бэшэг байба. Би библиотекэ оробоб, Цэрэн зачёдоо үгэхэёо зүрхэ алдаһаар оробо... үсэгэлдэрэй бэлэдхээгүй ха юм.

... Брюсовые уншааб. Бараг. Тон ехэ мастер аад, эртэ урдын «мяхан» хүсөөр дуталдадаг байна.

... Андрей Белый (Бугаев) гэмгүй поэт байгаа ха – хүсэн байна. Некрасовой болон өөрынгөө үеын шэнэ урасхалые ниилүүлжэ шадаа. Байроной ном харааб.

Кинодо ошобобди. «Шэнэ дэлхэйн хайндэр» гэжэ документальна. Ехэ хайнаар харуулаа. Досоом тэгшэрхэдэл гээ. Университед руу дарабабди. Улзытэтэй уулзажа, нам-нам ярилсаад, буфет ошобобди.

Румынийн 10 жэлэй ойе тэмдэглэжэ, вечер болоно. Актово зал соонь нэгэ бага хуугаад, гэр тээшээ табилбаб.

Стипендихээм зуугаад солхооб үлэбэ.

...Эжымни, уян сагаан эжымни...

Мартахагүйб тэдэ үдэрнүүдые. Галайнгаа амһарта шим хуунаш... Ньюрайшни жаран уршалаае галай хүлэмхи гэрэл эльбэнэ, эжым дуурана; барижа хууһан ноһон шэгэбшэ гарһаань унашана. Эжы залд гээд, гэнтэ хэргэнэ...

Би үнөөхил шүлэгөө бэшэжэ хуугаа бээб даа. Газаа лаптуу наадаһан үхибүүдэй хашхараан. Ушааг дээрэ горшоог шииганана, жэгтэй уряар... байд гээд лэ аягаа хэлгэнэ...Сай бусалжа ядашоо. Сонхо доро Харагшан мөөрэбэ. Эжы хүнэгөө абаад, газашаа халирна...

Эжымни, энхэргэн эжы!

Декабрийн 29

Бүхэли үдэртөө гэртээб. Энэдхэг философи үзэнэб. Лидия Ивановна ерэбэ. Маниие вышкекурснигуудай байрада байха болоот гэнэ. Би манаадхаа суглуулааад, шэнэ байрадаа зөөбэб. Зохид байра. Ковёрнуудтай.

Мүнөөдэр 2 градус дулаан.

Декабрийн 31

Спартак Бурсов Иван Савельев бидэ дүрбэн Москва оробобди. Орой болошоо. Үдэшын 7. Тэндэһээ хонходоод, магазин ошожо гурбан шэл харые, нэгэ шэл шампанска, гурбан улааниие абаад, басагадые хүлээббди. 2 басаган ерэбэ. Танилсабаб. Һөөл гэмгүй сэбэрхэн басагад – нэгэниинь индианка шэнги. Светлана гэнэ, нүгөөдэнь Лида гэжэ нэрэтэй. Байрадань ошобобди. Смоленскэ площадь дээрэ. Ехэ гоё квартира. Эхэ эсэгэнь амяаран таһалга соо, харин бидэнь нэгэ комната соо шууянабди.

Нёдондо жэлдэ баһа ородуудаар шэнэ жэлые угтаа һэн хаб...

Үбэлэй һүнийн саһан шуурган соо үрөөһэн нюдэтэй хүндэл, ганса галтай машина харгыгаа алдажархёод, дайдын үргэндэ төөринэ...

Жолоошын духын уршалаа дамжаад, хүйтэн хүлһэн монсойно. Мотороо унтаргаагаад, дахадаа орёолдожо, унташаха дураһинь хүрэнэ, теэд үүр сайтар үшөө үды – хүртэ даруулжа, карбюраторынь хаха хүрэшэг даа. Хара һүни, сагаан саһан, тэнгэри, замби дайдые хам тэбэрин абаад, эдлэжэ байһандал... Үрөөһэн галтай машина үдэшэһөө хойшо үргэн талада төөринэ...

Али юун бэлэй... мартажархёоб. Дүрбэн басагад, дүрбэн... үгы, табан хүбүүдбди. Витя гэжэ баһа нэгэ хүбүүн тэрэ айлдамнай байгаа.

Наташа гэжэ эдирхэн басаган. Энэ айлаймнай үхин юм ха. Бэшэниинь булта айлшад. Нинэ гэжэ һөөл дорюун басаган, сагаан

кофтохонтой, хүрин юбкэтэй. Би эхилжэ Светланкатай шашалда-
баб. Ехэ сэбэрхэн хүүхэн шуу. Бээ баринги, үгэ дуугүй, (эгээл
Валиин посоомой юм даа), найхан уралтай, эрбэгэр хүрин нюдэ-
тэй, анпигар нидхэтэй, Зүүн зүг һануулһан басаган.

Байн-байн бэе бээдээ дадажа, Спартагнай сэсэ буляалдаа
эхилбэ. Басагад гээгдэнэгүй; (пединститудай 3-дугаар курсы-
хид шуу). Булта филологууд. Хүбүүдни булта муу хубсаһатай.
Бинь бүри нэнэгтэйгээр хубсалһанби. Булта сэбэр бэшэбди. Ба-
сагаднай сэбэрнүүд. Тиигээд лэ, таарад гээбди даа. Гасаалалсана-
бди. Улааниие уунабди. Үглөөнэй 6-да тарабабди. Гэртээ 7 сагта
ерэбэб.

1958 он

Январь

...Январь һарын түрүүшын үдэр... унтаж, унтаж, 3 сагта
һэрибэб, хуга харайн бодоод, яаралтай түргэн нюуртаа уһа хая-
жа, столово гүйжэ ошобоб.

Электричкэдэ һуужа 5 болошоһон хойно Киевскэ вокзал
дээрэ бууһамни тэрэ. Балдан Санжинда хонходожо, ерэжэ ябаһа-
наа дуулгабаб. Тэрэм хүлээжэ байнаб, бушуулыш гэнэ.

Белорусска вокзал дээрэнээ 82-дохи автобус тээшэ ядан хүлээ-
гээд, хашасалдажа байжа ороһомни тэрэ. Бүгшэм гээшэнь.
Ойм гуташаба. Амин бүтэнэ. Тьфу! Ямар олоороо һуушана гээ-
шэб. Арай шамай гэжэ тэсэжэ ябан гэнээ нэгэ шонтогор эхэнэр
нюдөөрөө эмнээд халахагүй гээшэнь. Минии хүсэл татажа ядаад,
урмаа хухаранги гаража ошоно. Улаан хасартай, ягаан уралтай,
хүрин улаан пальтотой, хүхэ редикюльтэй ... эрбэгэнэнэн хүйтэн
хүхэ нюдэтэй...

Балдан Санжиевич нэгэ узбектэй шатардажа һууба. Зал соо
радиоло шарьяна. Нэгэ тарган һамган ямаршьеб даа зүүн зүгэй
хүнтэй пандайса ташална. Армянин ха. Нэгэ залуу басаган хараад
һууна. Шүрбэгэр һахалтай набтархан узбек пластинканууды
шэлэнэ...

Санжинтайгаа хархига-хорхиго гэлдээд, «Останкино» ресторан ябашабди. Тэндэ нэгэ шэл улааниие уужа, тааа хөөрэлдөөд, хөөргөө бусажа ерэбэбди.

Комнатадань орожо, сугтаа байдаг хүнтэйн танилсабаб. Саратовай редактор, Сталь гэжэ нэрэтэй юм гү даа, буржаахай. Шкаф сооһоо Санжинмнай үшөө нэгэ шэл улааниие гаргаба. Тэрэниенё нам гэжэ уунабди. Балдан Санжиевич хүнгэдөө ха, буфедһээ закуска асарба.

Һайса хөөрэлдөөд, 11-дэ ерэхэ тээшээ хүдэлбэб. Балдан Санжиевич газар гаража автобуста хүрэтэр үдэшэбэ. Тиин гэртээ...

Январин 4

Суббота. Үглөөгүүр 6 сагта бодошобоб. Нойрни хүрэнэгүй. 2-3-най үдэрнүүдтэ хаанаш ошоогүйб, санааргулгаад үнгэрлэйб... Бээм һайса шалаһан хэбэртэй. Мүнөөдэр партиин түүхээр зачэт үгэхэбди. Ньюр гараа угаагаад, нэгэ аяга халуун сай гудамхибаб. Цогто Абдакалы хоёр унтаж хэбтэнэ. Дээшээ гараад ерэбэб. Баточир номоо үзэжэ һууба. Үшөө эртэ – 7 саг. Нацагдоржын ном абажа, «Учиртай гурбан толгой» драма уншанаб.

Рассказуудын һонин – монгол зохёолшол даа, энэнь дамжаггүй... Түүхээр арай шамай зачэдоо табюулаад, газар гараһам, Цэрэн бүгтыгөөд угтаба. Посылка ерээ юм ха. Кировой почтаһт ошожо, послыкыень абаад, метрогоор дамжан, гэртээ ерэбэбди. Би магазин харайбаб. Хахад шэл портвейн абаад ерэхэм, мяханшьё гэшээ хүүежэ байба даа.

Январин 12

Балдан Санжиевич ерэ гэхэн юм. Үглөөгүүр Цэрэндэ орожо бодхоогоод, Москва оробобди. «Москва» гостиницын вестибюль соо Б. С. һууба. Хахад үдэрни үнгэрөөд байха үедэ таксида һуужа, «Узбекистан» ресторан буубабди. Орой болотор тэндэ һууһан байгаабди. «Петровска пассаж», «Цум» гэхэ мэтэ магазинуудаар

ябажа костюм хараашалхамнай – юумэ үгы. Б. С.-нгаа байрадань ерэжэ, нэгэ хэды хуугаад, Цэрэнтээ Вишняки хүрэжэ ерээбди. Ногтуумнай зуурандаа гарашоо. Чимитсу кинодо ошоһон, Валья гэжэ басаган хууба. Элдэб юумэ шашалдажа саг үнгэргэнэбди. Би зал руу орожо, рояль дээр наадаад, һөөргөө ерээбэ. Чимитсу ерэшоод байба. Ямар Данзанһаа телеграмма ерээ юм даа. Цырен тэрэ Данзан гээшэб гэжэ мэхэлжэ хуугаа хаш. Тээсгэн хая уулзахадам Чимитсу турашан байгаа бэлэй. Мүнөө шалхайшанхайл. Ямар жэгтэй түргэн бэ... Шэбэртэдээ зүдэрһэн байгаалтай. Намайе ерээгүйш гэжэ хүрөөдэнэд. Бинь үбдөөб гэжэ һүүюулнэб. Карточкануудые харуулба. Ехэ һонин. Нүхэдөөрөө уулзаһан мэтэ...

Һүнийн 1 саг болошоһон хойно Цэрэнтээ гаража ошобобди. Теэд... электрикэ ябашанхай. Үглөөгүүр болотор транспорт үгы. Шоссегаар алхалжа ябатарнай, нэгэ автобус Парк ошожо ябаба ха. Нэгэ хүүргэ хүрэтэр хуубабди. Тэндэһээ нэгэ үнсын «Победэдэ» хуужа, «Таганка» ерээбди. Таксигаар «Арбат» хүрэжэ, Дондуковойдо хоноһон золтойбди. Ехэл хайнаар унтааб. Үглөөгүүр һэрхэдээ ехэл хүнгэн, һонор бодобобди. Энэ үдэрнүүдтэ зайжа үнгэрхэб. Бургизһаа 375-ые абааб. Үринүүдээ түлэжэ, аятай болобо. Жэжэ юумэн хашартай гээшэнь – ханаа зоборитой!

Январийн 13

... Тээсгэн хэлэ шэнжэлгээр экзаменаа үгөө һэм – яяр билет тудал.

Мүнөөдэр «Античкаар» консультаци. Сай уугаад, Цэрэнтээ институт хатаралдаһаар ошомомной консультаци эхилшэһэн байба. Би ороогүйб. Зал руу орожо рояльда хуубаб. Саг ехэ түргэн үнгэрбэ. Консультаци дүүрэнэ, Цогто бии болобо. Смышляев Юрын эхэ эсэгэһээ бэшэг.

Цогто Цэрэн бидэ гурбан гэр тээшээ хиидэбэбди. Замдаа би нэгэ еврей басагантай танилсажа, хадуураад арилбаб. Нүхэдни гэртээ хариба.

... Киевскэ вокзал. Поезддо нуугаад, иишэ тиишээ эрьелдэжэ байһаар, Нямдоржые харажархибаб.

Станци дээрэ хоёр-хоёр зууе уужархёод, байраяа ерэбэбди. Нямдоржом хорхойдоо ногтошоо. Шалшаганаха гээшэнь.

Би ордохотой гээшэ хаб. Античкаар уншаха гээшэ гү даа.

Январин 24

Экзаменууднай 21-ндэ дүүрэбэ. Дунда зэргэхэн «сохилдоод» халабаб.

22-ой үдэшэ ЦКШ ошоод ерээб. Галан расказуудтам подстрочник хэжэ үгыш гэнэ. Мүнөөдэр мүнгэн дууһаба. Үглөө стипенди. Жамбаловһаа бэшэг болон газетэнүүдые абабаб. Нэгэ дугаартань шүлэгүүдни толилогдонхой. Үсэгэлдэр абгайһаа бэшэг абааб. Ехэл зохид бэшэг.

Архияа «заа-зуу баринаб» гэхэ даа. Чимитсу нютагайнгаа һонинуудые хөөрэнэ. Володя Ж. тухай, Ф. Алексеевна тухай болон һургуулиинхид, багшанар тухай хөөрэнэ.

Ехэл һонин байгаа.

Манай байрада Киевэй университетэй түүхын факультетдэ һурадаг студентнэр байна. Долоо-найма хонохо юм ха. Практикаар.

28-29-нөөр Ленинград орохобди гэнэ. Басагад. Нэгэл басаганиинь зохид хэбэртэй – бэшэниинь нэгэл тиимэшэгүүд. Би нэгэ хэды шэнээн үгэ андалдаа һэм. Манай нютаг ороноор һонирхоно. Сибирь ошохо дуратай юм ха... Үсэгэлдэр клубтэ вечер болоо. Хүбүүд уншана. Би гаража ябашооб. Тиин гэрэл унтаршаба; байраяа ерэхэдэм балай харанхы... Уйтай юумэ Юрка Смышляевта ошобоб. Тэрэм мүнөө Гена Лисинэйдэ амидарна. Ирина – Генын һамган үбдэшөө. Эсэгэнь ерээ юм гү, Москва оронхой. Юратай Чайковскийн 6-дахи симфони граммафондо табинхай нуунабди. Хоёрдохи хубидань баһа гэрэл унтарба. Юратаяа хүгжэм тухай буха ехэ буляалдаа хээд, уруу дуруу юумэд тарабабди.

Нямдорждо ороһом, хэбтэжэ байба. Хэншьеб харанхыда гитараар наадана. Рашид – татар хүбүүн мандолина наяруулна. Нямдоржын хажууда ошожо һуубаб. Наянай нүхэрни муудаа – бэень нэгэл тиимэ. Зүүдэлнэб гэнэ: ходо түүхэй мяха эдижэ... Энэ үдэр намда хэлэхэдээ, орондоо шээжэрхиһэн байгаа; ехэл муудааб гэнэ. Наянай ходол орожо гаража, шадаха зэргээрээ туһална гэшэ хаб.

Үни галабай мүнгэгүй болошонхой; мүнөөдэр һүүлшынгөө талонууды едибэбди. Бэе муутай байхаһаа зоболонтой юу байхаб. Багжагар бүхэ, үбшэндэ абтахаар бэшэ хүнһөө жаргалтай үрэ хаана байхаб.

Юрка Смышляев гэшэл даа, хүйтэндэ хүлдэхээ мэдэхгүй, үлдэхэдөө үмдөө татад гээд лэ ябажа ябаха. Мүнөө һая ороод, батоной (хахадһаа ехыень!!!) гулдируулжархёод ябашаба. Пальтошье үгы – плащтай, зууража үхэхөөр ябаһан даа. Минии кожанкаар үбэлжөөгүй һаа, яахаш юм һэм, бү мэдэе. Гэртээ хари гэхэдэ мүнөө болотор «ябажал» байһаар. Харихам гэжэ үгөө үгэхэдэнь гэртэнь бэшэг бэшээ бэлэйб – теэд лэ үгы. Мүнөө Айгитай Чуваши орохом гэжэ ябанал даа. Ороод ерэг лэ даа. Хамаг хубсаһаниинь хирэ болошонхой, угаалгахашьегүй, гайхашаа барахадаа даамтай самсаяа үмэдхүүлжэ табибаб.

... Наяхан Люся гэжэ басагантай танилсашооб. Энэ багай. Гэртэнь ошоод ерээб – Востряково.

Алексей Бадайнхиһаа бэшэг абааб. Шүлэгөө эльгээ – гэнэ. «Гомодоо гүш, ягаабши» гэхэ мэтээр бэшэнэ. Би юу гомодохо биб даа. «Үнэндэ» таараха шүлэггүй аад, яахабши. Мүнөөш баһал «патриотическа» зохёолнууд хэрэгтэй болонхой шуу. Бинь тиихэдэ «патриотизм», «граждан тема» гэшыень нэгэ бага ондоогоор ойлгодог байшоо хаб...

Уржадэр, уржын саада үдэрнүүдтэ бороо ороо. Ямар жэл боложо байна гэшэб? Али иимэл юм ха гү? Нойтон, зүдэрүүн байгаа. Мүнөөдэр, үсэгэлдэр хоёр хүйтэрэд гээ... Москва ошоод ерээб. Жалсараевайда ороод гарааби.

ПОЭМЫН ЭСКИЗ

... Замби түби дээрэ залуу наһанай охин...

Наруул сагаан шаратай найхан Гуа басаган Байгал далайн эрьедэ ажаһуудаг нэн ха... Үни холо үнгэрһэн сагта бэлэй, үлгэн ехэ замбиин үхибүүн наһанда бэлэй.

Найхан Гуа басаган Хун Хулмай хүбүүн хоёр арюун нэгэ үглөө Байгал далайн эрьедэ золгожо, бэе бээдээ инагай халуун дурые мэдэрбэ.

Мандаад байгаа Наран найхан Гуа басаганиее обёорон, тэрээндэ дурлашаһан гэдэг. Энээн тухайгаа эдир хүүхэндэ мэдүүлбэ. Найхан Гуа басаган иигэжэ харюусаба: «Шаргал улаан Наран! Хамагһаа ехээр таниее хүндэлнэб, теэд Хун Хулмай хүбүүндэ дуратайлби даа...».

Хамагые хахигша халуун ехэ наран атаа жүтөөндэ абтан, тэрэ үдэшэ жаргаһаар олон хоногто мандабагүй. Замби түбиие харанхы хүни залгижа, хүлдэжэ үхэшхөөр хүйтэн, мүргэжэ унамаар балай болошобо. Дэлхэйн амитан үхэжэ эхилбэ. Гансал найхан Гуа басаганда наран гансахан туяагаа эльгээдэг байба.

Хун Хулмай мэргэн найхан Гуагайнгаа нюдэн дээрэ мүльһэн боложо хүршэбэ нэн ха.

Наранай иимэ шэрүүн байһанда найхан Гуа гомдохын ехээр гомдожо, түхэрээн сагаан һара болон дэгдэбэ...

Тэрэ гэхээр Наранай мандан гарахада һара хоргодон орожо, жарган ороходонь, һара гарадаг...

Дайда дэлхэйдэ амидарал дахяад һэргэжэ, шубууд дуулалдажа эхилбэ...

Найхан Гуа – һара Шаргал Наранай жаргамсаар огторгойдо бии боложо, үлгэн ехэ дайдаар үеынгөө инаг Хун Хулмай мэргэниие, уйдхар дүүрэн шарайгаар замби түбиие шэртэн, инаглан һуугаа эдир хоёрой эльгэ зүрхэ хүдэлгэн, бэдэрһээр лэ ябадаг...

Февралийн 17

Галантай кинопрокат ошоһомнай, бэлэн картина үгы байба. Тиин миниингээ шарай харуулаад, һөөргөө бусаха багтаа арсалдашаббди.

Дотороо Иринатай уулзаха хүсэлтэйб. Томо хүхэ нюдэд. Уралынь нимгэхэн. Һабхагархан һамбайтаяа. Иимэ басагантай хөөрэлдэжэ ябахата зохид, һонин, урин. Зулгыгаар энеэбхилэн: «милый» – гэхэдэнь нэгэл һонин.

... Гэртээ оромсоором, Ирина ороод ерэбэ. Комнатадань оробобди. Папань үшөө ерээдүй... Хүгжэм шагнаад, досоом хүлгэшэбэ. Мүнөө үдэшэ духыень би таалабаб. Үһээ бэлэглэбэ, гээгээһээ үзүүрынь. Олон хүндэ бэлэглээ ха гү?

... Генэдээ бэшэг эльгээгээб гэжэ хөөрэнэ. «Сарангуае» эльгээгээ ха.

... Нойрни хүрэнэгүй. Дурлашаба гээшэ гүб гэхээр...

Дурлаашьегүй юм хаа, һайхашаана гээшэ хаб, һайхашаагаашьегүй хаа, зохидшооно гээшэ хаб!

Февралийн 18

Эм уунаб. Орой болоһон хойно бодожо, Метелицэ ошобоб. Поэмэ уншаһам, муухай магтана.

Слово эдэлхээе ороһомни, нэгэ һогтуу, үндэр хүн дуу дуулажа байна. Шадал соогоо: «Ехал казак на чужбину, на вороном коне» гээд лэ татана... Официантка болюулхые оролдоно. Тэрэнь замханагүй.

Эдэлээд газашаа гарахадам нэгэ набтархан ород баһа найгажа ябана. Тэмтэрээд лэ, зуг татажа түнсэнэ... тиигээд урагшаа ябаа болоно. Харгын хажуудахи столбын ойро ошоод улыжэ байжа харана. 30 километрын скоростьһоо дээшэ бэшэ гэхэн тэмдэг уншаад, нээрээшье бүри удаарба... Түргэдөөд, кубед руу хүмэршэбэ. Харгын баруун тээгүүр ябаһан гурбан хүн ехээр энеэлсэнэ.

Байраа ерэхэм Нямдорж ерээд, онхойжо һууба. Газаа дулаан.

Нямдорж унтаж байна. Стол дээрэнх обоо ном – бэшэхэсье зайгүй шахуу. Цогто Москва Батболодто ошоо. Мүнгөөр ядалдаабди. Нямдорж бидэ хоёр тугаар хая өөхэдынгөө байрын хамуурша хүгшэнһөө табин солхооб абаабди. Үдэшын хоолдо Юрамнай зууе уухам гээд халаагүй. Нэгэ порци алаади, стакан сай уугаад, гэртээ – манайдаа ерээ.

Нямдорж бидэ хоёр телевизор харахаа ошообди. Тэндэхэ байрадаа ерэхэм Юра хоёр шүлэг бэшээд хуугаа. Танида зорюулжа бэшээ. Тиимэ басаган бии даа, хайн шүлэгүүд болоо гээшэ ха. Энээнэй урид бэшэхэн бүхы хэрэгтэ хэрэггүй нажаа баринууднаань тад ондоо, өөрын шүлэгүүд.

Үсэгэлдэр хүни Юратай табан саг болотор ярилдааб. Дүнгын: «Поэзиин зорилго элдэб. Харин гол зорилгонь – баясхалан. Утверждение жизни». Юра «Үүрэй дууе» аймшагтай магтана. Ехэл дуратай. Байд гээд лэ уншаха юм. Шамда зорюулхам гэжэрхихэм, шэлээ мажаа.

Февралин 27

Хэдэн хоногой дневнигээ бэшэбэгүйб. Ажабайдалдам нэгэ хэн гэмэ хубилалта болохогүй, загсанги өөхэн шэнги билайжал хэбтэхэдэ һонигүй байна даа.

Хожомоо һонирхоомооршье юумэгүй. Мүнөөдэр заняти болоогүй. Манайхин булта барилгада ошоо. Би больнична направлени-тай аад, үлэшэбэб. Газаамнай гайхалтай хубилба – үбэл үнгэржэ байна... үглөөнһөө хойшо бүрхэгшэг, нэгэ жэгтэй дунгаан бай-hanaа нара гаража, тэнгэри сэлмэбэ. Саһан нюруугаараа хайлаад, хабарай хангал гутахада гэнэ... Харгы дээрэ гараад, зүүн урагшаа харахада, хүнгэн уняар хүхэрэн харагдана... Хүхэ сэнхир мун-хантай ород дасанай орой бүришье үнгэ оршоо... Алтан хэрээһ-ниинь холоһоо нүдэ ялбаана.

Москвагай үйлсөөр, троллейбусаар, метрогоор ябахадаа хүнүүдэй шарайда нэгэ ойлгогдосогүйхэн шэнэ тэмдэг обёормоор...

Февралийн 28

Нэрхэхэдэм 10 саг болонхой. Ньюр гараа угаагаад, газашаа гарабаб.

Юрка үшөө хурхиржа хэбтэнэ.

...Наран... Саһан хайлажа, гэрэй оройһоо дуһална. Комендант һамган манай хамууршан хүгшэнтэй энэ тэрые шашалдажа байһанаа намайе обёороод, Смышляев танайда ямар удаан байнаб, болохогүй, танай түлөө выговор абаха аргамгүй гэжэ гэмэрнэ...

Электричкэ хүлэжэ зогсоноб. Платформа дээгүүрхи саһан хайлашоо – хандали дээгүүр хаатанхатай һамгад һууна. Хүдөөһөө хаш – город ошожо ябана ха. Наран сэсэгэй һамар сэмэжэ, хобоо хөөрэлдэн энеэлсэнэ. Хүрзэ бариһан данхагар томо һамган алхална. Уйтай нюдэтэй нэгэ басаган тээ тэндэ зогсоно. Симонёнок – поэт ябууд дундаа шүлэг бэшэнэ – ойром ерээд, хабар ерэбэ ха гэнэ. Би: «Жэргэ, жэргэ, Симонёнок», – гэжэ харюусанаб.

Үглөөдэр ямар үдэр болохо юм – бү мэдэ үшөө... Дулаан, наратай байха гэжэ найдаад, хуугайлаад ерэхэн электричкэдэ һуунаб. Шавырин Юрка, Цыбан Володитай оробо. Мэндэшлэлдээдхинэбди. Юрка: «Дон – сюрреалист», – гээдхибэ. Бинь: «Монсейр Юрка – француз убогий», – гээд нэмээнэб: «Гриб – поганка» ... Юрка шара шляпатай, шара огдогор (стильнэ) пальтотой, шордогор нарин үмдэтэй, өөрөө набтархан – эгээл мөөгэ шэнги.

Москвада ёһотой хабар. Үйлсөөр саһанай уһан горхолшоо. Троллейбус хүлэһэн зоной олон гээшэ. Лекциин һүүлээр нэгэ хүбүүн ойром ерэжэ, та Улзытуев гүт гэжэ асууба. Харабаров гээшэб, танай поэмые намда оршуулха гэжэ үгөө гэнэ. Левитанский үгөө юм ха. Ехэл һайн гэжэ байгаад хэлэнэ. «Танай муу курсда иимэ поэт байха гэжэ хүлээгээгүйб», – иимэ комплимент. Һүүлшын үедэ иимэрхүү юумэ олон шагнахаб – яаха һэм даа, тиимэл хадаа тиимэ гэлэй – саг харуулна бэээ.

ХОЁРДОХИ ДЭБТЭР

Харыш газаагаа:
Хабарай урин нюдэн –
Хайлахан саһанай сөөрэмхэн...

1/III – 1958 он. Москва.

Д. Улзытуев

«САГАА ҺАРА»

Хабарай эхин дохёо – сагаа һара гараба. 1624 ондо Цогто тайджин хангилда иигэжэ һиилэгдэһэн гэнэ: «Джилун эки модун хулгана джил, сарайн эки гал барс сара»... Анхан үни сагта сагаа һарын баяр намарай тобир үедэ үнгэрдэг бэлэй. Һүүлэй үедэ малша зоной ойлгомжоор үбэлэй янгяа хүйтэнэй хүшэр үнгэрһэтэй дашарамдуулан, тэрэнэй баярта хабарай эхин үдэр һайндэрлэдэг болоһон...

Бүтээлгэнэй үглөөдэр газаа гэртэ золгоһон айлшад, – залуунь наһаар ахынгаа тохоног дүнгэн хүндэлөөд: «Амар амгалан һуужа байна гүт? Адуу мал тобир тарган, тугал буруун хайн ондо орожо байна гү? ...», – гэжэ асуудаг, асуулсадаг заншалтай бэлэй... Хүндэтэ айлшандаа гэрэй эзэн хадаг бариха; торгон хадаг дээрэ мүнгэн хундага соо һү, сагаагаа билтаруулан юулээд, эхэ тала, атар тарган адуу малаймнай хэшэг шэмэ энэл даа гэжэ, дээжыень дэнхыгшэ үндэр огторгойдо, дэлгэр баян нютаг орондоо үргэн сүршэн байдагыень һанаял.

Мүнгэн аяга... мүнгэн аягын жэн гэмэ жэнгинээн һайхан сэдхэл, арюун һанаанай тэмдэг гэлсэгшэ бэлэйл. Засаг түрын хорижо буруушаажашье байгаа бол, арад түмэн өөрынгөө гүн холын зан заншалые мартаагүй тэмдэглэжэ байһаар ... Арад зонойнгоо арюун заншал, агуу сэсэн гуримые сэдхэлдээ шэнгээжэ, ухаан-

даа ухмайжа ябаха зэргэтэй уран зохёолшо, уран бүтээлшэд энэ зэргээ ойлгохо юм бээ ... Зай, нийлээд, сагаа нара – хабарай эхин үдэрнүүд ерэбэ, нэгэ наһа нэмэжэ, нэлэнхы үргэн эхэ ороноо ханабаб...

Хани нүхэд. Бальжанима, Цырендондог, Будажаб, гэртэхим, түрэл түрхэм, инаг ганса нүхэрни, та бүгэдэдөө үндэр жаргал үнэн зүрхэнһөө хүсэн хуугша – битнайб.

Сагаан нараар,

Сагаан нараар

Амаршалнаб!

Мартын 1

...Саһан дээрэ бороо ороһон аад, харгыгаар ябашагүй мэлигэн...

Москва. Үйлсэ, тротуар дээгүүр шабар шабха. Бороо хабирана. Жалсараевайда Мартынов Володя хууна. Ямар ехэ болошоо гээшэбши гэжэ, гэртээ урина. Хожом ошожо байхаб даа. Сай уугаад институт ошоһом – бэшэг – Этилгэлһээ. Яаруу задалжа уншаһамни: намда дурагүйш, харюу юундэ бэшэнэгүйбши гэхэн гомодол – иимэ байбал даа, яахабши. Үглөө фотоёо абахаб, тиигээд лэ хүлээшоо бшууб.

Кнут Скуенэк – латыш. Минии шүлэгүүдые дуратай уншадаг агша, бараг харилсаатай таланууд гээшэ хабди. Яһала бодомжотой шүлэгшын унхи хайтайл хүн аад, нэгэ бага гэхэ гү, али гайтайшаг лэ шашаг хүн даа. Олон хэлэ мэдэдэг, шударгы эрэ, нарин искусствын тала баригша – (Харин бинь иимэ теоритойб: «газарай бүхы юумэн газартаа... газарһаа гараад газартаа шэнгэхэ». Харин Кнут абстрактдаа дүтэ ааб даа. Гэбэшье поэзи, искусствын талаар Кнуттай ярилдаад абахада хоро болохогүй даа. Хоюулан Плехановой нэрэмжэтэ институт ошобо гээшэбди. Үнинэй тиишэ ошоод ерээл гэжэ уряа юм. Дахуулһаар ябатараа, Курска вокзал асарба (номой магазинуудые шудараад халаха юм бэшэ).

Танил басагадынь: Тоня – латыш үхин, хүрин үнэтэй ухаалиг басаган байна. Мира – буряад (эгэшыень би таниха гээшэ ааб-заб. Старикова хэн бэлэй даа, «Үнэндэ» ажалладаг хэн). Лидань – ород басаган; Дамдинаймнай дурлаад, бээ хадхаад туршаһан Нонна Николаевнагай нютагай – хүрэхөөр тухайлааб – яряанинь даншье эли; хамараараа гоншод гээд... Кнутни ехэл шашана – шүлэгшэд гэжэ иимэл зон гээшэ гү, залхуутай, басагадые хашараахын дарамта; шашахадаа нэгэ гуримэй цельтэй яринаабы гэхэдэ, үгы; миил нэгэ юумэһээ нүгөөдэдэ хүрөөд – шаазгай мэтэ. Хэрэг эхилээд, хэндэшье һонирхогдоод, саашадаа хашартай болошохонь мэдээжэ бэд даа. Тиин 11 саг болошобо.

Сай халаабад. Мирань вокзал ошобо – хүнтэй золгохом гэнэл даа, шүдхэр лэ мэдэхэ. Сайлалгын забһарта Кнутни нэгэ бага яряагаа намдаа. Таансалхаяа доошоо буубабди. Басагад 5 дабхарай 88-дахида.

Монголшуудаар золгобоб (Молон, Дамдин-Сүрэн). Халхаар ярихадам, ехэл хүхилдэнэ, манайда үнжэ гээд халанагүй. Шунаяа алдахагүйл яарнууд байха. Хожом ерэхэб гэжэ халааб (3 дабхар, 45-дахи). Муу пластинкануудые табина. Нэгэ танец ябаа болоод, залхуум хүрэшөө. ...Бусахадаа Кнутни үбшэлөө гээшэ хаб гэжэ мэдүүлбэ. Миниинь хүл шархирна – бүрхэгы зүгнөө ха.

Байрадаа ороһом Юра хаял Москваһаа ерээб гэжэ зарпайжа һууна. Ирина Юрые дуудаад үгы болошобо – Генэтээ арсалдаа ёһотой. Газаа намдуу аалин.

Москвагай гудамжаар инаглаһан хоёрнуудай олон гээшэнь – хабар шуу даа, хабар!

Мартын 4

Иигэхэл гээбы гэжэ ханаал һэм... Үсэгэлдэр ороһон нойтон саһан модоной шэлбүүһэ мүшэртэ барсайн хүрэшөөд хоноо – 15 градус хүйтэн. Ойр тойрон шэртэхэдэ, ялбама һаруул. Наратай. Үдэрэй 1 сагта автобуста һуужа Москва оробоб. Институдта

Юратай уулзабаб. Хоюулан Тверскойгоор фотографи тээшэ хии-
дэжэ ябанабди. Нэгэ хүн хамсыһаам татаад байлгажархиба – Саш-
ка! Улаан-Үдын радиокомитедтэ ажалладаг һэмнай, нэгэтэ бэшэ
«Рекорд» ороһон байхабди. «Шашлычна» тээшэ харайлдабабди.
Фотографиһаа дүрээо абаад, саашаа һоригошолдон ябажа, (Юра
бидэ хоёр дааранабди – Юрам плащтай) хүрэхэ газараа хүрэбэб-
ди. Очередь: теэд ниилэд һуугаад, тарабабди: Юра – институт,
Саша – радио, бинь – «Дружба народов» Смеляковто. «Үүрэй
дууе» үгэһэн хүм. Ороходом хоёр буржаахай һууна – минии по-
эмэ үзэжэ байгаад ха, танигдаагүйнь урдаа баряад һуугаа. Рыб-
ко ороод ерэбэ. Поэмыем толилхобди гэбэ. Бэлин шэбшэгдэжэ
байжа нэгэ заахан глава нэмэ гэнэ – совет засагай үедэ болоһон
хубилалта тухай.

Би «үгы, зайшье» гэнгүй, абяагүйхэн шагнаад үнгэрбэб. Ехэл
магтана, иимэ поэмэнүүд үсөөн гэнэ. Тиигээд гаража ошобоб.
Рыбко гаралсаба. Метелицые троллейбусай һуудалда хүлээгээд,
«Журналистын байшан» оробобди. Цыгальницкий гэжэ буржаа-
хай – намайе оршуулха һанаатай. Би яһан зүбшөөгөөдхихэ
һэн биб даа... Биллиард. Переделкинээ ерэбэбди. Столово оро-
жо ужинлээд, гэртээ ерэхэм, Нямдорж ород хэлээрээ даабарияа
дүүргэжэ һууна. Гэртэхиндээ бэшэг бэшэбэб.

Үглөөдэр операцида орохо байхаб. Юра орожо ерэбэ. Таня
ерэхэнь гэнэ. Яшатай скандал болоо, намда һүүхирөө гэжэ хөөрэнэ.
Танитай уулзахагүйб гэдэг болошоо, – шалтагынь (шүдэн).

Мартын 6

Элүүр энхэ бэе! Хүдэр найхан махабада! Байгал далайн эрьедэ
байса хабсагайн энгэртэ агылаад, хэдыхэн хони хараад, таряа
ургуулаад, аяма халуун зунай үдэр далайн долгин дээрэ хөөбэ-
лзэн тамаржа ябадаг найб... Намжаа ногоон байгааалин, наранай
элүүр туян доро инаг арюухан Евэтээе хэзээ зуурашье болзорто
иимээр ажаһуубал, хэды шэнээн хүсэ мэдэрхэ байгаабиб.

Доошоо болоходоо үхибүүндэ ойлгогдомоор, дээшээ болобол, үбгэд хүгшэдэй сэдхэлдэ шэнгэмээр – иимэ юрын бодото зохёолнуудаа бэшэмээр хэн. Искусствын нюуса байгаалида байһаниинь мэдээжэ. Тэрэ нюусые нээхын тула газартай ниилэхэ... иимэл даа...

Хөөмэйлжэ дууладаг эртэ урдын эрдэмые ойлгохо, дуулажа һураха... Алтай уулын үбэртэхи дууша горхоной эрьсээр алхалагша һайб, тэрэ һайхан дууень шагнаархан зогсоһон оро гүрөөһэдые эльбэн эрхэлүүлээд, шэнхинүүр голой суурьян боложо шадагша һайб... Алаг холын Алхана, Монголой үргэн уужам тала нютагуудаар зайжа, «Мүнхэ дуу» уулада мүргэн бараалхаад, арадайнгаа гүн ехэ искусствые Баруун Европын үмхирэн унажа байгаа шэшэрһэн искусство тээшэ дэбшүүлхэ зорилгоёо баталагша һайб. Талын баатарнуудай хаһа ерэжэ байна. Талын хүн – стихия природы, тэсэшэгүй хүсэн. Талын хүнэй хэдэн зуун жэл соо дотороо нюуһан потенциальная энерги кинетическэдэ орожо, дэлхэйдэ шэнэ долги асархань лабтай... Теэд хэн шулуу хүдэлгэхэб. Эгээн түрүүн энэ алхамда шиидэһэн эрэ өөрөө хаалты дэлбэлһэн долгидто сохюулан шэнгэшэхэ бэшэ аал?

Иимэл байна даа!

Гэбэш мүнөөдөө Баруун зүгэй агуу соёл шудалжа гараха хаяа... Дутуу дундыень, хүсэн динамикиень ойлгохо, оньһон хаанааб гэжэ мэдэбэл талын арадай «примитивнэ» искусствые сэгнэжэ һураха байнабди.

...Газаа саһан бургана...

Мартын 7

Ямар һайхан үдэр бэ! Саһанай нюрган хабараар амилшаба... Юра бидэ хоёр үглөөгүүр газаагаа гаража, саһаар шэдэлдэн наадабабди. Москва ошохо байна, зайгаад ерээ хаа. Зохид хэн. Хармаандамнай солхооб бии гээшэ гү, үгы гү?

Огторгойн сэнхир гээшэнь, Юрын нюдэн шэнги... Үнгэ, үнгэ, байза үнгэ гэхэһээ; манай монгол зон сэнхир номин үнгэдэ ехэ

дуратай зон гээшэ бээ; анхан сагта тугыншые тольбо хүхэ бай-
хан гэдэг.

Юрэдөө манай арад тольбо үнгэдэ дуратай – нэгэн гэдэл ногоон,
үгы гэдэл хүхэ хара г.м. Харин сагаан үнгэ траур тэмдэглэдэг
гэдэг. Харин ород зониие абаад үзэхэдэ, эрээ марьяан үнгэдэ ехэ
дуратай – сэсэгтэй сарапанаа үмдөөл хаа, юумэшые болохол гээ-
шэ даа! Гэрэйнгээ ханада элдэб плакат, киногой объявлени ня-
жархидаг зантай агша, нонин лэ байна, энэ үнгэ илгалга дээрэнэ
арадай абари таахаар бшуу.

...Үсэгэлдэр үдэшэ Цогто бэшэгүүдые асараа, хоюулан Га-
ланһаа. Нэгэ бэшэг соонь табан түхэриг, нүгөөдэ соонь Мархуугай
бэшэг байгаа. Уншажа ехэ баярлааб. Табан солхообойнь гурбаар
эдеэлээб даа. Мархуу «экзамендаа унааб, стипенди абахаяа боли-
бо хаб, бродяга болохом, үүлэн тэнгэрийн забһарһаа дээрэш буу-
жашые болохоб», – гэжэ бэшэнэ. Ерэхэдээш хойшоо харахагүйл дөө.

...Үдэшэлэн Юратай Москва ошоод ерээбди. Москвагай үйл-
сын саһан хайланги, зарим газартаа тротуар бүри хуурай.

Хоолдо Абдакалыһаа арбан солхооб абажа, столово оробоб.
Нү ууха дурам хүрөөд, хү, тоһо үзэм абажа эдеэд лэ ехэ зохид-
шообоб. Үнинэйш сагаан эдэе, амтан хоол зоолгоогүйб. Нагаса
эжыдээ, гэртэхиндээ, Бальжанимада дүрэёо эльгээбэб – шарайем
хаража нэгэ баясаг лэ даа. Москва шадар хайхан хүни зэнхынэ.
Харин би байрадаа һуунаб.

Мартын 8

Үглөөнһөө хойшо гэртээб. Нэгэ юумэ бэшээ болохо гээшэ гүб
даа. Газаа дулаан, һамгадай һайндэр гэжэ нэрэтэй бологшоон аад,
үйлсөөр һогтуу эрэшүүл гуйбалдана. Үдэшэнь телевизорто һуу-
наб. Кино тухай бодожо, дамжуулгыеньшые мүртэй ойлгобогүйб
– нэгэл бодол эндэхэнэм бии хэбэртэй. Мүнөөнэй картинанууд
ямар шэмэ шүүһэгүй, гансал удха баримталһан гэшэб? Кино –
гайхамшаг хүсэн. Али али талаарнь киное хэрэглэхэ гэдэл хизаар-

гүй үргэн арга боломжтой. Мүнөө үеын зон поэзи тоохогүй заншалтай боложо байна. Олонхинь ойлгоногүй, гүнзэгыгөөр сэдхэжэ шаданагүй, эстетическэ бүдүүлиг байна. Мүн хүгжэм, уран зуралгын талаар баһал тиимэ. Олонхи залуушуул бодото хүгжэмые муу халтурна джазһаа илгаруулхагүй хэбэртэй агша.

Теэд шүлэг зохёол, хүгжэм, уран зуралга, байгаалида яажа нэбтэрүүлхэб! Ургажа байгаа залуу үетэн, үхибүүдэй сэдхэлэй амтые яажа нарижуулхаб, яажа баяжуулхаб, ямар арга эгээл таараха гээшэб?

– Киногоор; иимэл харюу. Кино гээшэ мүнөө үедэ тон дэлгэрэнгы искусство. Теэд гоё найхан кинокартинанууд бии бшуу гэхэдэ болохо. Үгы даа, дутуу, тон бага, заримдаа биишье һаа, олоной дунда шэнгэн булагдашанаб. Ямар аргаар хэрэглэнэб? Киное поэзидэ ажаллуулха, поэзиин үүргэ дүүргэнэ ёһотой. Юундэб?

Юундэб гэхэдэ, поэзи дотор музыкашье, уран зуралгашье, мэдэрэл, бодол – булта байна. Поэт зохёол бэшэжэ һуухадаа зохёолойngoо хүгжэм, харуулһан хамаг юумэээ эб элээр, микроскопическэ нюдөөр харадаг шуу. Тэрэниень таажа, тааруу хүгжэмтэй гоё найхан поэтическэ короткометражна киногой үйлэдбэри бии болгохо. Ехэ-ехэ поэдүүдэй гайхамшаг поэмэ, шүлэгүүд, номуудые киногой хүсөөр дамжуулан, дикторой хонгёо хоолой, ирагуу хүгжэм, байгаали, хотын үйлсэ, ургы сэсэгхэн хүрэтэрөө бултыень үрилдүүлбэл, ямар хүсэтэй, ямар гоё байха һэм. Хүшэр хүндэ ажалай һүүлээр иимэ кино хараһан хүнэй сэдхэл уяран, униран хүлгэхэ, ямар бэ даа, зөөлэхэн болошоод байхань дамжаггүй. Тиин саг сагһаа дадажа, поэзиин гүн удха, хүгжэмэй ирагуу долгиной сохисо бүхэниие алдангүй мэдэрдэг болохо бшуу. Одоо тиихэдэл поэдүүд хүндэёо дахин абаха. Иимэл даа. Харин мүнөө хэрэгтэ хэрэггүй хооһон бодолтой сценаринуудые поэтическэ сэдхэлгүй ремесленнигүүд иигэн тиигэн бүтээгээд, зоной мүнгэ эдихэнээ бэшэ юушьегүй. Энэ ябадалтай эрид тэмсэжэ, хүнэй сэдхэл баясааха, һэргээхэ, аршаан мэтэ сүршэхэ

– иймэ искусство хэргээн бодхохо манай, залуу үетэнэй зорилго. Һанаад үзэхэдэ ямар хайхан бэ! Байрон, Пушкин, Гейне, Ду-Фу, Уитмен, Лермонтов, Брюсов, Толстой, Блок, Есенин – булта манай урда сэдхэлээ нээгээд, наманшалха бшуу!

Мартын 9

Үдэшэлэн болобо. Манай клуб заахан аад, айлшаднай шамарлад гээ ха. Авиационно заводой, хэдыдэхи гэнэб даа, Дом культурын уран хайханай самодеятельностиинхидэй нэгэ хүбүүн ехэ хайн дуулаа, дүрбэ дахин дуулуулаабди. Бэшэ басагадынь басни-нуудые уншаа, хатар хээ, дуу дуулалдаа, һүүлдэнь плясалжа ехэ хүхюу юумэ болоо. Таансалжа эхилхынгээ урда манайхин шүлэгөө уншахаа оробод. Анцифиров гэжэ (манай Галан тэрэниие поршоонхо гэдэг юм һэн) хүбүүн ехэл хүхинэ, хайса энеэлгээ, ёһотой клоун шуу. Юморта бэрхэшэг хүбүүн даа, хэлэ аман гээшэнь үрэшэмөөр. Блынский уншадаг лэ «Россия» гэжэ шүлэгөө бурхирба. Тиин хатар. Би гурбан басагадаар танилсажа үрдибэб. Айлшаднай ябаха гэлдэбэ – манай хүбүүд голуулшоо ёһотой. Абдакалы бидэ хоёр Люда гэжэ сэнхир гүнзэгы нюдэтэй, урин зөөлэн, сээжын дуутай басага хүргэбэбди. Һүни намдуу аалин. Дулаан.

Мартын 10

Староста хэлэбэ. Пospelовэй лекцеэр дополнительнэ занятида ябахаһаа байтагай, юрэ заняинуудтань арай-шамай һуудаг шууб. Юу уншадаг гээшэб даа – хуу шахуу болтовня. Вообщё, манай институтда лекци хэшээлнүүдые тад ондоогоор үнгэргэхэ байгаа. Уран зохёолой һургуули аад, иимэш байха гэжэ... баһал бидаа байна даа. Эндэ айшаһан гү, али искусствын принципүүдые гол мэдэхэгүй, мэдэхэ дурашьегүй солдат хадаал солдат гэхэн принциптэй зон. Манай нэгэдэхи курс гэжэ хуу офицернууд. Шүдхэр абаг. Брагин, Анцифиров, Цыбин, Серговацев, Бурсов, Стукалкин гэхэ мэтэ институтдай хүтэлбэрийн ойгуур эрьелдэдэг

зон булта шовинист үзэлтэй. Нүгөө талань жэжэрһэн буржаахай, полягууд, аймхай аад, сагаан сэдхэлтэйшүүл – иимэл зон даа. Би хаананьшые таарахагүй байһанаа эли мэдэрбэб. Хойто жэлдэ заочнодо орожо магадгүй хаб даа. Теэд манай буряадууд хэр намайе ойлгохо хаб, ойлгохогүй даа.

Мартын 11

Манан. Нойтон. Сагай турша соо саһа бороон хэлгэнэ. Москвагай үйлсөөр уһа саһан шабартай. Ямаршые хото гэшээб даа, энэ дэлхэйдэ иимэрхүү город олохогүйш. Дархигар ехэ аад, модо шулуу, түмэр түдэгэ холбожо байжа барижархиһан сарай мэтэ. Дэлхэйн эгээл ехэ деревни гэжэ дэмы бэшэ нэрлэгдэһэн ха. Хүрээн гэжэ юун гэшээб – Баруун Европын гү, али Америкын ехэ хотонуудай хажууда шүдхэр абаг, ёһотойл нохойн балгаан. Вообщее, иишээ шэртэн харахадам – гайхалтай зураг. Түрмэ. Иигээд лэ һуугаад, хаанаш, яажаш байһанаа мэдэнгүй үнгэрдэг хүнүүд үсөөн аал? Хуу шахуу. Надзирательнууд болон шуран жулигууд сүлөөдэ гараха, үйлсөөр гаража ябаха арга боломжотой. Чингисэй түргэ унаагүй, тэрэнэй зорилгонь хүнөөгүй байна. Харин лэ гарбалынь унаад, ондоо гарбалайшые хаа, шуһа нэгэдэһэн зон толгойлно. Гэртэхинһээ, хээтэйһээ бэшэг абааб. Абгай архяа баринал юм ха даа. Ая ганга саарһан соо зада шэдээд, ехэ зохи-дхоноор эльгээгээ. Юра бидэ хоёр институтые арюужуулаабди. Байрадаа ерээд утажа жаргаа гэшээбди. Гена гүйнэ ерээд, ехэ найхашаагаад ошобо. Евтушенкэдэ минии шүлэгүүдые уншахын абаашажа үгэһэн байгаа ха. Ехэ зохидшооно, Литературкада то-лилхом гэжэ байна гээд, Гена хөөрэнэ. Тиигээ хаа тиигэжэ байг лэ даа, намда юун ха һэм, бүрил болоо гүбэ.

Столоводо Юра бидэ хоёрой эдеэлэжэ һуутар, Нямдорж орожо ерээд, юун хэрэгтэйб гүбэ. Нагшуураар уһа асарал даа гэхэм, ха-хад шэл портвейн абаад хүрэжэ ерээл. Ехэ хүхилдэжэ уубабди. Юра үшөө сагааниие гэшээбэ. Ууба даа. Бусахадаа, замдаа хоёр

басага золгожо, тэдэнээр халта зайбабди. Нэрыень хураагүйб, мэдээдш яахаб даа. Миин лэ сэдхэлэй тэнюундэ ярилдан ябажа амарха – муу бэшэ байгаа.

Мартын 16

Иигээд лэ мартын хахад үнгэршэбэ. Үсэгэлдэр гэрhээ по-сылка абааб. Норполтой ерээбди. Юрка, Ирина, Фатима гурбан ябаа. Алтай руу. Үдэшэхээ ошохо аад, Москвааа ерэхэн удаа-гаа унташооб. Үдэшэ hэрээгүйб, үглөөгүүр болотор ехэ хайнаар унтааб. Үнинэйш иимэ зохидоор унтаагүйб. 14-эй үдэшэ Цогто бидэ хоёр Пушкинэй театрта орообди. «Перемена жизни» гэжэ Соловьёвой пьеса. Гэмгүй хайн байгаа. Артистнарын хэ хайн наадана. Революцийн музей ороод гараабди.

Энэ үглөөгүүр хуушан большевигуудай байшанда хунгаад ерэбэб. Манай хунгалтанууд баһал бидаа даа – һонигүйш гэ-шэнь – нэрэ хэмээһэн лэ юумэл даа. Зай, теэд яахаб. Үхэдэл шүд-хэртээ булта тонолог! Энэ хоридохи зуун жэлые хэн ёхотойгоор дуулажа шадааб? Пабло Неруда гү? Уитмен Неруда хоёр һуугты, хөөрэлдэе. Мүнөөдэр би түрүүлэгшэ, Юрка Смышляев Алтайда юу хэхэ гэшэб? «Урожай» совхоздо ажаллаха; газарта дүтэлхэ. «Сев» гэжэ повесть бэшэхэ. Фатимын эдэ (Иринатайгаа) хэлсэ-хэ. Ирины эсэгэ «Урожай» совхозой директор. Аятай бэшэ аал? Ирина хэр бээ барихааб? Юра? Хоюулан тиимэтэй болошоод, хари... Гена эндэ үлэхэ. Мүнөөдэр һогтуушаг. Геные комсомол-һоонь гаргаа, хоёр жэлээр дипломыень хойшодхоо... Иимэ бай-дал. Бэлла Евтушенкын һамган юумэгшэ гү, любовницань юумэ гү; шүлэгүүдыем хоюулан уншан байгаа. Литературкада то-лилоод туршахамнай гэжэ хөөрэнэ. Мүнөөдэр наратай үдэр. Радиогоор хунгалтын дуунууды дамжуулна. Нямдорж Цог-то хоёр бэе бээ гэжэгэнүүлжэ шууялдана. Һаяхан, 11 багта буряад дуунууды дамжуулба. Дадудай хатарай хүгжэм «Ба-сагад, хүбүүд, баяртай», – гэжэ дуу Балсаева дуулаа. Буряадһаа нэгэ хайн композитор хэзээ гараха гэшэб? Муухай хүлээнэб.

ОРШУУЛГАНУУД

Ли Бо

БҮНИЙН БОДОЛНУУД

Унтариимни ойгуур
Унана толон... найхан.
Али хюруун ха гү?
Асууналби гайхан.

Толгойгоо үргэн харанаб –
Толорно нара сонхоором.
Шэртэн хууһаар ганханаб –
Шэбшэнэб шамаяа, Эхэ ором.

БАМААРНАБ

Хатуу архиин охиндо
Харанхы болоһынь ойлгоогүйб.
Сэсэг набшаар зүүдэндэм
Шэмэнэ, хэншьеб тэрлигым.

Налирналби ногтуугаар
Нарын мүнгэн дугыгаар...
Эндэ хэнийш харахагүйш, –
Эрьенэ шубууд лэ уурхайгаа.

ЦЗИНТИШАНЬ ОРЬЁОЛОЙ ХАЖУУДА

Үүлэд тамарна
Үдэрэй халуунһаа амархаа.
Һүрэг шубуудай
Һүүлшын бүлэг үнгэрөө.
Хада руу шэртэнэб.
Хаданууд намай анхараа.
Хашаргүйхэнөөр
Харанабди урда урдаһаа.

ГУНИГЛАНАБ ХЭРЭЛСЫ ДЭЭР

Хас шулуун хэрэлсы
Хайрана улым – шүүдэртэй.
Утал даа намарай һүни –
Утаһан оймһом шийгтээ...

Булгааһан гэртээ орожо,
Болор хүшэгөө буулганаб.
Һүлэмхи һарын талы
Хүшэгэ нэбтэ харанаб.

УНАНАЙ ХАРЬЯА ДОЛГИД

Унанай харьяа долгин соо
Намарай нара.
Урда зүгэй нуур дээрэ
Намдуу аалин.

Сэдьхэл зүрхым нэмээхэн
Гунигаар даран,
Шэбэнэхые хүсэнэл ха
Хонгор зула.

ХАРИ ХҮНҮҮДЭЙ ДУНДА

Хатуу лян-лин архинай
Хангал үнэр найхан лэ,
Хундагынгаа амһар дээр
Хуба мэтээр мэлмэрнэ.

Элигтэйхэн айлшанаа
Эзэн ахайн ногтообол,
Адли байдаг – хүнэй гү?
Али өөрым нютаг гү?..

ДУРНА УУЛЫ ҺАНАНАБ

Үни сагай ябаагүйб
Дурна уулаараа.
Үнгэ ягаан хонхонууд
Олон бэлэйл даа.

Үүлэн дээгүүр тамарна
Һара удаан, удаан...
Үгы, хэнэй сонхо дээр
Буухань хаб даа?

УУЖА ҺУУНХАЙБ ДАЯНШАТАЙ

Уула хадын энгэртэ
Уужа Һуунхайб.
Дүүрэн байһан хундагам
Дундаранхай.
Тэрэ уян үхинии
Тэбэриһэнээ
Һанан Һуунаб даяншатай...
Һогтошонхой.

ЛОЯНЬДА ЛИМБЫН ДУУН

Дуулабалби лимбын дуу
Дуулим энэ Һүниндөө.
Дууран байһан лоянии
Дүүргэнэл даа абяаниинь.

«Гэмтэшэһэн үшөөһэн»
Гэжэ дуунай аялга
Энхэ хабар үршөөһэн
Эхэ орониим Һануулна.

Угалзата хүгжэм, угалза найхан уран бүтээлгын орон, Хитад орон! Урда холын сагһаа ухаалан зохёонон уран ирагуу шүлэглэлэйн эхин булагуудай нэгэн Ли Бо... Дурна зүгэй бадма сэсэгүүдэй тооһо суглуулан, шэдитэ лирикын сэсэг тарилайш... Сэсэрлиг соогуурнь алхалнаб; һэрюухэн гээшэнь, арюухан гээшэнь; торголиг һэбшээн урал хасарым эльбэнэ, би болор шулуун һандали дээрэ һуугаад, гурбан хоног, гурбан үдэр дууранаб. Зүүдэнэй оронһоо бусахадаа юһэн сэсэг асарааб, юһэн лёнхобо сэсэг.

Март

Шүлэгүүдээ ородто подстрочник хэхэдээ ехэл ойлгохо байнаб. Мүнөө би һанахадаа, өөрөө оршуулга хэхээ болёоб гэжэ бодоноб. Ехэ буруу хэрэг байна. Заатагүй сүлөөтэй оршуулжа эхилнэш, тиихэдээ оригинал соохи үгэнүүдэй орондо синонимүүдые хэрэглэжэрхихэш. Тэрэ синонимуудшни, уншанан поэт, уран зохёолшодойш хэрэглэжэрхихэн үгэ байха. Тиин өөрынгөө үгэнүүдэй амта-жэмтыень гээжэрхихээр забданаб. Муу оршуулагша рифмовалха – һүүлээрнь нөөхи шүлэгөө өөрөөш танихагүйш, хашаанһаа туужа гаргажархихаш...

Тиигэнхаар һайн нүхэртэй хэлсээд, (жэшэнь, Цыренжапов), зохид подстрочник хүүлээд, өөрөө тэрээниень редактировалоод, һайн мэдэхэ, дуратай поэт нүхэртөө оршуулгаха. Эрилтэ ехэтэй байха ха юм. Һүүлдэ бэшэхэ «Дуугаа» иигэжэ оросын үйлэдбэри-дэ үгэхэл даа. Тэрэгүйдэ – шабаш!

ЯПОНИИН ПОЭЗИЙЭЭ

Масаоки Сики

Харанхыда жэнгирхэ –
Гуйраншан мүнгөө тоолоно,
Хүйтэн гээшэнь энэ хүни.

Үдэрэй аяама халуун.
Үүлэн дээгүүр амаржа,
Жэргэмэлнүүд нууна.

Ямар ута үдэр бэ!
Яаралгүйхэн, эрьетэеэ
Ярина баахан онгосо...

Исикава Такубоку

Хүрэжэ ерэбэб түрэл дайдаа...
Хүндэшые хаань зүрхэндэм,
Хүлни хүнгэдэшэбэ.

ЬҮҮЛЭЙ ДУНДАДА ЗУУН ЖЭЛ

Саймаро

Хабарай бороо!
Харалган халхиншые хаа
Харагдана ногооржо...

Райдзай

Собхорно галай дүлэн!
Сонхын хаалтын забһараар
Гэр руу намар тэгүүлнэ.

Исю

Үдхэн ногоон соогуур
Үнгэрнэ тээ саагуур
Мүргэлшэдэй таягууд.

Басё

Сливэ жэмэсэй хангал...
Шэлын зүргэ дээгүүр
Сэнгүү наран мандаба.

Мүшэрhөө мүшэртэ мэлмэрээ
Мүнгэн шэнги дуһалнууд...
Хабарай бороо-бороохон...

Намарай үдэшэ!
Нюсэгэн мүшэр дээрэ
Ганса турлааг.

Кихаку

Замдаа гараал гуйраншан!
Зундаа бүхы халхабшань –
Замби тэнгэри хоёр.

Рансэцу

Нарин хара бэхээр
Намарай нара тэнгэридэ
Нарна зурана...

Дзёсо

Дуулим тала, хаданууды
Дууһынъ саһан хулуугаа...
Дунгяарна... хуу хооһон.

Кёрай

Аадарай һүүлээр баһал
Ааяма наран гараа –
Ялалзана ойр тойрон.

Кёроку

Һаруул ноёной ордон соо
Һая битнай хонобошье,
Һайсал даарааб...

Хакэй

Тэнэнэ намарай һалхин...
Тээ тэрээхэн һарые
Тэнгэриһээнъ хобхо татана гү...

Тиё-ни

Худагайм нуулга орёогоод,
Сэдэргэнэ ургашоо...
Хүршынхийнөө уна абуужам...

Бусон

Зунай зулгы бороохон!
Суг ябана ярилдан
Суба шүхэр хоёр.

Тайги

Дүүжэн хүнгөөр дэгдэнэ...
Тэрэ сэнхир орьёлһоо
Дүүхэйм мийэрэл адхарна...

Хягута

Худалдааб даа, яахабши –
Манан соогуур хүтэлөөд,
Малаадайем абашабал.

Гөтэй

Набшаһан унана
Набшаһан дээрэ...
Бороонь бороогоо шабхадажа.

Гонсуй

Хорон шуурган үнгэрбэ.
Холын долгиной шууян
Дуулдаһаар байна.

Рёта

Шэдитэ һарын толон...
Шэлэ хадын орондо
Шэнэнэн болоод түрэдэг һайб.

Тайро

Янгинама хүйтэн булаг.
Яларна оёртонь монетэ –
Замай хүн унагаагана...

Исса

Үдэн найхан гургалдай!
Үндэр ноёдой урдашье
Үнөөхил дуугаа дуулана.

Үбэлэй хүнийн хүйтэндэ,
Үмхи хүүргын буланда
Үншэн хүбүүн унтана.

Уйтай боро хүхыхэн,
Урда наһан заяандам
Эгэшэмни бэлэй гүш?

Шубууд баһал гэнэн даа.
Тайрагдаха модондо
Уурхай зохёон түбхинэнэ.

Эрбэхэйнүүд ниидэнэ.
Баряанда һууһан шубуухан
Тэдэнии хараад уйдана.

Фухаку

Хүлөө зайлаад абадаг найб –
Тунгалаг энэ уһые
Займахаяа айналби.

Сиро

Тэнгэрийн зүйдэлэй
Дүтэ гээшэнь –
Нэгэл алха...

Гомтэн

Үнгэршэһэн хабарые
Эндэ тэндэ бэдэржэ,
Эрбэйхэнүүд хүлгэнэ.

Едзю

Үхибүүнэй уйлаһан зүг тээшэ
Ябууд дундаа рис тарин
Яарана таряашан эмгэй.

МҮНӨӨ ҮЕЫН ДЕМОКРАТИЧЕСКА ПОЭЗИ

Хазыда Дзиро

1 в.

Амгалан зөөжэ дүүрэбэбди –
Абаашахаш юумэн гэхэдэ:
Гансал ханын календарь.

2 в.

Хай, зөөжэ амараабди –
Харин хамаг зөөримнай –
Ханын шара календарь.

Аокура Гэккай

АЖАЛҺАА ГАРГАБА

Альганай зэргэ саарһанда тамга дараха –
Хорхой мэтээр тамга доронь
Хосорхолши бисаран.

АРАДАЙ ДУУН

Хадын бүргэдэй ёолоон дуулдаа.
Хаана тэрэ Цукуба Уулаар сууряатаа.
Энэ бишниб! ...
Уйлажал байхалби даа,
Уулзажа шамтаяа жаргаагүй үе сагтаа.

Отото Якомоти

Шэртэнэб тэнгэрийн майхан өөдэ
Шэнэхэн бугааг харые гэтэн –
Нахан соомни гансал дахин
Намтай золгоһон урин дүүхэйн
Харин хотигор нидхэ мэтэл.

Ки-но Цураюки

Эрьен шэртыш; эдэ бүгэдэ зүүдэн лэ.
Энэ үглөө этигэбэлби иигэжэ.
Оршоломнай бүхэ нойр.
Ойлгожорхёоб тиигэжэ,
Одоол мэдээб: тойроод баран зүүдэлнэ.

ТАНИГДААГҮЙ ПОЭТ

Хахасахамнил шамтаяа, хахасахамнил гуниглаад,
Хамсы дээрэш мэлмынэл.
Харахан нюдэнэйш дуһал ха.
Арюун гээшэнь. Эдээниие
Альган дээрээ суглуулаад
Абаашахамнил, шам тухай
Сэдьхэлэйнгэй дурасхаал.

Япониин арал! Номгон далайн долгид соо нарые угтан мүн-
дэлхэн агар зандан модон мэтэш: олон жэлэй туршада халбаран
набшалаагүй, шара нюсэгэн мүшэрнүүдшни шэбэнүүр бороондо
шэшэрэн, абарыгт гэхэндэл арбайн шарлана... Абаахайн шүлхэн-
дэ тушагдашанхай Япониин аралые Номгон далай дабһалиг хэ-
лээрээ долёоно, зуун миллион хүн зоной гашуун хүлхэн капита-
лай һабарта алтан болоод сэлсынэ...

ЯПОН АРАДТА МИНИИ ЮРӨӨЛ

Түрмын үүдэн һанаа алдаба. Һүүдэр.
Түлхижэрхибэ хүниие.
Тэмсэлдэ гарана энэ хүн мүнөөдэр –
Тэсэжэ ядаад, хүниие...

Тэнгэрин манхан мандал доро, абяагүй
Тэхэрһэн Хиросима.
Яһан араата шэрээ дээрэхэнь халяагүй
Янки үрзынэ.

Үнэхэн буртагһаа үндыжэ гараба одоо
Үнэнэй ёолоон,
Энэ үглөө япон оюутан бодоо
Эрхын түлөө!

Наһан заяанһаа наран зүгтэ оршоо
Япон арад.
Намжаа ногоон олтирог орониинь үршөөн
Наран гараг!

Д. Улзытуев. 1957 он. Октябрь.

Мартын 17

Институдтаа Чингис Гомбоинтой золгобоб. Практикаар хүдөөдэ байнаб, үсэгэлдэр ерээ нэм гэнэ.

Хэшээлэй хүлээр (ПВО-гой лекцидэ байгаагүйб) Переделкино ерэбэбди. Үдэр Дамбында ороод гарааб. Посылкаар ерэнэн сало, «гоё хилээмэ» абаашажа үгөөб – сагаалганай юумэн бшуу – хэшэг. Дамбамнай обкомдо ажалда дуудуулаа юм ха. Цыбудеувэй орондо орохонь. Поэзииһээшье халижа, манаа ноёлхо замда оробо даа, тэрэнһээ дээрэш юумэн юу олдохоб. Нарин нягта хүн ха юм даа.

Чингистэ шүлэгүүдээ, поэмээ уншааб. Аймшагтайгаар хүхибэ; гар хүл барилган... энэ тэрэ. Үнэн зүрхэнһөө хэлэнэ, энэнэ эли. Яяршни хахад үгэнһөөм ойлгонол. Ухамай хүбүүн ха.

Чингистэй энэ хүниие үнгэргөөб. Элдэб юумээ уншааб, ехэл зохид байгаа. Бальжанимаяа ханабаб – бэшэг бэшэхэгүй ямар ороолон гээшэб!

Мартын 20

Хаянай ехэ хүйтэрбэ. 20-25 хүниндөө. Үглөөгүүр Басманна больницада ошоһом нуури үгы байгаа. Арба-хорин хүн оошорто. Удаан хүлээһэндээ ехэл яршагланад. Врач хүндэ үбшэнтэниие эрьежэ ошоо юм ха, үни удаан гарабагүй.

Намае 22-ой үглөөгүүр 9 сагта ерэхэш гээ.

Уржадэр Бальжанимаһаа бэшэг абааб. Улаан-Үдэдэ хүдэлмэришэн бэшэгшэдэй хурал болоо юм ха. Цыбудеев редакцияда дуудаж асараад, Сагаалган тухай, тэрэниие һэргээхэ тухай дурдал оруулаа гэнэ. Болоол даа, зүб юумэ хэжэ байгаа байна.

Этигэлһээ бэшэг ерэнэгүй. Яагаа хаб? Манай тиишэ саһан хайлашоо гэнэ. Теэд эндэ үбэл бороо орожо байдаг газар аад, үшөө саһанһаа сүлөөрөөгүй.

Мүнөөдэр хүүгэдэй театрта репетицидэ уригдаһан зомди. Ошохо юм гээшэ гү...

Радиогоор «Хабар» гэжэ хүгжэмэй концерт дамжуулна.

Мартын 21

Арай шамай лекцидээ нуужа үнгэргөөд, каток ошобобди. Ехэ зохид байгаа. Дүрээ абхуулаабди.

Нүүлээрнь хүлэйм шархирхан гээшэ-э... Занятидаа (Молодяков папкыем Шавыриной комнатада абаашажа орхихон байгаа, хургаал орьёод) юуш хэнгүй, үнгэршөөб.

Үсэгэлдэр хүни Нямдорж Цогто хоёр нэшэлдэжэ наадаад халаагүй; хүл хөөрсэг, шууян ... Энеэдэн... Би тэсэжэ ядаад, нэгэ заа намдагты, наншалдажа гү, али хэрэлдэжэ халахат даа гэбэб. Нээрээшье, хэлэнхэнэйм удаа хоёр минута үнгэрөөд байтар энеэдэн ханяадан болошобо. Нямдоржнь Цогтынгоо хүлые пражкын түмэрөөр ойлгонгүй дайражархёо, тиигээд лэ тэрэнхээ саашаа дэгжэ дэгжэнээр наншалдахааа наагуур болоо гээшэ даа.

Ох, паря, одоол энеэдэтэй байгаа, тээд энеэгээгүйб. Үглөөгүүр ами амяараа столово ошохонь баһа энеэдэнхэм хүрэнэ, гансаараа садатараа инсагаалбаб.

Гэртэхинхээм (абгай бэшэ), нагасатанай Цыпилмааһаа бэшэгүүдые абааб. Хабарай тарилга эхилхэ болошоо гэнэ. Татауровһаа механизаторнууд ерэжэ, ород залуушуул олон юм ха.

Мориной хорёонһоо саашалаад, «Новосовхозная» гэжэ үйлсэ бии болошоо гэжэ абгай бэшэнэ. Шэбэртэмнай ехэл боложо байна, яаха нэм – прогресс гээшэ бшуу! Сүхэ Валя хоёройнгоо фото эльгээгээ. Валинь аймшагтай юумэ боложо байна ха, гараа ехэ гоёор хэрээһэлэн арбайлгаа...

Үсэгэлдэр Володя Ж-һээ бэшэг абааб. Манайш хүн сохисолдоод лэ ябана хаш даа. Гунгааһаа бэшэг абааб, Даша Дамбынхи ехэл хархаганана гэжэ дуулдана гээд бэшэнэ. Үлүү юумэ дуугаржа, мархагашажа ябаһаар Улаан-Үдэдэ хүндөө буурана гү... юрэдөө.

1958 оной март

Сүлөөтэ шүлэглэл! Манай поэзиин ерээдүйн зам жэл даа. Буряад шэнэ поэзиин балшар наһа абажа гарагшад: Абидуев,

Намсарайн, Базарон – үнгэрбэд. Буряадайм шүлэглэлэй эдир наһан – Галсанов, Нимбуев, Цыдендамбаевууд – үнгэржэ байна.

Мүнөө буряад поэзиин (бата) наһан – зрелость, – ерээдүй, дүтын ерээдүй.

Бата наһаниинь бата замаар ошохо ёһотой. Энэнь – сүлөөтэ шүлэглэл. Толгой холбохо газартань толгой холбо (мүнөө дээрээ), үгүдэнь – үгы, рифмэ һэегүй тонилог, һэбхи юумэ даа! Метрическэ системэ бүришье таарахагүй. Дураки!

Юун гээшэб? Поэзиие гэдэргэнь шэрэхэ гэжэ...

Тиин элдэб хашаа хорёоһоо, урга, хазаарһаа мултаран гараад талын үргэнөөр (түбэрэн) ошохо, аяар холые зорихо – энэл зам.

Манай үе – ондоо үе саг.

Элдэб «метрическэ системэ» һанашад эшэхээ яанаб. Хори-дохи зуун жэл ха юм. Тэрэ системээрнь жэжэхэн, тон жэжэхэн шүлэгүүдые хэжэ (именно!) болохо, харин ехэ зохёолнуудые, манай үе сагые бээдээ шэнгээһэн бодото симфонинуудые бэшэжэ оройдоошье болохогүй.

Сүлөөтэ шүлэглэлдэ хамаг бүхы научна, политическэ, общественнэ терминүүд багтаад, ямаршье диссонанс үгэхэгүй.

Харин искусственна, рифмээр гоёоһон гү, али традицион-но, анханай шүлэглэмөөр үльгэр, урдын домог түүхэнүүдые бэшэхэһээ бэшэ юушьегүй.

Иимэ байна.

Энэ хабар минии сэдхэлдэ сүлөөтэ шүлэгэй урасхал асарба. Замби түбийн хаос, уһа голой шааяан, улад зоной хөөрөөн. Ажабайдал, тэмсэл, эгээлэй юумэнһээ наринһаа нарин мүнөө хүрэтэрөө, бултал сүлөөтэ шүлэглэлдэ шэнгэхэнь, багтахань лабтай.

Сүлөөтэ шүлэглэлэй мандан хүгжөөд байхада, бодото ехэ поэзи руу хуурмаг шүлэгшэдэй шургахань тон хүшэр болоно.

Юрын хэрэггүй статья мэтэ прозаическа юумэнүүдые толгой холбоод, һүүл залгаад, шүлэг бүтээгээб гэжэ ябаха зон үсөөрхэ. Поэзи рифмэ толгой холболго хоёрһоо тон багахан дулдыдана.

Ехэ-ехэ уран зохёолшодой роман, повестьнууд дотор поэзи адхаршаһан байдаг.

Иимэ зохёолнуудые прозо гэжэ нэрлэхэгүй ха юмши, авторыень поэт гэнгүй яахабши! Эгээл иимэһээ поэзиие нилээд үргэнөөр хараха хэрэгтэй байна.

Сүлөөтэ шүлэглэлдэ хүгжэмшье, шууяаншье, эшхэрээн, һүүхирөөншье булта байха – прозоһоо илгаань: дотор сохилто, һуладалга, шангадалга, тиин намдуу аалин сохисо – эгээл хүнэй зүрхэнэй ритмдэл адли. Эндэл бодото дүүрэн удхатай поэзи мүн бөөрээ, мяха шуһатаяа, бодолтоёо, сэдхэлтээ хуу суг урилдан ерэхэ бшуу.

Апрелиин 1

Басманна больницада операцида орожо, арбан хоног хэбтээд, мүнөөдэр, хабарай дундахи һарын түрүүшын үглөө Москвагай үйлсэдэ гарабаб. Нарин хүнгэнөөр хубсалһан залуушуул – энэ үдэр ёһотойгоор дулааржа эхилээ, хүн бүхэнэй шарайда хабарай тамга – ойр тойрон хуу шэнэ хэбэртэй. Арбан хоног соо газраа гараагүй, гэнтэ зоной урасхал соо орошоходо толгой эрьемээр. Эдэ үнгэрһэн үдэрнүүд һара жэл иимэ байгаа...

Переделкино. Саһан хайлажа, станциһаа нааша шабар шабха. Үмдэнэй түрии абаха танаггүй.

Мүнөөдэр халууржа байнаб – һалхи сохюулаа гээшэ хаб. Үшөө арбан хоног занятидаа ябахагүй хүн хаб. Бэшэгүүд. Дожоон бэшэг бэшээ. Харюу үгөөгүй һааш, «потом посмотрим» гэнэ.

Апрелиин 5

Иимэ удаан үбшэлжэ үзөөгүй аад, яһала зобожо байнаб. Мүнөөдэр шүдэмни бараг. Үглөө хасарайм хабдар буун бууха бэшэ гү даа.

Больницаһаа бусаха замдаа грипп аһаагаад ерээ гээшэ хаб – хамарһаам уһан гоожоод һалаха юм бэшэ. Иигээд гэртээ һуухада

уйдхартайш гээшэнь: хүнинүүд унтахаар бэшэ – шүдэн! Үсэгэлдэр, уржадэр уйлахаар байгаа. Энэ хараһаа эхилжэ ехэ дулаарба. Үдэртөө таба-зургаан градус дулаан, ходо наратай.

Нямдорж Москва оробо. Монгол номуудые бэдэрээд ерэхэм – шүүмжэлэл бэшэхэ дурам хүрөөд байна гэнэ.

Стреминка ошобо гэнэ. Номуудташыё гол түлэб бэшэ, харин басаганда тэгүүлээ хаш даа – дан гоёно.

Үглөөнһөө хойшо Ду-Фуе уншааб:

...Харанхы тоохон дэгдэжэ,
Хасаг тэргэ шииганаба.
Ханил ганса нэрыешь
Хадын дабаан далдалба...

Апрелиин 6

Цогтомнай уржадэрэй Москва ороһон аад, мүнөө болотор үгы.

Нямдорж бидэ хоёр Жамбалдоржо гэжэ хүбүүе станци хүрэтэр үдэшөөд, бусахын замдаа зуу-зууе барижархибабди. Тэсэлгүйгөөр шүдэн жэмжэгэнээд, уугаагүйдэ аргамгүй байба. Столоводо орожо пиво уугаад, Валя фельдшертэ ошобобди. Эм абаад, байрадаа ерэжэ, Дашын дуунуудые дуулалдабабди. Мүнөөдэр бүрхэг – үглөөнэй нэгэ бага бордоһолон алдаа.

Хахад үдэрһөө хойшо дулааржа эхилбэ. Столово ошожо ябахадам, Иван Бурсов замда дайралдажа, шамда Наталиһаа бэшэг бии хэн гэбэ: «Поэмымни «Дружба народов» журналда абтаад, Евтушенко оршуулжа байна гэжэ Ната бэшэнэ хэн, мүнөө бэшэ-гыень гэртээ орхижорхёод ерээб», – гэжэ Иван дуулгаба...

Нямдорж хамгаяа ханашооб гэжэ хөөрэнэ.

Апрелиин 7

Үгы даа, үгы... Шүдэнэйм янгинаан намдажа, оперировала даһан талымни халуу орьёшобо... Энэ хүни унтаж ядаад (мүнөө хүни 3), бодожо нюур гараа угаабаб. Баруун хасараа

дэрлээд унтаһан аад, ехэ түргэн һэришооб. Зүүн хасар дээрээ дурд гэмсээрээ, харада даруулаа гээшээ гүб даа. Гэнтэ хамаг тархим ян гэжэ ерээд лэ, үндыжэ эхилбэ хаб гэжэ ханааб. Хараа-ниинь Цогтын столдо нэгэ ород эхэнэр һууна. Минии үндыгөөд гараа урагшань харбайн «һэргээгыт даа, разбудите», – гэжэ арай шамай гэмшэхэдэм, «ая-я, жалко, жалко, бедный молодой человек» гэхэхээ бэшэ орой һэргээнэгүй...

Тиигэжэ зобожо байтарни, Цогто ооголжо эхилбэ. Дуулажал байнаб, теэд һэринэгүйб. Цогтын ойром ерэжэ татаад абахадань лэ, үндэгэд гэжэ бодобоб. Дахяад хэбтэбэб, нойр хүрэнэ; харада даруулжа хэхэшооб. Би хамарһаамнил болоно гэжэ һананаб. Үглөөдэр зорёон банида ошожо ороһойб. Софья Семёновна яагаа бэлээр хэлээ гээшэ һэм: «Гэртээ харяад, арбан хоног сүлөөтэй дуратай юумээ уншажа, бэшэжэ һуухаш...». Бастин гэжэ даа, долоон хоног халууржа байнаб!

Мүнөөдэр Юркаһаа открытка, бэшэг хоёр. Алтай ороогүй юм ха юм. Шүдхэр лэ байна даа. Замдаа буушоо байна. Тэдэнээрээ арсалдаа ёһотой. Гэртээ харяад, тэндээ баһа багтаагүй, Уржум дээрэхээ бэшэнэ. Гурбан хоног түрмэдэ һуугааб гэнэ...юуш мүртэй ойлгоногүйб – юугээ хэжэ ябаһан амитам даа. Открыткадаа гэртээ харихам гэжэ бэшэнэ, бэшэгтээ Алтай руу бэшээрэйш гэжэ хатаална: алииниыншые бү ойлго.

Би тухайлнаб: гэртээ талиигаа бэшэ гү даа, ондоо хайшаа ошохо һэм.

Юра бэшэнэ: «Ещё. Кажется, уловил, что представляет из себя поэт. Ты узнаешь мальчика, мечтающего стать поэтом, он так думает о математике: «Для чего она мне». Точно так же он, даже став взрослым – может заявить о любой науке, о любой отрасли знания. Прав он или нет? И то, и другое. Он должен знать всё, но знать не внешний, а внутренний, скрытый, духовный облик вещей и явлений».

Гэртэхинһээ бэшэг хүлээнэб.

Үгыл аад үгы.

Наяын үдэрнүүдтэ, шүдэ аманайнгаа янгинахада, миин хэб-тэжэ, нуужа ядаад (тэсэжэ ядааб гэхэ юм гү) зуража эхилээб. Үсөөн һонин юүмэд болонол.

Арбаад наһатай ябахадаа аргагүй «ехэ зураашан» ябагша бэлэйб. Тэрэм ханагдаа гээшэ гү?

Эгээл һониниинь гэхэдэ, бузар оригинальна болоно. Эндэ нэгш художник иигэжэ зурадаггүй ха. Мүн өөрын методтой гээшэ хаб – саг үнгэргэхэдэ ба эстетическэ видениеэ хайжаруулха ехэ хэрэгтэй аабза. Миин нуужа шадахаяа болигдобо. Нэгэн гэбэл бэшэжэ, нүгөө гэбэл зуража...

Апрелиин 18

Үни удаан дневнигээ бэшэбэгүйб.

16-да Солбониее угтабаб. Ярославска вокзалда... Үдэшин 8-40. Холын замда мордохоео байһан составуудай сэнхир ногоон үнгэ, вагоной сонхоор шагааһан шаргал үһэтэй залуу эхэнэрэй мihэрэл, дүтынгөө хүнүүдые хаа хайшань үдэшэһэн зоной хүлгөөн, үе-үе таһалдан ханхинаһан баяанай аялга, ама халамгай һамгадай хатар-пляска, милиционернууд, энгэртээ түмэр тэмдэг зүүһэн вокзалай ажалшад, грузчигууд, морожено худалдажа байһан сагаан халаадтай бүдүүн һамгадай хашхараа дурадхаал, Харьковһаа, Владиостогһоо хүрэжэ ерэхэн поезднуудай хуугайлаан, угтагшад – тэдэнэй дунда биб – эдэ бүгэдэ ажабайдаламнай олон хэсэгүүдэй нэгэн – танил мэдэрэл, холын замда мордохо хүсэл...

Солбонтоёо Дамбында таксигаар хүрэжэ ерэхэбди. Манаар хамта Ленинэй пединститутдай студент Том гэжэ бурят хүбүүн.

Дамба Зодбич шаруулхаа ошоһон аад, оройшог ерэхэ. Тэрэ һүниндөө һайса уубабди. Солбон Зодбич хоёрнай литературыын темэдэ үндэр зугаа эхилнэ. «Комсомолец» газетэ, «Үнэн», журнал г.м манай хэблэлэй органуудай ерээдүй хуби заяа шиидхэнэд гээшэ ха.

Олонхи баримтыень зүбшөөнэб. Нүүлдэнь залхуум хүрөөд, унтахаа түхээржэ эхилбэб.

Үглөөгүүрын Солбонтой банида ороод, Галантай ушаржа, Тверскойн кафеде һуунабди. Цэрэмнай Дамбында орожо үгэнэ-гүй. Тээсгэн, гэртээ харихынгаа урда тээ, Дамбатай тулалдаад, Валидань альгадуулжа халаа бшуу. Дипломойнгоо зашитын һүүлээр, тэрээнтэй дашарамдуулан хоорондын харилсаа хайжаруулха – иимэ түсэбтэй ябаа юм.

Цэрэмнай «Ту-104»-өөр нийдэжэ ерэнэн аад, үглөөдэрын хоо-
horшoo. Тиигээдшые 17-ой үдэршые зай-зайһаар үнгэрэгдэбэ. Мадаевта орожо, дүрбүүлэн «Узбекистанда» һуугаад, Галамнай һогтошобо. «Молодая гвардии» редакида ороходоо, Цэрэнэе вестибюль соо хүлээлгэнэманай, һөөргөө гарахадамнай – манай хүн унтажа һууба. Нүй-һай гэлдээд, институтдаа гүйлгэжэ ерэбэбди.

Солбомнай эстрадна сборнигһоо дуунайнгаа түлөө 300-е абаа. Баян болоод, ябажал мэдэбэбди. Явуухулан Баточир хоёр би болонo. Байһаар манай зон һогтобол ха – Цэрэмнай монгол-шуудайдаа ороод унташоо.

Үдэшэ Мазаев, Романенко, Солбон бидэ дүрбэн «Дом актеровто» нийлээд һуубабди. Романенко гэжэ шалшагануур амитан байна. Солбон Намжиловта хонходобо. Тэрэнь үбшэлбэ, үглөөдэр больницада орохом гэжэ харюусаба... Гэбэшье үдэшэнэй Тверскойдо Намжиловтайгаа золгошообди. Баһал унда-луур уруу годирхо болобобди. Залхуутайш болоодхибо. Баточир унтажа байһанаа бодоод, (хаанаһаа унхидана гээшэб) баһа ороод ерэбэ. Зуун грамм балгаад лэ һогтошоо даа, баарһан. Ахаш шанга шангаар аад, үшөө ородоор тал-мүл гэжэ байна, шүлһөө сэсэргэн (эгээл Чимит Цыдендамбынхи), намаяа магтажа, һүүлдэнь таалажа оробол даа. (Минии үгьдэ институтда пьесыем хэлсэһэн байгаа ха. Ехэл арсалдаан болоо гэнэ).

Баточироо арай шамай гэртэнь ябуулаад, Солбон Явуухулан бидэ гурбан таксида аһажа, шара хүнэйнгөө худынхине бэдэрхээ

ябашабабди. Төөрижэ ябажа, (Солбомнай адресыень хайн мэдэхэгүй байшоо) худынхиень олобо хабди. Хуушан байрадань ремонт боложо, тэдэмнай ондоо гэртэ зөөнхэй, оргой ноохой юумэд унтаж байба. Хоёр басагадын сай, шүлэ халаажэ эхилбэд. Одоол эндэ Явуухуламнай ногтожо, монгол визеэ басагадта харуулжа оробо. Солбон «паспортаа харуулхам» гэжэ Явуухулание эшээжэрхибэ. Зоя гэжэ ягаахан шарайтай басагантайнь такси асархаяа ошобобди. Хонохо зайгүй байгаа бшуу. Бусаха дээрээ монгол нүхэрнай бээе нула табижа, шал болошобо даа. Түлхитата таксида нуулгаад, гэртэнь асархамнайш, Баточирын тайлажа үгэхэ юм бэшэ. (Юумэ асархан байгаа ха).

Тиин Солбон бидэ хоёр Валииндаа орожо хонхойхо ханаатай ябатараа, гэнтэ зуг татажа: «Запятай сэг табяад, үшөө тоошхо табяагүйбди», гэлдэнээр баһал хото гарабабди.

Тиигэжэ точко табибабди. «Бээжэн» ресторанай газар талмай дээрэ хүнийн дунда буушоод, эрьелдэнээр, годирхоор ерэжэ Дамбындаа хонхойгоо болоходоо, Солбонойш хармаанда шара солхооб үлэнэн байба. Валя ехэл яршаглана.

Үглөөнийнь сай уугаад, институтдаа ерэхэдэм, Солбондо извещени. Баһал үсэгэлдэрэйхиеэ бү дабтая, хүрөө гэлсэжэ ябатарнай, институтдай хашаа руу Галан дали-далигар юумэ ябажа ябаба. «Шүлэ уулгал даа», – гэжэ гонгинобо. Галантаяа гоёор энелсэһээр ябатараа, «но-о, ну-у» гэлдэнээр лэ үнөөхи «Казбек» уруу годиржо, тэндэнээ үнөөхил түүхэмнай эхилбэ даа.

Үдэшэ багша Евтушенкотой институтдай үүдэндэ танилсабабди. Тэрэмнай Солбон бидэ хоёрые уриба. «Дом литераторов» ерэжэ оробобди.

Женя гээшэмнай манай Колин посоомой хүн байна даа. Ехэ ехээр хөөрэхэ дуратайшаг, пафостой, дан омогорхуу. Эхилээд би дадахаар бэшэ хэбэртэй нуубаб. Нөөл зохидгүй Смеляков манай столдо нуулсаба. Хажуудахи столдомнай Солоухин, Винокуров гэгшэд нууна.

Смеляков манай хүниие ехэл магтана, поэмыешь шинии зурагуудтайгаар толилхо гэжэ хэлсээбди, редактораймнай орлогшо юушые мэдэхэгүй еврей, тэрэшые хаа бэлигыеш мэдэрээд, намда хүүхиргээ юумэн орожо ерээ гэжэ байжа хөөрэнэ. Тараха дээрээ hogтод гээл ха, намайе тэбэрижэ таалаад, гаража ошобо. Бидаал байна даа. Солбон Журавлёттай уулзажа байһан аад, Смеляковой хүүлээр гаража ошобо.

Женя бидэ хоёр үлэжэ, үшөө нэгэ шампанска захибабди. Гараха дээрээ Евтушенкотээ арсалдашан алдабабди. «Станция Зима» гээшыем уншаа һэн гүш, ямар бэ гэжэ намһаа асуухадань, манай хүн: «Тиимэш һайн бэшэ», – гэжэрхёо бшууб. Тэрээнһээ улам өөрын шүлэглэл тухай вообщё хөөрэлдөөд, бинь магтаха бэшэ, харин шүүмжэлхэ тээшээ байбаб.

Дам саашаа Лисин тухай, Пастернак тухай ярилдажа, бинь баһал Генкын литературна налёт, мяха шуһагүй шүлэглэл тухай һануулжа, Пастернагай хэды зохидшые хаа, саг үеһөө гээгдэшэһэн поэзиие дурдан байжа зугаалахадам, Женя зүбшөөхэ тээшээ болобо. Баруун зүгэй хүгжэм, уран зохёол, монгол арад түмэнэй эртэ урдын классика тухай хөөрөөб.

Женя олон юумэ гайхаба, олон юумээр һонирхобо, олон газартам баясаба. Тиин официанткые дуудаж асараад, минии жаргалай түлөө гэжэ, хундагын хоолой хос гэтэр хуха сохибо.

Апрелиин 22

Үглөөгүүр бүрхэг.

Институдта семинар. 11 болотор рояль дээрэ наадажа, уйдхараа тараан дууланаб... «Урадахи агуулын оройдо...»

Гэртэһээм телеграмма. Ямар удаанай бэшээгүйбши гэһэн байна. Һанаагаа зобоо байна даа.

Дамбында орожо унташабаб. Бодоод, газетэ залхуугаар харашооб. Радиоогоор Ленинэй үдэртэ дашарамдуулһан баярай суглаа

дамжуулна. Хрущёвой танил хоолой. Газаа бороон набарижа, асфальт дээгүүр соохорлоно. Нэрюун. Автобус соо дүүрэн зон. Скуенэктэй зэргэлжэ нуунаб. Савельев тамхилна. Москвагай улица. Үндэр здани.

Үнгэрэгшэ хүни Шагдаров Гомбо манайда хоноо. Дүшэн гурбан ондо албанда мордохонһоо хойшо нютагаа бусаагүйб гэнэ. Дайнда ябаһанаа хөөрэнэ. Долоон хүниие алаа нэм гэнэ.

Орон нютагаа бусаха хүн гүш гэхэдэм, таһа арсаа. Тэндэ юу хэхэбиб гэхэ юм. Үнөөхи гушаад гаран ондо алуулһан Шагдаровай үргэмэл хүбүүн юм ха. Түрэл эхэнь Эрхүүгэй областьда, хойто, үргэжэ абаһан эхэнь Сэлэнгэдэ; иигээд лэ ябажа байгаа юм даа. Гадаадын харилсаанай хургуули дүүргэһэн хэбэртэй, тэрэ хубяараа ажаллажа байһан янзатай хөөрэдэг агша. Хэр үнэн юм даа, бү мэдэ.

Ажалтай, хэрэгтэй юм хаа, юу хэжэ манай институтда оршуулагша болохом гэжэ яабаа юм... Үшөө Жалсараевтай үтэр-татар гэлдэһэн байгаа ха. Дамбань «бүхы харгыешь хаахаб» гэжэ зангаа юм ха даа.

Нэгэ хилэ гаража ерээд, баяжаад, дача барюулжа, ан-бун гэжэ нуухаб гэхэ юм. Яагаа бэлэн юм гээшэб. Харин намда үнөөхил боро нютагтаа, өөрыем ойлгохо юрын булжамууртай ханилаад, үгтэһэн амидаралаа үнгэргөө һаам алтан гэжэ һанагшаб. Хабарай һайхан сагта хаа холын хото, орон нютагуудаар (ябаад), дэлээд ерэхэдэ, хэн һаалта хэхэб даа!

Мүнөө Нямдорждо «Дагестан арадай лирикэ» уншажа байһанаа, нүхэрэйнгөө эбһээлжэ эхилхэдэ, саашань орхибоб. Дуунуудын ехэл зохидоор оршуулагдаа байна.

Һаянай бээм һайн. Город ошохо дурам хүрэнэ.

Уитменэй бодхоһон хабсагай өөдэ абиржа ябахадаа, оройгүй үндэр хангил гэжэ һанаа бэлэйб.

Мүнөөдэр харагша нэм. Улаархайтай хабарай шиигтэй агаар хомхойгоор залгин, Уитменэй бодхонон орьёл хабсагайн орой дээрэ арай гэжэ тогтобоб.

Үүлэн... үүлэн... Үүлэнэй хүндэ дуһалнууд үһыем норгон, духаарам мэлмэрнэ. Теэд саашаа ниидэхэ гүб, али маные соолон унашаха гүб.

Апрелиин 23

Переделкино. Электричкэһээ буугаад, байраяа ерэхэ замдаа хүнэй маани соогуур яаралгүйхэн алхалнаб.

Наранай нулахан гэрэл игаан, шабар сооһоо шара сэсэгүүд бултайна.

Апрелиин 24

Үсгэлдэр пальтогоо скупкэдэ абаашажа тушаабаб. Зуун сол-хообтой болоод, Нямдоржтоёо Тверскойгоор ангайса алхалнабди.

Мүнөөдэр бэшэгүүдые табиха аад, мартажархёо гээшэ хаб; яндуул байнаб даа.

Дашада, Бальжанимада, Дотоондо, гэртээ, Зэгбэдэ, Этигэлдэ, Петидэ бэшэбэб. Үни галабай харюушые эльгээгээгүй, бэшэгшые бэшээгүй ябажа байгаа бшууб.

Хүбүүдтэ нэгэл удхатайгаар бэшээб. Үнөөхи холбоо харилсаа тухай ба зундаа хамтын уулзалга хэхэ тухай дуулгааб.

Энэ зун залуушуул амяараа, союзгүйгөөр хамтын зүбшэлгэ хэхэ болоод байна. Тон зохидоор уншалсаад, элдэб секретарь-нуудай заһалга заабаригүйгөөр сүлөөтэйгөөр ярисхадажархихал байгаа даа.

Поэзиингээ саашанхи хүгжэлтые хөөрэлдөөд, национальна асуудалнуудые тон гүнзэгы шэнжэжэ, буржуазна национализм манай Эхэ орон ошолго хоёрой хоорондох илгаа тайлбарилха, бүхы монгол соёл урлалые хэргээн бодхохо тухай бодожо үзэхэ, подстрочно оршуулга тухай, буряадай литературы уналтын эта-

пууд тухай, мүнөө үеын идеологическа тэмсэлые элүүр нюдөөр харан элирүүлхэ гэхэ мэтэ олон-олон одоо сагай шухаг зүйлнүүдэ зүбшэн хэлсэхэ ёһотойбди. Тиин манай хүбүүдтэ найдая!

Апрелин 25

Стипенди буугаад, Галантай бүхэли үдэрөөрөө Москвагаар зайхан түүхэтэйбди.

«Арагвиин» нэгэдэхи гандан соохи Азиин хүгжэмэй сохи-со тоолон, Галан уйлана, баарһан, баарһан даа. Ганса гараараа нюдөө нюхан.

Манай хүн орой болгожо ядаад, кинодо оробо. Тиигээд институт ерэжэ, рояльда уйдхараа тараагаад, юһэнһөө үнгэржэ байхада «Москва» гэжэ гостиницын тэндэ янхан һамгадай наймаасалдахые хаража, бороон доро борсойшоод зогсожол байнаб. Байһаар залхуум хүрэшэбэ. Тонилбоб.

Үсэгэлдэр хүни Галан бидэ хоёр «парадаар хамаандалаабди».

Юуб гэбэл, Цэрэнэйнгээ часы ломбардада орхижорхёод, «Арагвида» хүни орой болотор һуужа, венгерскэ ром ууһан зон бүри бараг лэ болоһон хэбэртэй. Үйлсөөр шэрэнһэн солдадуушые, танкистнуудые амаршалан, зүүн гараа дээрэ үргөөд гоёор энеэбхилээд, үшөө хүтэрэлдөөд, генералнуудһаа дутуугүйгөөр алхалдаа гээшэбди. Хажууһаа хараһан хүндэ ехэл комична байгаа ёһотой. Дамба тийһыемнай хэнһээ дуулаа юм, үглөөгүүр намтай уулзаад ехэл энеэнэ, уудална, угшална.

Үдэшлэн гэртээ ерэхэдэм, Цэрэн баһал һая ерэнхэй. Бороо орожо байна, харгыгаар шалбааг.

Рамис киргиз дэгэлээ үмдөөд ябана. Москвичууд сэхэл хараха юм. Абдахалы найман квартиратай байшанда байна; Рамистая һаяхан ходо дахасалдаад ябаха юм. Сугтаа ерээбди. Олег Алексеев шал һогтуу, сэб сэгээн нюдэтэй юумэн вагон соо унтажа һууба. Залд гэжэ һэрээд, «Эй, Баргузин, пошевеливай вал...», гэжэ бааяса дуулаһаар, байрадаа ерэбэ.

БАЛШАР НАҲАН

Мүр дээгүүрээ хотоомхоёо хаяжархёод,
Эртэ үглөөгүүр, хабарай сагта.
Зүлгэ ногоондо хонидоо адуулхаа гаранаб.
Холой гэжэ гүүхирэн, шулуу бэдэрэн тонгойноб.
Телеграфна столбнууд аяар холо руу жэрын ошоно.
Эдэниие зубшаад лэ ябаа хаа,
Москва город орошохо юм гэжэ,
Амбай хөөрөө хэн...
Хонидоо туугаад, ябажал ябаа хаа,
Яаха гээшэб?
Хонид ургылаад, хүтэл өөдэ хушуурна,
Холой, холой!
Туглагар тарган бухал дээрэхээ
Мухарижа наадахада ехэл гоё даа.
Оройдонь хонхойлоод,
Оёороорнь гарашахада бүрил һонин!
Эжымни наадажа байхыем хараад,
Аягүй хараагаа.
Бургаана баряад ерэхэдэнь,
Бухал дороо орошооб.
«Ноохойлжорхиһон үбһыеш
Малаадайшни эдихэгүй даа», гэхэдэнь,
Эжынгээ гарые маряаһаар
Бухал дороһоо бултайгаааб.

Апрелиин 26

Дамбатан Ленинград орохо болоод, намайе Толитоёо үлээхэ гэлсэбэ. Солбон Смоленскһээ ерэнхэй.

Үглөөгүүр Переделкинһээ Михаил Николаевичын чемодан-тай шэрэсэлдэжэ ябатарым, хүнгэн машина хажуугаарам үн-гэрхэдөө, сула шабар шэдэжэрхёод ябашаба.

Плащһаам юуш үлөөгүй: соохор болошоо. Муухай сухалдааб даа. Шулуугаар шабажархиха дурам хүрөө – хара хулигаан даһаа.

Дамбында Норпол һууба; эхэнэртэеэ, басагантаяа.

Залуугаараа архинда ошобоб.

Золотовой басаган Нэли ерэнхэй – Баярмаа Толя хоёрые поне-дельник болотор абаашаха гээ.

Уунабди. Дамба Зодбын һонин юумэ хөөрэжэрхёо. Үшөө һайрхаха юм. Ногтошоо ха даа. Буряад-Монголһоо ерээшэдые анхаран хараха гэнэ гү, али тэдэнэй хойноһоо тагнаха үбгэниинь үхэшөө юм гү – үгы.

Эхэтэеэ Нэли гэжэ үхиниинь, үшөө нэгэ хүбүүн, гэрэйнь юумэ хэдэг хамуурша гэнэ юм гү, һуулгаша гэхэ юм гү, нэгэ хүг-шэн иигээд лэ байжа байна.

Ороходом нэгэ Бадмаева гэжэ Улаан-Үдэһөө һургуулиа дээ-шэлүүлхээ ерэнэн һамган һууна. Танилсааб, ярилдааб, сайлааб. Үшөө нэгэ Дарима гэжэ эндэхи консерватори түгэсэжэ байһан басагантай танил болонхой, Толиёо абаад, гурбуулан таксигаар Тверской хүрэжэ ерэбэбди. Даримые гэртэнь хүргэжэ үгөөб, нялууханаар энеэдэг, бараг зантай басаган байна, телефоноо үгөө.

28-да үдэшэлэн хонходооб. Уулзаад, Тверской бульвар соо-гуур зайһаар ябатараа, Толиёо харахаяа байра руугаа ерэнэмнай, Солбон институтдай хаамал ойро өөдөө хаража хэбтэнэ.

Арайш гэжэ бодхоожо, гэртэ оруулбаб. Өөрөөшье Чернев, Чингис юумэдээр хоёр хахадые бариһан ама халамгай ябааб. Га-лан Явуухулан хоёр шэрэсэлдэнээр ерэбэ. Оказывается, үнөөхи гурбамнай үдэшэнэй орёолдоод, хоорондоо үһэрилдэнэн, унаһан дуһаһан, Галанайшье, Бэгзыньшье зүүн духанууд хама хаха хүрэнэн – иимэ зон ябана.

Дарима айгаад, гүйжэ ябашаба. Би ошоһыень ойлгоогүйб. Га-лан Бэгзэ хоёрнай Солбоноо сохихомнай гэжэ ябаһан аад, мүнөө өөһэд хоорондоо наншалдахаар забдаба. Байраһаа сүлэ түл-

хижэ гаргаад, зада хэлээд, Явуухуланайнь уруу абаашабаб. Толя танкнуудые харахаа гүйжэ ябашоо. Би Даримада дахин ошобоб. Орой болотор уйданги сэдхэлээ тэниилгэхэ, эдир наһаяа һанан-һанан ярилдаабди, таалалдаабди. Тиигээд лэ гэртээ ороо.

Манай хойт айлд
Маш сэргэлэн бүсгүй байна.
Гэрэлтэй хөөрхөн шарайтай юм.
Гэмгүй аятайхан зантай юм.
Ялдам тэр бүсгүйтэй
Яаж байгаад уулзье даа
Янаг сэтгэлийнхээ үгсийг
Ямар аргаар хэлье дээ.
Айлууд унтсан хойгуур
Авиа багатай очоод
Гэрт нь сэмхэн орвол
Гэрийнх нь мэдчих бол уу?

1956–1957 он.

Батширээт

Үглөөдэр хонходоорой гээ, теэд бинь хонходоошьегүйб, ошоошьегүйб, 29-эй үглөөгүүр Солбон Галан хоёртоёо (литер-фондоһоо мүнгэ абаабди). «Националь» ресторан соо нажышан-хай һуунабди.

Һүүлдэ гайхамшаг туляад, «Кафе-морожено» орожо, Луко-нин үшөө нэгэ Ленинградтай поэт юумэнээр ушаржа, архидахые архидашабабди.

Мүнөөдэр 30-ай үглөөгүүр Солбомнай һэрээд, малгайгаа угылнэ, архи одоо уухаяа болёоб гэхэ юм.

– Занятидаа ошоһом – извещенинууд. Бальжанимам зуун сол-хооб хайндэрээр гэжэ эльгээһэн байгаал – болоол даа, ехэ баяртайб.

Теед тэрэниинь ехэл түргэн гаргашалааб. Юуб гэбэл, энэ хүни «Астори» соо габ гансаараа уйдан хууһан байгаа. Үглөөдэр Майн нэгэнэй һайндэр юм ха. Толя, Солбон, Мих. Ник. гурбан унтаатай. Би бэшэжэ хуунаб. Иигээд хүрөө даа, нойроо бусалгая.

Хээнцэр шугуйн дундань
Хэсэгнэн цоорхойн захад
Өндөр ногооны дотор
Өчүүхэн хожуулын дэргэд
Жирийн малчин охинтой
Жигтэйхэн янаглаһаар уулзаж
Сурхий догино ярилцаад
Сүүлд нь бид хоёр...

1956 он.
Барх гол.

Майн 1

Үсэгэлдэр хүни «Асториһоо» ерээд, дэргэдээ байдаг казах басагадайда орооб. Нэгэниинь татар юм ха. Рая гэжэ нэрэтэй, хүгшэрэд гэжэ, шэмэ шүүһээ гэжэ ябаһан даа.

Нүгөөдэнь казашка, Азия гэжэ нэрэтэй, Алма-Ата хотын басаган, омогорхуу, тэнэг жодо тиимэ бэшэ, сэсэн гэхэдэ хүрхэй ухамайш бэшэ ха юм даа. Редакторнуудбди гэнэ.

Бага сага юумэ ярилдааб, нэгэ хорообхо шоколадаар хүндэлөөб, ажабайдал, хуби заяаень хөөрүүлөөб, хадамыел бэдэржэ байһан – иимэл гол ханаатай юм ха даа.

Үсэгэлдэр намайе тэрэ Золотоевтон майе угтахаар уриһаншье байгаа, теэд ошоогүйб. Ямар шүдхэрынь хүдэлдөө юм, баһа шуу-яа, архидаа, үнөөхил залхуу хүрэмэ хүгжэм, танса, дуу-шуунда юундэшьеб даа дурамгүй байгаа. Мүнөө гайханаб, даже халаглаһан хэбэртэйб.

Мүнөөдэр бүрхэг. Үглөөнэй бороо ороо. Хахад үдэрэй хүүлээр сэлмэн алдаад, баһа бүрхэжэ, дуһалаад абаа.

Үдэшэлэн намдаад байһанаа хүнийн 11 сагта аадар мүн-дэртэйгөөр ороо. Тэнгэри лужаганана, сахилгаална. Би хаяхан шал норшоод ерээб. Салют хаража Горькийн үйлсөөр иишэ тиишээ алхалааб, үйлсэдэ кино харааб, даарааб, үлдөөб, зүдэрөөб...

Үглөөнһөө хойшо зайгаа бшууб, архи хоёр зуун грамм пор-твейнһоо бэшэ юушые уугаагүйб. Мүнгэн байна, теэд арбаад хо-ногой архи залгижа эсэшөөб, залхуумни хүрэнэ. Амархаар болоо даа, хайсал ябагдаба.

Парад хараба гээшэ хаб. Москвагай хүүргэ дээрэ нэгэ басаган сэсэг бэлэгтэй. Би «саарһан сэсэг бэлэглээшые һаш, зүрхэёо бэ-лэглэхээр бэлэнби» гэжэ гүбэрнэб. Комплиментнүүдые хаямаар байтараа, ойлгомторгүй танилсажа, парадай, демонстрацийн хүүлээр сүлөөрһэн Горькийн үйлсөөр, Улаан талмай дээгүүр хүтэрэлдөөд зайнабди. Валя гэжэ нэрэтэй, Эрхүүһээ хая ерэхэн шара улаахан дүүхэй байгаа, эдир наһанайм инаг дура һануулаа. Таксида һуулгажа, Москвае харуулааб, бульварнуудаар зайгаа-бди, сугтаа обедлээбди, дуулалдаабди, энеэлдээбди, зугаалаабди, гансал таалалдаагүйбди.

Ушар юуб гэхэдэ, тэрэм долоон сагта Ехэ театрта билет абаһан байгаа, теэд намда билет олдохонь бэрхэтэй яршаг.

Үшөө нүгөөдэр гэртээ бусаха һэн хойноо Валида театрта оронгүй үлэхэнь баһал харамтай.

Эгээл иимэһээ бидэ хоёр даншые түргэн хахасаха баатай бо-лообди. Мүнөөдэр агаарай парад болоогүй. Гайхалтай, ноябриин долоондо баһа тиигээ һэн, юундэ иимэб? Бүрхэгһөөл юм бээз даа.

Майн 2

Солбомнай үбшэлбэ гээшэ хаб гэнэ. Сержунинһээ бэшэг ерээд, харюу бэшэжэ һууна.

Сборнигтонь «Шэбшэлгэ» гэжэ нэрэ дурадхааб. Зүбшөөбэ.

Үдэшын 10 сагта байраһаа гаража, Горькийн үйлсэ тээшэ шэглэбэб. Зоной олон гээшэнь ... Машинын хүдэлөөн болинхой, гудамжаар дүүрэн зон Улаан талмай тээшэ шудхарна.

Манеждэ танца боложо байна. Талмай таансалжа байһан залуушуулаар дүүрэн. Басагадай олон гээшэнь!

Зарим нэгэ бүлэгүүд ильчаа сохилсожо зугаасана. Милиционернууд наадахыень хорино, талмай дээрэ табигдаһан сценэ дээрэ элдэб организациин залуушуул наада табина, дуу дууланад, хатар нааданад.

Рая гэжэ басагыгэ гэртэнь хүргөөд, орой хүни байраяа бусажа ерээб. Үглөөдэр тэрээнтэй золгохоб.

Майн 7

Тэнэг далай соо олон урасхал
Тиимэхэ ехэ долгитой.
Нэгэ зүг тээшээ урдажа байһан
Намдуу үргэн мүрэнэй нюрган
Баржагар долгёор миралзаг.
Би энэ мүрэн сооб –
Ехэ долгидые харанагүйб.
Мүнөөдэр Переделкинэ ерээб.
Дайда ногоороод байна.
Теэд ямар хүйтэм?
Мойһоной сэсэглэхэ үе дүтэлжэ
Байна, гэбэшье модоной үшөө
Мүнөө болотор набшалаагүй
Байхань гайхалтай.
Телевизорто нуунаб.
Ород хатарай байгаалиин
Үзэгдэл мэтэ байһанда сэдхэлээ
Хүдэлгэнэб. Хүсэтэй арад байна даа.
Хүрьһэтэ дэлхэйн хүхэн дээрэ
Үдэһэн арад ха юм даа.

Амидарал болбол уһан агаар хоёрой ниилэлгэн дундаһаа бии болоо.

... Понедельнигтэ одоо үеын ород совет литературын семинараар зачэт. Шолоховой «Судьба человека» (хуби заяан) Закруткинай «Подсолнух», (наран-сэсэг) эдэ рассуказуудаар выступлени хэхэ даабаритай хүн һэм, хоюулынь уншааб.

Болоол юм ха даа.

«Судьба человека» гээшэнь ехэхэн зохёол болохо ёһотой байһан аад, эшэ бишыхан рассуказ соо туулмаглуулшоо ха гү гэжэ гэжэ һананаб. Хэрбээе Шолоховой энэ темээрэе нягтахан роман бэшэжэрхихэн байгаа һаа, одоол Ленинэй шагнал үгэхэдөө болохо байгаа. Тээд һайн лэ рассуказһаа дээшэ гарангүй, «Номгон Дониие» бэшэжэ байһан үеһөө мүнөө болотор шадабари мастерствоогоороо холо дээшэе ургаагүй байна даа.

Юра «Озирис» гэжэ цикл намда зорюулаа.

Нэгэ шүлэгынэ эндэ буулгажархихам.

Труби, ты, слышавший Грига!

Труби и буди того, кто не должен будет его услышать,

Кто поймёт плечами после объятия,

Что такое мировая тоска.

Испытай свой меч на временных изломах,

И – изращенный в первой схватке, холодеющий вложи рукоять.

В могучие пальцы поднимающего Багатура!

А в утро победы придут поклониться

Твоей трубе, уложенной на могиле в степи,

Люди со всех континентов и островов.

1958 оной март һарын эхин.

Нямдорж гэжэ хатуу хүн даа. Оройдоо ёһотойл хара буряад гэдэгынэ энэ. Буряадаараа уһан шэнги. Муу һанаан байгааһ бол. (бултандамнай бии ха юм даа), яһалал сагаан хүн гэхэдэ аадамааргүй. Ёгто болоходоо жаргашаха, заримдаа эшэтэрэе энеэмээр юумэ табижархиха.

Үсэгэлдэр муухай халуун байгаа (майн 28). Галан Нямдорж бидэ гурбан сооромой эрье ошожо, нара игааха ханаатайбди.

Магазинай хажуугаар гарахадаа Нямдоржмнай үүдэ руунь үлэгэд гэжэрхёод: «Энээ руу ороо наа, үйлөө харалшаха зон гүбди?», – гэжэ ехэл гоёор асууба.

Наяхан Нямдорж бидэ хоёр энэ майн халуун соо үшөө хахадые абаад, нуурай эрьедэ уһанда орохо ханаатай ошоод, нэгэ Бауманай техучилищин студенткэ басагадаар танилсашообди. Нүүлээрнь соорхи ошообди, тэрэмнай тамархадаа ехэ бэрхэ спортсменкэ үхин.

Нямдорж бидэ хоёр баха шэнги юумэд эрьедэнь шахуу арбагананабди. Энеэдэтэй байгаа даа.

Би хүргөөб. Ой соогуур.

Аймшагтайгаар таалаалби.

«Шамда басагад дурлахал даа, ехэл дурлаха», – гэжэ хэлээд, оло дахин озоһон үнсэһэнэй нүүлээр гараа арбагануулан, модонной саагуур гүйжэ ябашоо.

Иимэл даа...

Нямдоржтоёо «Никишхэ» ошожо, зуун таби-табиие амасаад, мяхан ногтошообди. Хүүргэ руу волейболоо манай хүн хаяжархиба. Тэрэниенъ абаха гэжэ, хубсаһаа тайлаад, самсаа барижа ябаһан номоо Нямдорждоо харбайһам, баһа уһа руу алдажархёо. Би үбэштэйнъ тэрэ цементиrowанна оёор дээгүүрнь (ташуу юм ха юм) доошоо нэгэ гуя дээрээ самсынгаа хойноһоо халтиржа, хамаг тонтоогоолоо хуу хагзалжархёоб. Ай, бурхан, тиигээд лэ, миниингээ торгон майха гээжэрхёод, үшөө хэды дахин уһанда ороод, Очаково ошохо ханаатай нара орохые хүлээжэ, газра хуһан доро унташообди. Нэрин гэхээмнай нара ороһон, сула боргоһондо хазуулшаһан юумэд хэбтэнэбди.

Гэртээ ерэжэ хонхойгообди даа. Ямар үхэһэн үшөө Очаково! Тэрэ ногтуугаар уһанда орожо байхадаа яажа (үхөөгүй) шэнгэшөөгүй гээшэбибди! Манай хүн эрьээр хэбтэһэн нүсэгэн басагад тээшэ мүлхёод ошохо юм. Бинь үхэтэрөө энеэнэб.

«Чё ползёшь?!», – гээд, нэгэ басаган тэрьелнэ.

Нэгэ маяшаг хүлтэй, туранхай гэгшын юумэнэй мүлхижэ ябахада, (үшөө нюсэгөөр) шүдхэр өөрөө тэрьелхэ юм ааб даа, (хорогүйгөөр хэлэхэдэ)!

1958 оной юниин 15

Арбан юнэ наһандаа хотын паркта тэрэ басагыг обёоржо:

– Энэ, энэл даа, мүнөө хүрэтэрөө бэдэрһэн дүүхэйм! – гээд хүхиржэрхин алдаа бэлэйб.

О! Сэбэрхэн лэ басаган байгаа һэн. Ойронь ошожо, гарһаань дүнгэн хүтэлөөд,

– Басаган, танилсая! – гэхэдэм, баруун гарайнгаа альгаар нюураа халхалан:

– Валя... – гэжэ аалиханаар шэбэнээ һэн.

Валя...

Бишни мүнөө хорин хоёртой болооб.

Баруун зүгэй эхэ хотодо

Шамае үшөө мартажа шадаагүй,

Метрогой эскалатор дээрэ зогсоходонь,

Талмай дээгүүр үдэшын сагаар зайхадаа,

Театрта,

Түрэл хотымни нарин гудамжа

Һануулһан.

Хуушан сагай үлэгдэл –

Рахманиновска переулогаар гарахадаа,

Шамайел бэдэржэ ябадагаа,

Мүнөөдэр баһал мэдэрбэб.

Валя...

Ямар зулгы нэрэ гээшэб!

Балшар наһандаа һайхашаажа ябадаг

Басаганайм нэрэтэй минии нэрэ ниилээ...

Жэлhээ үлүү шамайе хараа үзөөгүйб.
Хараашье хаа, бидэ хоёр гэрлэхгүй ха юмбиди;
Бү мэдэе даа.
Би шинии ойро хүрэхэ шадалгүй байгааб.
Мүнөө ондоо эрэ шамайем эдлэхэн байгаа бэээ.
Дурамни шамда платоническа байгаа. Яахаб.
Газарта бэшэ, хаанаб даа, бурханай орондо
Шамтай золгоһон түүхэтэйб.

Харин мүнөө газараар ябаһанаа мэдэрнэб, хара энэ ногоон, энэ шүүдэр, энэ шара сэсэгүүд, энэ горхон урдана; ородой церковиин хонхонууд янгирна, самолёт ниидэнэ, электричкэ хуугайлна, энэ Олейник гэжэ хохоол хүбүүн (манай институтда хурадаг юм) ёнхойтороо экзамендаа бэлэдхэжэ һууна. Нямдоржо минии нүхэр – шүлэг бэшэжэ һууһанаа, орондоо орожо, одеяалаараа һайса хушаад: «Долоодо һэргээхэш, эдеэлхээ ошохобди», – гэбэ.

Харин би шамтай зугаалхые оролдон, үнгэрhэн хоёр жэлые сооложо туршахаб. Теэд туһагүй. Иимэ hэн хойнонь ручкадаа бэхэ оруулхаа Цэрэндэ ороод ерэбэб. Цэрэн хаана тэрэ Мухаршэбэртэ врачаар ажалладаг Рая гэжэ басаганда бэшэг бэшэжэ һууна.

Таахадам: хаяар ерэхэб, – гээ ёһотой. Теэд, ой шамтай зугаалжа шадабагүйб. Иимэ hэн хойнонь Цэрэнтэй бидэ хоёр юһэн саг багта Мичуринец станци ошожо, тэндэхи нэгэ дачада Марина Тамара хоёртой хатар танца хэһээр энэ үдэшые үнгэргэхэ ёһотойбди.

Валя, хүлээхэ гүш намайе, бидэ хоёр газарта золгохо ёһотойбди.
...Хүнүүд ябажал байна,
Кремлиин часы сагаа тооложол байна.
Сохисонь хүндэ гээшэнь –
Энэ хүшэр
Энэ үдэрнүүдэй,

Эхэ ороной амидаралай
Һудаһа зүрхэнэйн сохисо
Иимэ гээшэ гү?
Зүрхэн...
Зүрхэн гэхэхээ
Хүнэй эгээл зүб саг
Өөрын зүрхэн бээ –
Хэзээ нэгэтэ зогсошохо –
Тиэхэдэнь
Хэлээ хазаад,
Хэнээ мартаадхихаш –
Аб адли –
Хилээмэшэншье хаа,
Хамууршаншье хаа,
Президентшье хаа –
Өөрэ өөртэнь
Өөрэйн саг!
Хүдэлмэришэн
Хүртигэйнгэй хармаанда
Гараа духажархёод,
Үнгэрһэн хүниие мартанхай,
Мүнөөдэрэйнгөө нормо –
Ямар нэгэн юбилейнэ үдэрөөр
Дашарамдан,
Үлүүлэн дүүргэхэ тухайгаа бодоһоор алхална –
Энэ зүб хүн.
Манайда иимэ хүнүүд хэрэгтэй.
О-о-о...
Хүнэй нэрэ тухай,
Гэдэһэн тухайнь, мянган-мянган
Хүсэлнүүд тухайнь бү мартайл!
О-о-о... Хүн! Хүн! Хүн!

Байгаалийн үмэнэ хуугаашад, поэдууд,
Байдалай сохисые шагнагты!
Зунай хүнийн богониие тоолоһон
Хүхын дууе шагнаархан,
«Дурлалсаһан хоёрой ниилэхые
Яаруулна», – гэхэн философско
Бодолоо орхёод,
Шагнаарха:
Дайн дажар тухай эндэ ярилдана.
Мүнөөдэр сэлмэг.
Үглөөдэр бүрхэг байжа болохо!

ЭДИР НАНААЙМ ШҮЛЭГҮҮД (1955–1956)

Аажам намдуу үеы
Аадар шааян эбдэбэ.
Яалайш, инаг, хүлээн татыш,
Яаран хайшаа тэбдэбэш?
Һарабшатай ута сарайн
Хана түшэн хоронобди.
– Уһатай гээшэнь...
– Болихо аабза...
Удаань үүлэ харанабди.
Хасарыш дайраа нойтон үһэниинь.
Хамаг дурам дэлбэрээд,
Нимгэн уралынь шэмэн таалаад,
Нэнгэн-нэнгэн тэбэреэб –
Түлхэшьегүй, уурлаашьегүй –
Түрүүшынхией жаргаа һэм.
Залинта аадарай зууншые жэл соо
Замхаагүй һаа, хайн юм һэн.
Эгээ түрүүшынхией, талаан боложо,
Бороон ороһоной шалтагаанаар тэрэ
Ирагуу гургалдаие озоо бэлэйб.
Ямар хайхан үе саг һэм –
Теед удааншые аадар адхангүй,
Намдажа, үнөөхимни намаяа түлхижэрхёод гүйжэ
ябашоо бэлэй даа.

ХАРГЫДА...

Хабар харгын хобол баряад,
Ходор хийдээ автобус.
Хажуудхимни угаарташоо,
Хайран басаган – ногтоо хаш.

Хоёр-нэгэн үгэ хэлсээб –
Хоорондомнай хэрэм.
Ухаан соогоо юушьеб шэбшээд,
Уринаар шэртээ тэрэм.

Хэншьеб даа һананал ёһотой –
Хэнтэглэнэб һанаандаа.
Харахан нюдэнь эрбэгэрхэн –
Хайшааш хөөрхэн басагам даа!

Шэнэ жэлээр хэнш золгоод,
Шэбэнэн байжа зугаалхааб?
Шэмэг залуу энэ һаһая
Шэнэлэн, хэнтэй хубааха ааб?

Элдэб бодол дотороо бодон,
Илдам басага һэмээхэн
Хажуу тээһэнь хараадш абанаб,
Хасарынь, хасарынь ягаахан...

Бээ баряад, нэрээ һанаад,
Бэшэ олон хэрэгүүдээ
Бодоодш үзэнэб. Ямар һоним –
Баһал зосоом хүлгөөтэй.

– Танил болое, – гараа үгэнэб.
Тэрэм сухалаа хүрэхэншүү.
Бай байһаар дадабаш хабди –
Басаганай сухал тараншуу.

Омог дорюун дүүхэй байшоо,
Ойлгоогүйлби тиигэжэ,
Орон нютаг, обог нэрээс
Нэрлэлсээлди иигэжэ...

Сэнтэһэн сонхын сэнхир мүльһэн
Амисхаалда хайлаад,
Сэгээн манан үүлэн мэтээр
Сээжээ сэлин хайлаа...

Улаан-Үдын түмэн галнууд
Урдаһаашни гайхамаар,
Угалзатан, толоо татан
Угтабал даа айлшанаа...

Шэнэ жэлээр нүхэдөө золгоод,
Шэбэртээс бусахаа,
Шэнэ һонин, шэнэ шүлэгөө
Шэбшэн хамта хэлсэхээс

Түрэл хото Улаан-Үдээс
Түлэг яаран ерээб,
Амар мэндэ, амар мэндэ,
Аха дүүнэр, привет!

Хобхо үйлсын хобол баряад,
Ходор хийдээ автобус.
Харин өөрым сэдхэл сэнгээ –
Хахасалганшыс дүтэлөө хаш...

Хабарай халюун зүлгэ ногоогооршье,
Намарай халуун, намарай һэрюунээршье,
Янгинама хүйтэн январийн каникул
Соогууршье Улаан-Үдэ тээшээ зүдхэдэг –
Иимэл зантай һэн аабзаб даа...
Тэндэ Даша Дамбынхи, Володя
Ковтун, тэндэ залуу шүлэгшэд баран
Золгодог, халуун сээжэһээ ханхинан
Халиһан шүлэг дуунуудаа зүбшэн
Хэлсэдэг – һүүлээрнь нютаг, нютаг руугаа
Бэлшэн тарадаг – иимэ заншалтай
Һэн аабзабди даа!
Харгыда ямар һонин уулзалганууд
Тохёолдохоб... Ямар хүнүүдээр танилсахабши!
О, һонин лэ гээшэ даа –
Баһа тиигээд, дабаа дабажа ябаһан автобусай
Дүнгинөө даган, ирагуу
Гоёор дуулалдаха... Ябадал дундаш
Тамхяа аһаһан жолоошон залуу,
Дуунай аяг соносоод, гэдэргээ
Хиисагад гэжэ хараха... Жэнхинэшэхэ...
(ама халамгай ябаа бэд даа!)

ВАЛЯ Г. ГЭГШЭДЭ, «АРБАН ЗУРГААТАЙ ҺЭН...»

...Гансаарханааб, яагаа найхан үдэшэб даа.
Галдинаб аалин, һэбшээн нютаг тээһээмни.
Одо мүшэд! Хэды олон гээшэб даа,
Ониб-аниб эмнисгээлдэнэд дээрэһээмни.
Сэдьхэлээ онгилон, аяар гүнзэгы сооһоо
Шиниингээ шарайе нюдэнэйнгөө урда бодохобоб.
Үнгэрһэн түүхээ шэбшэһээр досоогоо
Өөрынгөө эшэмхэй, харюу байһые зэмэлбэб.
Ямаршые үе һэм. Хотоной хүбүүд басагадаар
Яаран магад клуб тээшээ алхалнаб.
Шиниингээ гарые ёохорой дунда адхахадаа
Шуһамни булгилаад, дуулажаш шадахаа болидог һэм.
«Алтанда» бодоходоо абяагүйхэн ябахаш,
Аалихан, аман соогоо «хүрин хээрэ» гүнгинэхэш.
Һэмээхэн, болгоожо, хулгай нюдөөрөө шамайе
Һайхашаан һайхашаан шэртэжэл байхаа хүсэнэб.
Харасамнай уулзаад, хоёр харсага мэтээр
Хоолойдошни хадхуурта заряа шаагдашаха.
Баранһаа үлүү сэбэрыеньшые мэдэнгүй
Бараг гэлсүүлдэг лэ басаган бэлэйлши.
Гансал, нэгэл юумээрээ, үдэшэ гомодол нюдөөрөө
Галдан онодог – иимэ зэбсэгтэй бэлэйлши.
Баһал гансаб. Ямар найхан үдэшэб, теэд,
Баруун талаар инаг дурам үүрһээнэ...
Ду-ду! Эдир наһандаа дурлаа һэн гүш иигэжэ?
Дурна зүгтэ толон задараад гэгээрнэ...

Басаганай гэзэгэдэ «дурладаг», балшар
Наһан үнгэржэ, (заримдал, тоомгүй
Нэгэ гэзэгэхэнһэнь татаадшые
Абадаг һэн ха, эдир дүүхэйн эрбэгэрхэн гү,
Али бэлтэгэр харахан нюдэдтэ
Дурлаха хаһа – эдир наһаншые үнгэршэбэ
Хаяа... Мүнөө тэрэ үеые һанахадаш
Үльгэртэл байна. Валя Г... заримдаа
Зүүдэндэм ородогши ... Мүнөө, хаана
Тэрэ Улаан-Үдэдэ, багшын һургуули
Дүүргэжэ байна аабза. Иимэл даа
Ажабайдалнай – шинии долгитон
Хоёрлоһон гүрилөө гэзэгэ мэтэ,
Һалаатаад, хаана нэгэ тээ ошожо дууһашаха...
Валя мүнөө тад ондоо болошоо ёһотой даа...

В.Г. 1956 ОН, ДЕКАБРЬ

Сэлгээхэн Сэлэнгын олтирог дээр
Сэсэгэй хонхосог хайганал гээ.
Сэнгүүхэн һэбшээгээр энэ үдэр
Сэдьхэлэйм улаалзай дайрабал гээ.
Арьюухан дуранайм алтан үлгы
Аалихан бүүбэйлнэ, аалихан гээл.
Үетэн нүхэдэйм эгээл зулгынь
Үелмөөр даруухан Валихан гээл.

Шэрэм шүргын саада тээ
Шэлтэй уһан млэмэлзээд,
Хүсэл бодол хоёрым
Хүлгэлжэрхёод байһан шуу.
Элдин энэ дэлхэй дээрэ
Эрхэ сүлөө гээшэ
Түмэр шүргын саанаш
Түрмын хара уһан шуул.

Дуратайлби даа гэхэн үгыеш
Дуулаад бишни нийдэшөө һэм.
Шамтай хамта холы зорихоор
Шадал нэмэн, шийдэшөө һэм.
«Хүрөө иигээд» – бү гэжэрхи.
Хүсэтэ далим һуларшуужан –
Омог үгын зэдэнь хурса –
Ойлго хари... унашуужам.

Зэмэгүй илдам харасашни манатаадхиба.
Зэргэлээ торгон гэзэгэшни шэшэрээдхибэ.
Нюдэн дээгүүрш мэлмэрэн гүйһэн
Нүгэл хорогүй арюун нёлбоһон
Зэрлиг сэдхэл шэбэтэ зүрхыешье
Жэгэнэн, сүршэн, һэргээхэл.

Хабар, хабар, түрэл хотыем
Хамаг үйлсэ гудамжаар...
Халуун баяр зүрхэндэмнай
Хал्यान ерээш айлшаар...
Сагаан торгон саһан дэгэлээ
Саашань болгон нэхээд лэ,
Улаан-Үдэм нюур гараа
Угаан байна гэхээр лэ.

Хайшаа харааш гомдол дүүрэн нюдөөр,
Нартай урин инаг шарайш үнээрбэ.
Намжаа зунай номин сэлмэг үглөөгүүр
Наран гэнтэ хирэтэшэбэ гэхээр лэ...
Эрьен шэртээн, энеэбхилэн илдамаар,
Энэрхы уран инаг шарайш гэгээрнэ –
Эхын бэлэг – алтан һиихэ дээрэнь
Эрдэнийн шулуу һуняаржархиба гэхээр лэ.

Баянайнгаа зарамгаар
Замби түбиин хизаарта
Сүлэгдэлхэн залуу хүн
Сүлөө хүлээн уйдана.
Холбоо хоёр онгосы
Хоёр тээшэнь шэдэлхэн
Ажабайдал – далайһаа
Абарал эрин дуулана...
Сонхыншни галые эндэлхээ харадагшые хаа,
Соморхон хубсалаад гэрлээ гарадагшые хаа,
Сэдьхэлээрээ намһаа тон холыешни

Сээжэдээ хадуун домоглоноб.
Зүүдэндээ шамайе хаража хонодогшые наа,
Золгооноор таалажа, баясан хэригдээшые наа,
Зүрхөөрөө намнаа дан холыешни
Зүбшөөхэл баатай халагланаб.

Дэльбээз хэхээд, хэмээхэн шагааба.
Алтархан туяанда аярхан игааба.
Инаглал ерээ гээд шэхэндэм шэбэнэбэ,
Сэдьхэлыш хэргээгээд, халганан шэшэрбэ.

Сэлмэг тэнгэрийн сэнхир үнгэтэй
Шиниингээ нюдые сасуулхашгүйб.
Огторгойн гүнзэгы оёоргүйнь лэ,
Омогхон харасатайш жэшээлмээр лэ.

Аласы зорёоб наһан соогоо шүлэгөөрөө,
Алтан дэлхэтэ ардаг дошхон хүлэгөөрөө.
Шүлэг – шүлэгэйм шүдэн мүнөө түүрэнхэй,
Шүдэрлүүлшөө .. намаяа дуудан түүрэйнхэй.
Ханхинама, дорьбоно халюун дайдын сээжэ.
Хатаржа жороолно хазаарлажа унаашам.
Шэдитэйхэн туруудынь хууршын хургад гээшэ.
Шэнхиныш, таламни! Сэдьхэлэйм утаһан бэшэ аалши.

Дуун сэнгүй бэлэйл даа урдын урда сагта.
Дураараа дууладаг энэ үеые магта.
Мүнөө үнэтэй даа – үгэнь хори сагаанта.
Мүрөө алдаа боли – юрын түмэр хаалта.

Сэлмэг нарата үглөө бүхэндэ
Сэнгэжэ хажуудам алхалналши.
Оодон үүлэнэй огторгой хушамсаар
Ойрохоом түргэхэн арилбалши.

«Ута наһан, удаан жаргал» –
Улад зонойм юрөөл юумэл.
Уран шүлэг, уян хүгжэм
Үншэн хүнэй хэшэг юумэл.

Намарай һэбшээн
Набшаһан сооһоо шэбэнэлдээ:
«Наһанш дүүрээ,
Наранш жаргал», – гэнэлтэй?

Надхан байхан намаа алим жэмэсые
Намарай хюруун нарин мүнгөөр шэмээ гү?
Эдир наһан, балшар наһан хоёрни
Энэ үглөө элдин зугаа эхилээ гү?

Уужам замбиин ургы ногоон
Унтажа амарха дэбтэрни.
Мүшэтэ хүнийн мүнгэн зүйдэл
Мүнхэ торгон хүнжэлнил...
Наһан соогоо нармай талаар холирном,
Хэтын жаргал – хэтэ сахюур бэдэрнэм.

Дүлэн мэтээр дуранш ялагас гээ –
Мүльһэн болоод мүнгэн мүнөө урдашалай.

Хабар сагай хангал арюун үдэшэлэн
Гэндэн зүрхэн гэнтэ уяаран хүлээдэг һэн.
Харин мүнөө хабар бэшэ, намар лэ –
Халуун зүрхэнш хүйтэн мүльһөөр һэлгэбэл.
Намар мүнөө наһанш ошоо гээшэ гү?
Үдэр бүри үри сэдхэлээ уйданал...

Дуулим таламни! Дуугаараа намай угтааш
Дулаахан уралаар духыем үндэн бүүбэйлэн.
Эршэтэ хүгжэмэй эхин дээрэ бэежээд,
Энгэрыеш тоһодохо эрэ боложо тэнжээб.
Дун сагаан хүрэгөө гүүргылэн ябажа,
Дуу дууланаб – иимэ нангин үритэйб.

ШЭБЭРТЭ НЮТАГ

Хүгжэмэй училищидэ һуража
Байһанаа, декабрь һарада
Гэртээ харяа бэлэйб.
Долоон хоног соо
Эдэ шүлэгүүдые бэшээд,
Уданшьегүй Улаан-Үдээ ороо һэм.
Володя Цэрэндондог хоёр
Баһа ошолдоо. Гурбууланай
Обсуждени боложо, хүлээгдээгүй
Һайнаар үнгэргөө һэн ха...

Июнийн 19

Дамбатан мүнөөдэр ябаа ёхотой. Үсэгэлдэр үдэшэлэн Нор-пол, Бадараев, Намжилов, намай нургуулиинхид: Лубсанов, Цыдыпов, Нэли г.м. үнгэ жамбын зон Дамбатанаа үдэшэн, вокзал ерэбэбди. Поездын үглөөгүүр ябашаһан байба. Дамба Зодбич-най ойлгоогүй байшоо. Ехэл уналта. Валя харлашоо. Материаль-наһаа байха моральна яяр байгаа бшуу. Тиимээр харабабди. Нэлиие хүргэжэ үгөөб. Яяр байна даа. Хэрэггүй саанаһаа.

Үглөөгүүр Үлзтые үдэшэлгэн болобо. Нүүлээрнь Юра Галан бидэ гурбан гушан солхообтой үлөөд, тэрээн дээрээ хирээтэнэбди. Шэтүүшхэ абаад, үлэхөөрнь эдеэлэе гэхэдэ Галанай үсэд гээшэнь – заатал наа хахадые абаха гээд тэгүүлнэ. Яахань гээшэб. Үглөөнһөө хойшо хооһон аад. Дурак. Найса сухалдааб.

Хоёр сагта Смеляковто ошохо болзортой аад, солиг Галанһаа боложо, ошожо шадабагүйб. Мүнөө болотор унташооб. Бороо-той. Гуран шээрэн һабиражал байна. Мүнөөдэр арбан градус байгаа. Үхэдэл шэнги үдэрнүүд гээшэб. Зүдэрүүн, хүхэ.

Мүнөө хүнийн 2 саг. Цогто хуушанай ород литература унша-жа хэбтэнэ. Шагдаров Гомбо һаяхан ерээд, хонхойхоор забдана. Бүдүүрхүү гээшэнь. Ямар жэжэхэн гээшэб даа.

Улаан-Үдэдэ гушан хоёр градус гэнэ. Одоол Сэлэнгын олти-рог дээрэ сэнгэжэ ябамаар...

Шүдхэр абаг, яатараа һарьбагашана. Зэбүүн хүни байна даа, энэ шиигтэй комната соо...

Гуниглажал һуунаб.

«Алтан тобшые» уншаад туршанаб.

Июлиин 12

Практикааа 9-эй үдэшэ бусаабди. Перевод угы. Переделкино руугаа уруу дуруухан юумэд ерэхэмнай, столово хаалтатай, хонжэн. Колхоз гарахан үдэрнай хартаабха обоолжо байгаа бэлэй. Мүнөө харгын зүүн хажуугаар үбһэ хуряжа, бухаллажа байна. Үбһэнэй хангал анхилаад, аятай гээшэнь – гэбэшье Шэбэртын нугые хануулжа, досоо нэгэ багахан гуниг түрүүлнэ. Цэрэн үшөө бусаадүй байгаа.

Арбанай хүни гэнтэ хэргээжэрхибэ. Үүдэ нээхэм, үнөөхи Цэрэн.

– Бишни – гэнэ, – хамга абахам.

– Хэний?!

– Нөөхи басагаяа.

Нэгэ хугшөөргэ ород басагатай.

Садчиковой Анфисын зууршалгаар танилсаа һэн.

Тэрэнь ябаха болоходонь, уйлаа хайлаа юм гү.

Үглөөнэй дүрбэдэ баһа ороод ерэбэ.

– Бишни расписаться болохоёо Москва орохом.

Шимни чемоданием абаад, станци 11 сагта ерээрэй, гэнэ. Би үшөө нойрмогоор үүрэглэнэб. Тиигэжэ, Нямдорж бидэ хоёр үглөөгүүр эртэ үндыгөөд, Лидия Ивановнааа улаан биледыень абажа, чемодан, үхэдэл шүдхэрыень шэрээд, Ярославска вокзал ерэнэбди. Лидэнь сэбэр бэшэ эхэнэр.

Шарай шуураһан, сайбар уралтай. Хаанаб даа магазинда наймаашанаар ажалладаг юм ха. Хоюулан ерээд байба. ЗАГС-да орожо шадаагүй ха. Хуряхатанһаа харгын мүнгэ абааб, энэ басаган зууе үгөө гэнэ. Уйдхартай байна даа, яажа ябаһан хүн гээшэб.

Дотор трагедида дахин унахаа ханаа бээ. Карина Марина хоёр ерэбэ. Хахадые гурбуулан уугаад, Галанаа тэрэ Лидэтэйн суг орхижо, Нямдорж бидэ хоёр дүү басагадаарнь Вишняки оробобди. Нуурай эрьсэр зайжа, модо руу орожо амарнабди. Абар-табар. Бороо ороод намдашаба. Бинь уһанда шунгаад,

гаража ябатараа баруун хүлөө адажа, үрөөнэн хүл дээрээ дохон-шоожо байнаар, буруу гэшхэн, маягад гээд нуушанаб. Шүрбэһөө шэдэрээгээ хүн гүб, али яагаа гээшэбиб. Үбшэнтэй байгаа. Халуундань хэрэгсээнгүй ябааб. Лодкоор тамараабди. Нуурай уһан ноб ногоон. Ородууд уһан сэсэглээ гэлсэгшэ бээ. Би хэлнүүрдэжэ үзөөгүй аад, нилээд нурабаб, гэдэш басаганайнгаа хара шара платидань уһа хайтар сэсэргэжэрхёоб. Тиин зэмэлүүлһээр, бариһаар, гарайнгаа альганай холошотор хэлнүүрдээб.

Баһал ажалшан лэ байнаб даа.

Үдэшэнь гэртэнь ерээбди.

Нэгэ танхагар хара бурыад һамган үүдэ нээжэ үгэбэ – эжынь юм ха. Гурба-дүрбэн таһалгатай, гоёл гэгшын байра даа. Рояль. Радиоло. Нямдоржмни аймшагтай бэшүүрхүү амитан байна. Улайгаад лэ, тархья мүр руугаа татаад, абяагүйхэн диван дээрэ нуушоо.

Карина эгээл хэрмэн шэнги, байра дээрэ солбонхон юумэ нууха юм; пара палсагархан һүүлтэйл һаань, хэрмэнһээ илгхань бэрэ. Хоёр харахан нүдэнийнь аман тээшээ гүйнэ, эндэ тэндэ тэлтэржэ байхадань һонин. Светланань ороод ерэнэ. Ходо энеэбхилэн уруугаа харана, эшэнги. Хасар уралынь уб улаахан. Эжынгээ эгээл мээхэйн хаш даа. Эжынь хөөрэхөөр, хоёр эгэшэнь хадамда ошохо юм һаа, тонилоод, эрхэ улаанинь эжытгээ үлэхэ гэхэншүү.

Түсэбтэйл эжы байна. Мариная хилээмэндэ эльгээбэ. Тэрэнь намайел зарахам гэдэш гээд гаража ошоно. Карина рояль дээрэ бурыад дуунууды наадаба.

Эжынь оёжо нууһанаа гайхамшаг ирагуугаар дуулажа эхилбэ. Дотороо юумэтэйшэ лэ эзы байшоо гээшэ ха.

Анхан арбан юһэтэй ябахадам, «Үнэндэ» ажаллажа байһан Бадмаев орожо ерэбэ. Тэрээн эзэн Табхайн дүү юм гү... мүнөө хаана ажалладагыень мартаад, тэндээл гүт гэнэб. Уршагад гэжэ, обкомдо гэнэ. Ехэл бүдүүрхүү. Юрэнэ эдэнэй гарбалынь хатуу досоохитон байгаа гээшэ ха.

Орой болоһон байба. Нямдоржтоёо зимдүү нуушанхай университетскэ проспектээр Киевскэ вокзал тээшэ даранабди. Үдэ-шын Москвагай галнуудай гоё гээшэнь. Оршон тойрон хуу хаали шэлнүүдэй барималнууд. Инаглаһан залуушуул университетэдэй бульварнууд соогуур нубарилдана, гранит түшэн зогсонод.

Энэ үглөөгүүр хэрхэдэм, хүлэим үбдэжэ байһан гээшэнь. Шүрбэһөө шэдэрһэн байгаа хаб. Үндэгэшэжэ саг хараха гэхэм, нугалга соо часымни үгы. Хулуугаал. Мэдэнэлби даа, хэнэй абаһые. Энээгүүр үни галабай эрьелдэһэн юм, орой хоһон байгаа ёһотой. Абаг лэ даа шүдхэрын, ядахадаа тиигээ юм аабза. Ябажа бирабагүйб. Муухай дохолноб. Мүнөө нара орохоёо байна. Дачынгаа газар одоо дэлгэнхэй, амаржа хэбтэнэб. Өөдөө харахадам, үүлэд миралтан, бөөгнэрэн нүүжэ байна, зунай үүлэд.

Үшөө балшар ябахадаа адуулжа ябаһан хонидоо алдажархёод, уйлажа, уйлажа, талын дунда, хилгана үбһэнэй дунда, гүнзэ-гы тэнгэри өөдэ уһатанги нүдөөрөө тэрэ бамбагар хуун сагаан үүлэн дээрэ гарашадаг хаа, эрмэгтэнь хэбтээд, доошоо хараал хаа, хонидоо оложорхихол хэм даа гэжэ байжа ханадаг бэлэйб. Ойромни Юрка Смышляев ерэбэ. Иринатай болооб гэжэ улайна, сайна. Мүнөө хоһон.

Үнөөхи оршуулгынгаа дүрбэн мянгые абаад, хэды хоног соо халгажархёо.

Мүртэй костюмшы абаагүй. Үнөөхил миниингээ үгэхэн костюмаар набтайжа байна. Ирина хүгшэн эжыдээ бусаа байна. Иимэл ха юм даа, хаана ошохо хэм. Үтэг шэбхэ сооһоо гараа хаа, үнөөхил хониной хохироор анхилма тала руугаа бусахаш, хонжэн хүдөө нютагшни, холын холо хото городой шууяантай жэшэлгүй зулгы ха юм. Харин Ириначы өөрынгөө мещанска уургайхан уруу бүмбэрөө юм ааб даа.

Үдэр бүри сээсэгүүдые асардаг байгааб. Хүгшэнтэйнэ ехэл хайнууд болонхойбди гэжэ Юра хөөрэнэ. Мүнөө хоһоршоод, орохоёош түбэгшээнэб гэнэ.

Алталмал табакеркэ, алталмал үнгэтэй авторучка, алталмал браслет, алталмал шудруулай хорообхо – бүхы абаһан юумэнь. Теэд бодото алтан бэшэ, хуу үнгэлмэл худал алтан. Нүхэр, өөрыншни шүлэглэл иимэ яларанги аад, худал байжа байгуужан, ойлгоорой гэнэб. Энеэхэ юм.

Үдэшэнь Нямдорж ерэбэ, аргагүй хүхюун, миил занхалзашоо. Бүхэли үдэртөө юу хэжэ ябаһанаа хөөрэжэ, үхэн энеэлгэбэ. Энеэдэтэйгээр хөөрэхэ гээшээнэ. Мүнөөдэр Монголой хайндэр ха юм – наадам...

Гурбан оронуудаар яажа архи ууһанаа, яажа костюм бэдэрһэнэ, яажа часаа заһуулһанаа, яажа болзорлоһон саһаа гээгдэн алдаһанаа, яажа тэрэ Карина Светлана хоёртой уулзаһанаа, яажа тэдэндээ ханпездхэ абажа үгэһэнөө, яажа кинодо ороһоноо, энээндэ хайшан гэжэ һуужа гараһанаа, яажа таксигаар гэртэнь хүргэһэнөө һөөл зохидоор хөөрэбэ.

Бинь орон дээрээ мухарижа байгаад энеэбэб.

Тэдэ басагадын үглөөгүүр 9 сагта Белорусска вокзалай дэргэдэ уулзажа, намтай дүрбүүлэн пригород гарая гээ юм ха. Нямдорж бүхэли хүнindөө унтабагүй – ханаагаа зобоо ха юм.

Июлин 13

Үглөөгүүр болотор унтаагүй Нямдоржом, долоо багта унташоо. Уулзаха болзорһоо гээгдэшэнхэй, Нямдоржмни ууртай. Электрическэ, Кубинкэ, Полушкино. Ой соогуур. Наһажаал большевигүүдэй дачанууд. Олонхинь еврейнууд. Сай абаашаа. Үшөө халуун. Боргоһон ехэ хазана. Бүрхэшөө.

Түгсүүлнүүдые хүгнэлнэбди. Орой ерэһэн гээшэмнай. Амаралтын үдэр аад, бусаха поездодо зоной олонь гээшэнь. Бүгшэм. Киевскэ вокзалай ресторанда Нямдоржтоёо оронобди. Гэртээ бусажа ябаһанаа, һөөргөө Москва руу харайлгаабди. Такси абажа, хүнийн Москвагаар зайнабди. Вокзалнууд. Янхан һамгад. Нонирхомооршые юумэн олон. Гайхамааршые юумэн олон. Тэрэл

таксигаараа гэртээ ерэбэбди. Хоюулахан аад, даншье муухайгаар гаргашалжархибабди – үдэшын хоорондо табан зуу. Бүтэхэгүй байна даа. Үглөөдэр эдеэлэхэ мүнгэгүйбди.

Июлиин 14

Арилаа хаа дээрэ хэн. Залхуутай болошобо. Теэд, копейкашье үгыб. Смеляков сухалдана. Корабельниковто ороһом, майһага-наад, мүрэ юумыем альгадаад, тэрэ тарган һамгандаа оруулжа, гушан табан процентыень бэшүүлжэ үгөө. Болоол хүбүүнш.

Гэртээ ерэхэдэм, Нямдорж шүлэг бэшэжэ һууна.

Одеялаа абаад, сооромой эрье ерэбэб. Нүгөө эрьедэнь волей-бол наадажа байнад. Нүгөөдэр гэр тээшээ гэшхүүлхэ болоол даа.

Эндэ модоной үндэр гээшэнь. Хуһад. Манай нютагта хуһад, хатанги годигор, набтар пагсагарханууд. Мүнөө зун Валитай уулзаха байхабди. Уулзаагүй хаа, иигээд зосоом хооһорхонь. Мүнөө ямархан байгаа гээшэб. Гайхалтай, ямараар золгохо аабибди, тэрэ Беатричетэй!

ШҮЛЭГҮҮД

Жэмэстэ сэсэрлигэй дунда
Һүн сагаан дэлэнгээ гаргаад,
Булсагархан хүбүүгээ хүхүүлжэ һууһан
Бүрхэнги нюдэтэй, буржагар хара үһэтэй
Залуухан цыган эхые
Һайхашаан хараһаар үнгэрбэб.

Улаан роза сэсэгүүдые
Урдаа тэбэрин тэбэрин,
Уралдаа хүргөөд уйлана.
Уралынь роза мэтэ.
Наһанайнь ошохо бүри
Уралынь үнгөө гээхэл,
Намарай ерэхэ сагта
Роза сэсэгынь ганхахал.

Долготоһон бургааһаар жэмбүүр хээд,
Нютаг хээрын дорьботор жиигуулжа,
Хараһан лэ юумээ дайралдаһан үгөөрөө
Дуулажа ябаһан хүбүүн
Ерээдүй шүлэгшэн бэшэ аа гү...

Хэлэдэг үгэнүүдээл хэлээд,
Зүхэм талхаар шагнуулжа,
Хирэтэй туулмагтаа хэбэ.
Аша басаганиинь үлэгэшэнэ –
Гэдэһэниинь үлдөө ёһотой –
Гуйранша үбгэн үгэнэгүй –
Үглөөдэр гэжэ баһа бии.

Түрэшье наяраад үнгэрбэ.
Эсэшэһэн хоёр
Нэгэ хүнжэл доро
Арай шамай оробо.
Бэри хүбүүн хоёроо
Таһалга соонь оруулаад,
Уунги наһажаал абгай
Орондоо орожо ябатараа,
Гэнтэ зуг татан,
Үбгэнэйнгээ үбэр руу
Яршагтайгаар гулдирба.

Колхозой үргэн полёор
Колос түүхээ ошодог
Үхибүүн наһаяа һананаб.
Өөрынгөө гараар түүһэн
Шара улаан ороохо
Харшаганаса жажалхада
Ямар амтатай гээшэ һэм!

Сэнхир торгон сээжэбшээ тайлажа,
Алтарма торгон гээггээ задалжа,
Нэрюун горхоной эрьедэ
Булсагар сагаан хүлнүүдээ
Бохиилгон үбдэглөөд,
Толгойгоо угааж байхан
Наһаар залуу эхэнэрэй
Намхан найхан бэеые,
Матархай уян хүзүүень
Юунтэй сасуулмаар гээшэб...
Урин налархай хүүхэнэй
Шэлэн дээрэ сэсэрһэн
Уһанай дуһал тогтонгүй
Ара нюрга руунь мухарина...

Басагаяа тэбэреэд һууһан
Залуу эхын нюдэндэ ямар ехэ жаргал бэ!
Гаргаһанһаа хойшо намаяа иигэжэ тэбэреэгүй...
Эжыгээ абаһаань буляһан ямар яндуул үхин бэ!

Июлиин 16.

Һүни. 1 саг 45 минута. Нямдорж хүргэбэ. Хоёр матрос. Гур-
буулхамди. Нямдоржтоёо «Ленинград» ресторанда һуугаабди.
Хүгжэмынь муу гээшэнь. Шэхэндэ хашаран барабанцигай аа-
шалха гээшэнь. Хүхишоо. Толгойнь улаан арһан барабан шэнги,
нэгэ шаагаад үзөө һаа дүн гэхэ ха.

Июлиин 17

БУСАЛГА

(поэмэ)

Зүрхэнэй сохисы түргэдхэн,
Зүүнэй холо
Зүг тээшэ
Зүдхэнэ поезд.
Зүблэлтэ оронойм хизарнууд
Зүлгэ ногоогоор хушаатай.
Номгон хүнийн дэлюүндэ
Нойрсоно аятай.
Сэлгээ (дайдын) холын
Сээжэ сэлин,
Шэнгэн манан соолоһоор,
Шэнэһэ наһадай
Шэлбүүһэ залд гүүлэн,
Шэнхинэнэ поезд.
Ураалай шулуун хотонууд
Ууртай эбһээлнэ.
Урдаһаамнай ерэхэн поезд
Угтан хуугайлна.
Тэнюун нойрсожо ябаа
Пассажирнудаа хайрлаа юм гү,
Тэрэ һууһан
Машинист юм гү,
Тэбэрилдэнгүйгөөр,
Хоёр поезд хэлгэшэбэл,
Тэхэ озоншгүйгөөр үнгэршэбэл...
Ай, хуби заяан,
Хуби заяан,

Иигээд үнгэршөөш,
Айдар тэрэ наһан үсы үншэргөөш.
Сибирийн үргэн магистраляар
Сэхэ байһань гэмтэй юм гү!
Шиниимни абари зангай
Эрид байһан зэмэтэй юм гү!

Июлиин 19

Нарбагар ехэ хүгшэн наһанай
Һүүдэр доро,
Намарай эхин һарын
Һүүлшын тэрэ үдэр
Сэнгэжэ ябаһаар
Шамтай золгоо һэм.
Уншажа һууһан номоо
Урдаа дэлгэһэн зандаа
Урууга харан,
Унтажа һуугаа бэлэйш.
Һэргээгээгүйб шамайе.
Харахан үһэн дээрэшни
Дэльбэн шара набшаһан
Унаад,
Һэргээжэрхёо шамайе.
Ойрошни ошожо һуушоо һаам,
Омогоор нэгэ удаа
Хилам гээд,
Ябашажа болохол байгааш.
Зангыешни мэдэхэ гүб даа,
Мүнөө...
Хажуудаш ошожо һуугаагүйб,
Наһанай нүгөө талада
Хамараагүй янзатай

Һуужал байгаабы.
Үдэшэ болотор
Үгэ андалдаагүйбди.
Үндыжэ шимнишые ошоогүйш, теэд ...
...Үүрэй толониие
Зэргэлээд угтаа һэн хабди.
Хүгшэн наһанай үбдэг дээрэ
Хүлгэн сохилһон манай зүрхэн
Намарай эхин нарын
Һүүлшын тэрэ үдэр
Наһанай жаргал тухай хөөрөө һэн.
Тиихэдэ даншые эдир ябаабди даа.
Тиихэдэ хахасалган тухай
Һанаандамниш ороогүй.
Мүнөө шамдаа бусажа ябанаб.
Мүрөө алдаагүй бээб гэжэ һананаб.
Эжымни хүбүүгээ хүлээжэ һуугаа
Ёһотой.
Харин ши бусахыем хүсөө хүн гүш,
Үгы гү?
Иимэл даа, эрэ хүн,
Хүн болгожо табиһан
Хүгшэн буурал эжыдээ яарана аа гүб гэн гәһээ,
Гэнтэ мэдэхэдээ,
Нарбагар ехэ хүгшэн наһанай
Һүүдэр доро золгоһон басагаяал
Наһандаал һанажа,
Нарантай сасуулжа
Ябаха юм ха юм даа.

Июлийн 20

Буудал станцинууд дээрэ
Поездын зогсохоодо,
Буряад нютагни аа гү гээд,
Сонхоор үндын шэртэнэб.
Балай хүнийн зоргоор
Олохон лэ буудал үнгэржэ,
Байгалай хүбөө шэнгэхээр
Поезд унжына.
Үлгэн сэнхир далай дээгүүр,
Үндэр шобхо хабсагай дээгүүрнь
Үргэлжэ үүлэд.
Үүлэд яатараа бөөгнэрэн,
(Дондогойngoо) Миниингээ
Досоо барайлганат даа.
Баруун зүг руу мордоходом
Байгалайм долгид
Баржагар нюргандаа
Баярай хөөһэ тээгээд,
Шунгаад гара, баяртай ябахаш – гэн,
Шулуун эрье өөдөө
Мүлхижэ байгаа һэн,
Би баяртай ябааб.
Би омогтой ябааб.
Намар һэн. Байгал дээрэ
Наран мандажа байгаа.
Ямаршые ехээр баясаа һэн биб.
Эхэ Байгални үдэшэжэ байна гээд,
Һанаа һэмби.
Харин энэ үглөө
Байгалайм долгид туулган мэтэ.
Хара үүлэд,
Хангил орьёлдо гэдэхээ үүрэн,

Һолжорно.
Хаанаһааб даа,
Тэрэ аяар гүнзэгыһөө
Харалган һалхинда туулган,
Туулган мэтэ
Хара хүхэ долгид,
Хабсагай мүргэн,
Бутарна.
Юундэ иигэжэ угтабаш
Эхэ ором
Түрэнэн хүбүүгээ?
Үгэнэн бэлигэйшни хаба соо
Үндэр тэнгэритэ
Тала нютагуудаа
Магтан дуулаа бэшэ аальби?
Али дутуу дуулаа гээшэ гүб,
Али буруу гү?
Хэлэхэ, хөөрэхэ гэнэнэ
Хэлэжэ шадаагүй ха гүб,
Хэлыш.
Хэрэгтэ хэрэггүй юумэ
Шашаа һаамни,
Заагыш,
Уула хадынгаа баабайнарта –
Урбаа болни,
Хэнээгыш,
Уһа голойнгоо
Урасхалаар
Ундалуулжа,
Хэшээгыш!
Хүлэг моридой турьян соо
Хүн болоһон эрэ
Хүхэ түмэр оньһоной

Хүдэлөөн соогуур гульдираад,
Барууни баруун зүгэй
Барас тайжа хотоһоо
Бадма сэсэг бэлэгтэй
Энэ ерээлби.
Байгални –
Байгалиим хэшэг
Бараалхажа байнаб шамая,
Маһалзыш,
Бараан хара уйдхараа
Саашань туугыш.
Тэрэ зүгэй соёлой
Үндэрыень шудалааб,
Тэнюун сагаан сэдхэйлэйнь
Уудамые гайхааб.
Сэлмэг нюдэтэ басагадайнь
Сэбэрые үзөөб.
Сэсэн ехэ сурталыень
Сэгнэжэ туршааб.
Хэды иимэ байбашье
Хэтэ мүнхэдөө өөрым
Хээ угалзата,
Үндэһэн соёлойнгоо
Үндэр байһанда
Баясааб.
Тала, нуга,
Тайга, бэлшээрингээ
Талаян байһые һанааб.
Табан хушуун малайнгаа
Тобир байһые һанааб.
Тараг, айраг, аарсынгаа
Амтатайень һанааб.
Тайлгата нютагайнгаа

Тайбан байһыень ханааб!
Бетховен, Штраус,
Чайковскийн симфони шагнахадаа,
Намхан боро үдэшэлэн
Наманшалжа хугаад,
Агы шулуун хоолойгоороо
Аялгажа байдаг
Алхана уулаяа ханааб.
Байгал ехэ далайе
Баргажан шуурганай эльбэхэдэ
Уян зүрхэтэ хүнһөө байтагай
Дүрбэн мянган жэлдэ
Дүлии балай ёройлдоһон
Орьёл торьёл байсануудай
Орилдогыень ханааб.
Харин энэ үглөө
Байгалайм долгид
Туулган мэтэ.
Вагоной сонхо шэрбэһэн
Борооной дуһалнууд
Туулган мэтэ.
Хүлээгдээгүй ерэхэн
Таамаг мэдэрэл
Туулган мэтэ.
Эхэ оромни
Харюугүй байна –
Туулган мэтэ.
Дурлажа ябаһан
Дууша басагамни
Дуугай угтахань гү?
Наадажа үдэхэн
Найдамтай нүхэдни
Шооложо угтахань гү?

Амалжа унахадам
Агта моримни
Унаса булгихань гү?
Амараг нүхэрэйм
Аягалһан сагаан сай
Уранги байхань гү?
Ая гангата
Хуудам таладам
Ган гасуур гү?

Али баясаһан хирээ бархирба гэжэ,
Бурхан зэндэмэнитэ
Буряад оромни
Бүрхэг тэнгэрээр
Намаяал угтаба гү.
Ай,
Гайхамшаг Эхэ оронтой
Хүбүүн гээшэ хаб даа.
Айлайнгаа баруун хойнохи
Бүлэг хуһан соо
Айдар наһаяа орхижорхиһон аад,
Тэрэнэйнгээ хойноһоо
Мүнөө бусажа ябанаб.
Зүрхэнэйм сохисы түргэдхэн
Зүүнэй холо зүг тээшэ
Зүдхэжэ ябана поезд.
(Хайрангым үбэртэ түрөө һэмби,
Хайнчигай ноёной үри һэмби.
Хайлааһан модон сэргэтэй һэнби.
Хайсанхан боро агтатай һэнби.
Хайранхан ганса бээмни даа
Хайлажа юундэ ябаа юм бэ.
Хаймадажа табиһан зэбэ годлим
Хайбалзан юундэ ошоо юм бэ).

УЛААН-ҮДЭ. ЗУН. 1958 ОН.

1

Наяхан асфальтаар хушагдахан
Читинскэ үйлсэдэ зогсоноб.
Нүнинь бороо ороһон аад,
Агаар жэгтэй һонор.
Харахан үһэтэй буряад басагад
Минһэлзэхээр үнгэрнэ.
Гоёхон үнгэтэй сэнхир такси
Зөөлөөр дүнгинэн бүмбэрнэ –
Аймаг хизаарһаа ерэхэн ха:
Уусань дагдагар тооһотой.
Холоонхоһоо уһа асаржа ябаһан
Орос эхэнэр
Холоһоо намайе шэртэн,
Юушье шэбшэнэл ха –
Нюдэндэнь үүрэй солбон үшөө унтараагүй,
Нюсэгэн, булшангынь
Хүнэгэй хүндэдэ зангирна,
Шарайнь сэлмэг.
Шамайе хаана хараа һэн биб?
Хүгжэмэй училищиин хүбүүд
Хобтотой скрипка баринхай.
Мэдэрэлэй долгин соо һэжүүлнэ.
Чайковскийн 6-дахи симфони
Шэхэндэнь үшөө шэнхинэхээр.
Оперно театрай гурбадахи дабхарай
Нээлтэтэй сонхоор
Олондо танил болоһон
Линховоиной хоолой зэдэлэн,
Оперын байшангай дотор угалзанууд
Аариинь аяг сооһоо

Мултарха –
Үглөөнэй репетици.
Үйлсын асфальт мүргөөд,
Дууниинь таһалдашаба.
Үүлэд
Улаан-Үдэ дээгүүрэм нүүнэ.

2

Шэбхын шэнхэг бээдээ шэнгээһэн –
Би – талын хүн
Шэдитэ уран шүлэглэлһөө хашараад,
Түмэн хүнэй түжэгэнһэн
Ехэ хотоһоо
Түргэн зайлаха дурамни хүрэдэг.
Сэдьхэлдэш хогоосон мэтэ болохо,
Сэсэгэй хаһаяа дуталдаһан мэтэ болохо,
Сэбэр басагад һонигүйдэл үзэгдэхэ,
Сэсэн нүхэдшни хуурмаг мэтээр һанагдаха
(Оршолон юртэмсэдэ
Ори гансаарааб гэжэ,
Һанаадхиха үе саг тудадхиха,
Орон нютагһаа
Таһаршооб гэхэн мэдэрэл түрөөдхихэ).
Одоол тиихэдэ –
Би – талын хүн
Уняартажа байһан
Хуа сэнхир дайдаараа,
Ургылжа гүйлдэһэн
Хонин хүрэгһөө гээгдээд,
Уйтан нюдөөрөө
Дүүрэн нулимса гүйлгэн
Хүрин хохир соо
Тэршэлжэ хэбтэхы хүсэдэгби!

Газар, хүрьхэтэ газар.
Гараараа шамайе эльбэжэ хэбтэхэдэм,
Гадаһаар шамайе нүхэлжэ байхадам,
Яахадаа ши
Харюугүй дүлии дэнхынэш.
Газар, хүрьхэтэ газар!
Энгэртэш сэсэг тарижа,
Эжэл нүхэдэйнгөө нюдэ баясуулхайб,
Элдин нюргааршни хонин хүрэгөө туунайб,
Дуу дуулаһайб,
Тээд, ши харюугүй дүлии зэнхынэш.
Газар, хүрьхэтэ газар.
Уур сухалаа тэһэрээд,
Уралаа зуумааршые байна.
Уулын энгэрэй
Үхэр шулуу хүгнэлэн,
Огторгойн нюдые тэһэрэ шэдэн, али
Гандаһан газар
Хүрьхэтэ газар,
Шинии унда харяахам гү?
Ай даа, газар, хэлыш намда,
Аймшагтай энэ ган гасуурые
Юугээр, яажа табюулхаб?
Тээд ши,
Харюугүй дүлии хэбтэнэлши.
Азиин сээжэдэ,
Аадарай үүлэнэй суглахада,
Аалин нүүһээр
Аажам дайдаар турьяхадань,
Зүрхэнэйш сүсэгһөө

Зүхэн бүрийн ногоон мүн­дэлхэ.
Зүүн урда зүгэй
Үдхэн ойнууд соохи
Зүргэ харгыгүй газараар
Аймшагтай араатад,
Галта хорхойнууд
Шамда баясан хотирхо!
Талын монгол
Ташаагаа тулан махайха,
Тахилта, мургэлтэ
Ташалан хадануудтаа
Табан тогрогоо
Харамсалгүй үргэн,
Тараг сагаагаар
Тал­яан нютагаа сүршэхэл!
Альганай шэнээн эдлүүри газартан
Арбагар туранхай бэетэй,
Бүхэтэр нюргатан,
Ажалша хитад хүн,
Аржагар мүн­гэн гаа­han­дал
Дүн­зэёо удхалан,
Аяар хэдэн жэлэй
Тэниилгээгүй нюргаа тэниилгэн,
Амархаа нуужа,
Арьяа-Баалада эгээн түрүшэнх­иеэ
Зальбархал,
Ай, хурь­hэтэ газар!
Шамдаа бусажа ерээб,
Угтан мансылжа
Абаха гүш даа намаяа.
Али үгы гү?
Газар, хурь­hэтэ газар!

Эхи захагүй юумэн энэ дуумни –

Тала мэтэ.

Эндэ дүрбэлжэн талмайнуудые

Бусадай үйлсэнүүдшье байхагүй,

Эндэ кварталнуудай зурлаашье,

Аржагар сагаан ордонуудшье байхагүй.

Эхи захагүй юумэн энэ дуумни –

Тала мэтэ.

Дуунаймни үгэ бүхэн

Дуһаал борооной дуһал болоод,

Алтарганата талын элһэтэ хүрьһэнэй

Ангайн миралһан ама руу

Аалихан жарьян һубариг лэ,

Дуунаймни үгэ бүхэн.

(1. Дэлхэйдэ үшөө пуританай бодол үлөө!

2. Дэбһэн гарабаш хаань хүн түрэлтэйнэ энэ богоһы...).

Дайн дажар тухай эндэ ярилдана.

Бил юрэдөө юуш мэдэнэгүйб,

Мэдэхэш дурамгүй –

Мүнөөдэр сэлмэг.

Огторгойн иимэ арюунда

Мүнхэ хүрьһэн дээр

Зүлгэ ногоон бууяса мүндэлнэ.

Абьяеньшье дуулахаб.

Айхабтар баясанги

Наранай зүг руу энеэбхилнэб –

Ялбаһанһаам юм гү?

Али уярһанһаам гү,

Нюдэндэм мэлмэрнэ –
Урдаһаам наран маһайна,
Юун гээшэб,
Үшөө дайн дажар тухай яряас
Хаанһаал мүнөө ханаа юм.
Переделкин станцида
Мойһотын наран жалгаар
Үүлэгүй сэнхир огторгой доро
Сэнгэжэ ябанхайб –
Эндэ
Хото газарайхинай хүл доро шэнхинэдэг,
Сэнхир рельснүүд,
Эндэ
Агууехэ ажалай хаба романтикые
Сэдьхэлдээ шэнгээгээд,
Арадта хөөрэхэ гэхэн хүсэлтэй,
Үдэшэ бүхэндэ сэнхир зүүдэ үзэдэг
Үндэр ханаата оюутан...
Үүлэгүй сэнхир огторгой доро
Сэнгэжэл ябанхайб.
Үдэшэнь бүрхэбэ.
Үүлэд шэнэһэдэй ногоон уралнуудые
Хүхөөрөө шударба
Хорин хоёрдохи хабараа
Хамта угтаһан
Хүхэ нюдэтэй басагамни
Хормойгоо ханжуулһан
барагар үүлэдые обёорон
Зүрхэнэйм шэхэ руу шэбэнэнэ:
– Аадар орохонь ...

Үсэгэлдэр түрэн
Үнжэгэн набшааараа
Нагтагархан хуан
Наршаганана:
– Аадар орохонь.
– Ойро зуура дуугаа мартаадхиан
Ойн заахан шубуухай
Гайхангяр нюдөө сабшалаадхиба:
– Аадар орохонь!
Газарай нюрган дээр
Аадар мүндэртэй хүни хүмэрижэ,
Гансата харанхы болоод,
Түмэн сая элүүр хүнүүдэй зүүдэн соо
Тииһээр хайлан сэгээр,
Үглөөнэй электричкын
Хуугайлһан абяантай урилдан,
Хүнүүдэй ухаанда
Үдэрэйн хэрэгүүд һэрибэ.
Орой болотор унтаагүй
Жаргалай үбшэн соо
Нойроо үдэшһэн залуухан эхэнэр
Яаралтай бэеэ заһаад,
Оёдоллой фабрика тээшэ
Харайна.

1958 оной ноябриин 28

Энэ саг үем тон баян.
Саархан дээрэ буулгахамнишье
Харамтай.
Долоон доёр жэлнүүдэй хуагсаа
Дотор
Досоомни сугларжа,
Дабхасажа, эбхэржэ байг –
Дорьбон дэлбэрхэ
Үень ерэхэл байха.

Мүшэнһөө мүшэндэ хүрэн
Мүнөөдэр намда ерэ!

Мүхэшэгүй мээхэй сэдхэлээ
Мүнгөөр солижо ябанхаар,
Мүшэнһөө мүшэндэ хүрэн,
Мүнөөдэр намда ерэ!

Мүльһэн сэгээн нюдэндэш,
Мүнхын зула бадараажа,
Хайрын шэдитэ хүсөөр
Хайлуулхаб, Ирина!

Мүльһэн сэгээн нюдэндэш,
Мүнхын зула бадараахаб.
Мүшэнһөө мүшэндэ хүрэн
Мүнөөдэр намда ерэ!
Зай!

Октябрийн 9

Намарай шийгтэй хүни
Намтай зэргэлэн хуугааша
Бурхан шэнги шарайтай
Буряад хүүхэн Светлана.
Университетскэ проспект.
Үнгэ бүрийн галнуудаар
Үндэр гэрнүүд түглыжэ,
Үльгэрэй орон хануулна,
Барюу номгон Светланым
Баруун хасар гэжэгэнүүлэн,
Гомдолой гашуун нулимса
Горхолно, горхолно.
Амья даран номгорыш,
Аляа илдам Светлана,
Голхорһон зүрхөө даруулжа,
Сэлмэгээр зэртын харыш.
Аглаг номин агаар доро
Ажамидарал гээшэмнай
Гомдол баяр хоёрой
Гороо ябадал бэшэ гү?
Эгээл иимэ һэн хойнонь
Энеэбхилэ, Светлана,
Элдэб һониноо зугаалжа,
Эхэ оронийм хануула.

Талаан гэжэ байдаг гү,
Тамара, намда хэлыш.
Талын хүбүү золгожо,
Таалан байһанаа ойлгыш.
Таамаг үгын хамаарал
Таатай мэтэ байгаа гү?
Тахын солгёон аялга
Танил мэтэ байгаа гү?
Дуран гэжэ бии юм хаань,
Дуула, энеэ, Тамара,
Дуулам сэгээн эхэ ороноо,
Дуунайш долги абаашая.
Нимгэн уралаа зуужа,
Ниислэл хотоёо орхи,
Нидхэ юугээ дэлижэ,
Ниидэ, ниидэ, ниидэ!
Байгал далайн эрьһээ,
Байван шулуу оложо,
Хүгшэн буурал эжыдэм
Хүбүүн тухайнь хануула.
Минии сэнхир огторгой,
Минии сэнхир уһа голнууд,
Минии сэнхир дайданууд,
Шинии сэнхир нюдэн соо.

Ноябрь

Ай, минии Бальжанима,
Алин гээшэб даа дохёошни.
Аяар гурбан нара соо
Абьяагүйхэн ябаналши.
Гомдол баяр хоёршни
Гороолно гү даа досоошни,
Горьёсын сэнгүү аялга
Һануулна гү даа нүхэршни?
Совхозой арьбин амталаад
Собхоржо али ябана гүш?
Солхообыш шэгшэг амин гээд,
Соёржо али ябана гүш?
Залхуугай мананда абтажа,
Залирхаа али ханаа гүш?
Заяанайм хуули иимэл гээд,
Зальбарһаар али үнгэрбэ гүш?
Уйдхарай жабар шэмэрүүн лэ,
Уйлажа, нүхэрни, ябана гүш?
Найманхан харьяата хүшүүндээ
Найдалаа алдаад ябана гүш?
Найдахаар нүхэрни үгыл гээд,
Найгаржа али ябана гүш?
Тойбоншуу манхан дэлхэйгээ
Тойрохо хүсэл үгы аал?
Тоонотойхон гэрэйнгээ заяашы
Тоһодохо һанал үгы аал?
Сэнхирмэ сэгээн агаараа
Сэгнэхэ хүсэл үгы аал?
Шэнхинэмэ гэгээн аялгаа
Шэбэнэхэш шэнээн үгы аал?
Галдихан мұрын гансал гээд,
Ганхарха ямар хэрэг бэ,

Гангинаһан нохой харажархёод,
Гажарха ямар зүрхэн бэ?
Даяанхан дайдая дабаха гэхэн
Дарьягар шүрбэхэн хүл яагааб?
Дангинын уйдхарые гүрэхэ гэхэн
Дабһалиг шэрүүн бэе яагааб.
Сэлезнэй хүнийн сэлгээн соо
Сэнгэхэ гэхэн сэдхэл яалайб?
Сэсэгээр бүрхөөһэн балшар наһаяа
Сэргээхэ гэхэн хүсэл яалайб.

Аадарай һэрюун дуһал болоод
Амилха гэхэн бодолш хаанааб?
Ангажа хэбтэхэн талын сээжэдэ.
Адхарха гэхэн хүсэлш хаанааб?
Угайнгаа сагаан түүхэ ханаад,
Уяржа нэгэ дуу дуулыш.
Ургылжа гүйлдэхэн хонидоо ээрэн,
Уянга һайхаар хөөмэйлыш.
Ушаран шэлэхэ басагаа ханаад,
Урмашан нэгэ үльгэр хөөрыш,
Урилдан түбэрөөжэ адуугаа угтан,
Урдынгаа маягаар хуугайлыш.
Улаанхан хадынгаа магнал дээрэ
Уралаа хүргэжэ хүсэ гүйгыш.
Урасхал сэлюун хормой дороһоонь
Ундаа харюулжа һэргэлыш.
«Балшар заахан үхибүүдэй
Баруун нюдэнэйнь ошо абаарай,
Балма тарган сэдхэлтэй ябаарай.
Саг жэлэй мүнгэн үнги,
Саншаг юундэ шэнгээн ябаһан,
Сагаа һахалтааж, сагаа һандагтын,
Санаа бодол хадуугаарай.

Дүрьемэ халуун ажамидаралай
Дүлэн соохоно оромсоороо
Дүлийн балай заншал ёһын
Дүрбэн жолоо тэгшэ адхаарай
Гэһэн шинии захяа, найдал,
Гэнтэ мүнөө ханаандам ерэжэ,
Гэдэргэ үгын сохидол соохоно,
Гэршэ болгон хануулналби.
Үе сагнай долгёо нюугаад,
Үлгы мэтээр намхалзажа,
Үдэр бүрийн боро хэрэгээр
Үгын долги номгоруулна.
Ай, минии Бальжанима,
Аймхай номгон ябаал хаа даа,
Аймаг зоной хүлгөө оньһы
Ойлгонгүйгөөр үнгэрөөл хаа даа,
Туһаар хаяын тугал буруу
Тужын хэшэг болгоогүй хаа,
Тулиһан зобоһон хүнэй заяа
Тушаан боложо ойлгоогүй хаа,
Айл зонойнгоо ажабайдал
Альган дээрээ хараагүйл хаа,
Аяг зантай зарим нэгэниинь
Саарһан дээрэ тоншоогүй хаа,
Үе сагай долгёо бухаад,
Үбэр таладаа миралзуулан,
Үглөө бүрийн жэшэ хүсэлөөр
Үрэ зүрхыш мохооруулхань.
Уран үгын шэди ханан,
Урмаа, нүхэр, бү хухарыш.
Умбажа ябаһан намаг соогоо
Ургажа гараад,
Энээгыш!

Дунда ехэ забһарта,
Дугаарлажа жагсанхай
Дулаан бүлээн уһан ши
Дуран соогоо хорохолши.
Хармаан дүүрэн мүнгэтэй
Харуу барюу халхашууд,
Халуу оруулха һанаатай
Хашасалдана тээ тэндэ.

Зай тиигээд, һониншье
Заа зуухан байха даа,
Залхуурхагүй юм һаашни
Зарим түды тоолоһуу.

Казагуудай уе хада
Хараад байнаб садатараа.
Хамаг «агуу» тэзинь
Халаг хүхы гэхээр даа.
– Шэнэ газар! Шэниисэ! –
Шэхээ бүгэлөөд һуугааби.
– Шэрэм булад партимнай! –
Шэлээ маажаад гарааби.

Тээ мэндэ буряаднай
Тэхэ, Хуса, Балданууд,
Сэрэн, Базар, Бадманууд
Сэржэм үргөөд бусаа ха.
Ородой ехэ федерациин
Оюун уран – худалшад,
Огсом хоолой нэгэдүүлээд,
Ошоо һэн даа гэр гэртээ.
Танай манай гэлтэгүй
Талаан бэлигээ үргэлсөөд,
Талада ябаһан буржаахайн
Тагалсагһаа мэрэлсээд,
Татар, яхад, башкирнууд
Тамхи юугээ залалсаад,
Табан хоног юрьежэ,
Тараа һэн даа, гончигсон!

Даша, минии Дашуухан,
Даншье залуу байнаш даа,
Далюу занхын хүбүүе
Дахаад гүйнэ гэжэ дуулааб.

Даша, минии Дашуухан,
Даляа ургаад, һүүлээрхэ
Дархан солын түгөөдэ
Дабшаа гэдэг бэшэ гү?

Даша, минии Дашуухан,
Дангинатай болоо хаа,
Дари Эхы үршөөлөөд
Даруу номгон ябаарайл.
Зэргэлээ урин дүүхэйнгээ
Зэртэгэр нюдэ шэртэжэ,
Зэндэмэниин нюуса гэрэлтэй,
Зэргэсүүлээд туршаарайл.

Хүбүүн алаг зүрхэнэйш,
Хүлгөөд булгяад байгаа хаа,
Хүсэтэ дуран энэл гээд,
Хүзүүдээрэйш, хамаагүй.
Хүйхэр халуун сэдхэлэйш
Хүйтөөр сохилоод байгаа хаа,
Хүлисэл гуйгаад, хөөрхынгөө
Хүүхэн бэеын хайрлаарай.

Өөлтэг үгэ хэлэнэгүйб.
Өөхэн шулуу баринагүйб.
Өөрөөш гашуун ябадалхаа
Өөлэн байжа захяалнаб:
Эдир наһанай халуунда
Эдижэ болохош жаргалаа.
Залуу наһанай охиндо
Залгажа болохош заяагаа.
Найдал дээрэн сэдхэжэ,
Найзам гэжэ ханаа хаа,
Найман мүртэй юрөөлым
Найр дээрээ уншаарай:

«Мэхын аргаар бэшэл даа,
Мээхэн эхын заншалаар,
Сэдхэл юугээр бэшэл даа,
Сэсэн ёрын заншалаар,
Түбиин торгон эльгэн дээрэ
Түбхинхэдэжэ хуугаарайт,
Түлиһэн галаа бүхөөнгүй,
Түмэн жаргал эдэлэйрэйт.»
Гуурһанаймни нүхэдые
Гурба дохин, мэндэшэлээд,
Гулган байһан зүрхэнэйм
Гуниглалы дуулгаарай.

НАМАРАЙ ШҮЛЭГЛЭЛ

Гааргын голой эрье дээрэ
Гал гуламтаа түхээрһэн
Сэдьхэл түгэлдэр Сэнгэдэ,
Сэлмэг юрөөл түхөөөл!
Урда уулын улаалзай мэтэ
Урин хөөрхэн хүүгэндэнь
Уян сагаан хуһаан модоор
Үлгы холбон бүтөөөл!
«Баажи даа, баажыхал
Баабайн одхон одхоншог,
Борьбо дээрэ бордойжо,
Борохон юумэ болыш даа.
Үбдэг дээрэ үндэлдэн
Үбэр дээрэ абаашаа
Уураг нямняа мамаатай
Ууган сагаан эхэшни
Хээлитэйхэн ябахадаа
Хэды ехээр зобооб даа,
Хээрэш сагаан талада
Хэнһээ шамай олооб даа.
Ая гангын хангалһаа гү,
Аянгын хүрэтэ залинһаа гү,
Али ургын тоохонһоо гү,
Алим жэмэсэй шүүһэнһөө гү?
Хэлыш даа, бүүбэймни,
Хэлээ гаргаад нам тээшээ
Хэбтэхэдэшни юун болоноб?»

Эрхы хургаа ёдойлгон
Эрхэлүүлэн нуужа,
Эниб-эниб маһарна.
«Тобогор харахан тогоон соо
Тоһотой шүлэн бусална.
Тортогтойхон оройдонь
Торхон дээрэ шэшэрнэ.

Налгай түбшэн һанаатай
Наһанайм хани Будажаб,
Нарай хэбтэһэн үеыеш
Намарай һүни мүнхэлбэб.

1958 оной
сентябриин эхин. Улаан-Үдэ

«ХАБАРАЙ АЯЛГАНУУД» ГЭЖЭ НОМ ТУШАА

Д. Дамбаевта

Дэнхыгшэ талашни
Дэмырһэн далай бэшэл,
Хиисхүүр сэдхэлшни
Хиирэхэн онгосо бэшэл.
Намжаа нютагташни
Нарата сэлмэг үдэр.
Наһандаа өөрыншни
Нарһата дуулим Харганаа...
Хэтын хэлтэрхэй
Хэжэм хурса үгэтэйш,
Хээрын сахюуртал
Хээмэл самсаал зүрхэтэйш, –
Хүйхэр залуудаа
Хүйтөөр энеэгээд яалай.
Хогоосон бодосые
Хороор юулээд яалай.
Эртын наранаар
Энгэр юугээ сэлээд,
Элдин талынгаа
Энхэ солые дуудан,
Хониной хорой соо
Хохир дэбдижэ байһан
Басаганай сэдхэлдэ
Баяр асарха гээшэ
Юунһээшье хүшэр,
Юунһээшье үнэтэй гэлсэнэл, –
Шагнажа анжаад
Шадал юугээ туршаял.

А. Жамбалдоржиевта

Аяга дүүрэн бүлээн хүмбээ
Аяшаран уужа байхан мэтээр
Аялга урин дууеш мүнөө
Аман соогоо дабтан нуунаб.
Хэлэхэ юумэн шамда олон
Хэды болотор дараха хүмши?
Хэбэд номхон Хэжэнгэ, Агаар,
Хэзээ юрэдөө тарааха хүмши?

В. Петоновто

Нэгэл юумэ шамдаа хэлэхэм даа
Нэлэнхы Оһын омог дууша.
Шүүдэр булангиртадаг юм гэжэ,
Шүрэнхээ нураа ха гүшэ?

Ц. Жамбаловта

Агын шэмэтэй хэлэн гү,
Абын сэсэн хургаал гү,
Эрын дорюун хүсэл гү,
Эжын халуун захяа гү,
Али нэгынь хамаагүй
Алим шэнгээр амталжа,
Эхииншни мүнүүды
Хүхин хүхин уншанам.
Агын шэмэтэй хэлые
Тоһон болгоод асараарай,
Абын сэсэн хургаалы
Судар болгоод уншаарай,
Эрын дорюун хүсэлые
Тэмсэл болгоод ерээрэй,
Эжын халуун захяе
Жаргал болгоод бусаарай.

Д. Жанхандаевта

Бурзан саһата Аргалиин хүндыдэ
Буугүй, хээрэ моритой хүн
Буурал хаарал Алханын энгэртэ
Бурхан Буддын тарнинууд.
Мал хаража ябаһан хүн хаяа тэрэ –
Махуулһаар махуулаад, эрээлэн үнгэрнэ.
Маанитын ташаланда нэгэ удаа буужа,
Малгайгаа абаад, дахин үмдэбэ. Тамхилба.
Жалгын эхинэй гүүртэ хүрэмсээрээ
Жаахан хээрээс сэргэдэ дүнгэжэ,
Аржаганан ерэнэн хотошын хамар дээрэ
Амтатай боово эбэрээ һуулин хаяба.
Эшэги руу ороод – Мэндээ! – «Мэндээ.
Энэм хэм даа. Дээшээ һуу, хүбүүн!»
Эрхией саашань табижархёод
Эргэнээ уудалжа, шабганса айрһаа гаргаба.
Шалша утын ярилдаан – һонин – һорьмоһон.
Шашалдан һууһаар өөрөөшье ойлгонгүй
Шабганса нэгэ урдын домог хөөрэнэ.
Шагнаашын гарта саарһа, гуурһан,
Бурзан саһата Аргалиин хүндыдэ
Бүдүүншаргал хээрэ моритой хүн,
Булга агнаагүй, тэрэ хүн, малшые хараагүй,
Буряд зонойнгоо сэдхэл уудалжа ябаа.

К. Ильиндэ

«Хамтын ажалай үүргыг
Кризис гэжэ дайрадаггүй.
Коммунизм тээшэ харгыень
КПСС заадаг лэ»,
Гэһэн шинии мүннүүды
Гэмшэн байжа уншанаб.
Нангин энэ бодолыг
Намай түүхын хууданда
Уншан шудалан һуухадаа
Урма зориг нэмээ һэм
Үнгэтэ һаруул сахюурынь
Өөхэн шулуугаар һэлгэжэ,
Үндэр сэсэн бодолыг
Үгын зугаа болгобош.

Ц. Дондогойдо

Сэнхирхэн Яруунын эрье тойроод
Сэнхирхэн ууланууд шүрхынэл гээ,
Сэнхирхэн манаараа мундарга һэбээд,
Сэнхирхэн зээрдээ мананал гээ.
Нархатын нарин жалга үгсөөд,
Нархатын дабирхай ханаал бэлэй.
Нармайхан дайдаяа унаатуулһан
Наруулиг һайхан нютаг бэлэй.

Шүүдэрээр мэльмыһэн зүлгэ ногоон
Шүүдэнгил тоомгүй наһан бэлэй.
Шүгнэһэн дурлаһан түрэл һургуули
Шүлэгшын түрэхэл орон бэлэй.

Ц. Хамаевта

Нанана гүш даа, багынхия
Налхин мундуу ябаһанаа:
Бухал шэрэжэ байтараа
Булхаа юугээ хаяажархёод,
Бургаанатын мойһондо
Бурд гэлдэн ошодогоо.
Оройн бүрэг барагаар
Огород тээшэ шармайжа,
Отожо нууһан Дарханда
Ороһон шабаар буудуулан.
Хашаа абарин гарахадаа
Хахад үмдөө гээжэрхёод
Халаг хүхы – эжыдээ
Хараалгажа байдагаа.
Мүнөө болоод байхадаа
Мүрөө олохо тон тэсүү,
Айлай «огород» дүтэлэнгүй
Айжа саагуур ябая.

Д. Улзытуев.
Январин 8.

Мүнөөдэр февралийн 21

Зүрхэм лугшана хүсэтэй
Халуун шуһанайм
Ханата солгёон дорьбоон
Халихаар забдана...
Хүн сэгээн тэнгэри, сагаан ханаа,
Хүүдэрөө нюуһан мүнгэлиг дайдам
Хүгэдэнэб шамдаа...
Зангиржа, балсамни дуулана
Замбиие бэлхүүһээрнь тэбэрээд
Олохо дурам хүрэнэ;
Эльгэлхэ юумэн энэ –
Эндэхээ бэшэ,
Хаанашье жаргал бэдэрхэбши даа.
Ээлжээтэ хүнийн адуун
Тайлгата уулын
Тайбан сагаан нойрые хэргээбэ:
Дуун, дуун, дуун...
Тээд, шимни хаанабши,
Инаг дурам!
Шимни, шэдитэ мэдэрэлни
Шимни, сэлгээ наһамни,
Шэбэртым нугаар
Шэнэхэн, наһанай анхиилаан соогуур
Шэнгээл, сэнгээл.
Шэлбүүхэ дамжан ошоёл.
Шимни, шимни,
Шимни хаанабши даа?

Энэ элдин газар дээрээ
Һэмэрюун һайхаар энеэхэб,
Энэ эльгэн боро хүрьһэ руу
Һэмээхэнээр шэнгэхэб.
Түмэн жэлэй үнгэрхэдэ
Газарай зүрхэнһөө уйлаһаар гарахаб,
Намайе бэдэрэн үйрэхэ.
Харин би тэнгэрийн мандал өөдэ
Аалиханаар дэгдэжэ,
Жаргал тухай хөөрэхэб,
Хүнүүд баясан,
Ган харанхы газар дээрээ
Гал олохо.
Дулаасаха.

Ори гансаараа
Огторгойн мүшэд доро
Ойлгомторгүй бодолдо абтан,
Ой соошье ябаһанаа,
Таладашье ябаһанаа мэдэнгүй,
Барихан зүг тээшээ
Алхалжал ябаха гээшэ –
Одоол нэлүүн сүлөө,
Сэлюун сүлөө.

Ногоон дайдын шарайда
Мийэрэл бэдэржэ,
Номгон дүүхэйн уралда
Жаргал тэмтэржэ,
Тайгын гүндүү хормойгоор
Хүгжэм суглуулна.
Тайбан талын эльгэндэ
Хангал унхидажа,
Энэ болоһон бээмни
Эрэ түрэ хубимни ...

Шэнэһэн тужа соохонуур
Миин даа, алхалжал ябадаг һэм.
Шэнгэн дууша шубууды
Миин даа, шагнажал ябадаг һэм.
Шэлбүүһэ амандаа зуужархёод,
Миин даа, жажалжал ябадаг һэм,
Шэлүүһэ хэрмэ агнаагүй,
Миин даа, миин юрэдөө ябадаг һэм.

Һүнийн харанхы логшоон соо
Һүртэ бараан хубилгаан
Сэнхир ногоон нюдөөрөө
Сэсэгэй хонхосог шэншэлнэ.
Харанхы һүнийн аалинда
Харсагын уйлаан аймшагтай.
Урдын домог һанахадам
Уулийн уйлаан аймшагтай.
Хаанабши даа, инагни,
Хаана мүнөө уйланах?
Дуулгата уулын хормойһоо
Дууданаб шамаяа, дууданаб...

Наашаа хараад һуугыш даа,
Хөөрыш даа,
Наашаа хараад хөөрыш даа,
Урал дээрэш задарһан
Урин мийэрэл сэнтэй шуу,
Нюдэн соошни бадарһан
Бодол бүхэн үнэтэй шуу.
Наашаа хараад һуугыш даа,
Хөөрыш даа,
Нааша хараад хөөрыш даа,
Ушартай гүш, мэхэтэй гүш
Урал дээрэш уншахам,
Нүгэлтэй гүш, хубитай гүш,
Нюдэн дээрэш шэнжэхэм.

Балшар бага наһандаа
Баабхай сохижо ябахадаа
Олон түмэн баабхай
Оложорхёол хаа даа,
Хармаан дүүрэн баабхай
Хамажархёол хаа даа,
Одоол жаргалтай байха нэм,
Ондоо юуншые хэрэггүй
Гэжэ ханаад баясадаг,
Гэмгүй хүйхэр нэм даа.

Эдир халуун наһандаа,
Эршэ абажа ябахадаа
Өөдэрхүү хотондой басагадта
Өөгшөөлгөөл хаа даа,
Хаа сэбэр нэгэнтэйн
Ханилшоол хаа даа,
Одоол жаргалтай байха нэм,
Гэжэ ханаад мийхэрдэг
Гэмгүйл хүйхэр болоо нэм.

Болбосон залуу наһандаа
Бодол орожо ябахадаа
Агуу нэгэ хэрэгээр
Ута шара солхооб соо
Умбаашоол хаа даа,
Одоол жаргалтай байха нэм,
Ондоо юуншые хэрэггүй
Гэжэ ханаад маһайдаг,
Гэмгүйл хүйхэр ябаа нэм.
Харин мүнөө одоошые

Харгым эли болонхой.
Наһамнайшые ошожо байн.
Үни холын уулзаагүй
Үеын хани тээ мэндэ
Үйлсын дунда дайралдаа:
«Үүе!» гэжэ һүүхирбэб. –
Төөрижэ ябаһаар бишни
Түрэлөө олобо гээшэ хаб.
Тархи халаг, шамтайгаа
Барижархёо хаа даа,
Табан зуунай шэлые
Даражархёо хаа даа,
Одоол жаргалтай гээшэ нэм,
Ондоо юуншые хэрэггүй...
Тала нүхэдэй урманда
Табиха хүн аабзаш даа,
Гэжэ байгаад ээрэбэб –
Гэмгүйл хүйхэр гээшэ аабзаб.

Намарай набшаһалиг шаргал үдэшэ
Нарбагар субаяа хэдэрэнхэй
Һалирнаб Тверскойн сэсэрлигээр.
Агаар шэнгэн гээшэнь, һонор.
Аадарай һүүлээр иимэ сэлюун байдаг
Манай сэнхир нютагаар.
Орой һүнийн зоргоор иигэжэ тэнээд,
Ородой нийслэл хотын дунгинама гудамжаар
Бусажа ябанаб байра руугаа.
Үнгөө гүриһэн түмэн ярьяа галнууд соо,
Үргөө ордоной арьял сэгээн толон соо,
Огторгойн мүшэдшые шэргэшэнэ хэбэртэй.
Мүшэдые харагша һайб, эгээ мүнөө.
Мүшэдые хараа һаа,
Талынгаа сэлюуний һанахал һэм.

Энэ ехэ банк тэһэлжэрхёо һаа,
Эрлиг боро шулуунай забһар бүхэнһөө
Хүлһэ, шуһан хоёр сэсэршэхэ һэн.
Энэ ехэ банк тэһэлжэрхёо һаа,
Элдэб оньһото шэрэм хайрсагууд дэлбэрэн,
Үйлсын хара асфальт дээгүүр
Үйрэшэхэл һэн алтан хашарһан.
Хүнүүд сугларха.
Хүлһэн бушхаха;
Хашалдаан –
Тиигээд шуһан адхарха.
Хэн нэгэн орилхо,
Гараа эшхүүлээд, гангинаха,

Эшхэрээн, ёолоон...
Алтан хашарһаар хармаанаал дүүргэһэн нэгэн
Амаараа дүүрэн саарһан мүнгэ зуугаад,
Жэгшүүритэ муухай абяа һүүхирэн,
Сүлөө рүү һугархы тэгүүлхэ,
Тиин низа гэшхүүлхэ...
Хэды шэнээн шуһан сорголхо һэн хаб,
Энэ ехэ банк тэһэлжэрхёо хаа?

МЕТРО

Агын нүхэн сооһоо
Амаргалаа ангайлгаад,
Бүтүү хүндын адууе
Бүхэлёорнь залгижа,
Һүрэг малые
Һүрэгөөрнь хорожо байдаг...

Если бы человек, случайно или в результате какого-то усилия стал абсолютно независимым от своих близких, он сделался бы столь гордым и надменным, что поистине превратился бы в тяжкое бремя для человечества.

Я понимаю демократию как строй, при котором слабейший имеет такие же возможности, как и сильнейший.

Если ненасилие есть закон нашего существования, то будущее принадлежит женщине. Кто может сильнее воздействовать на душу человека?

Женщина должна дополнять мужчину.

Для меня политическая власть не сама цель, а лишь одно из средств, с помощью которого можно улучшить существование народа во всех областях жизни. Политическая власть – это возможность регулировать жизнь нации через посредство народных представителей. Когда жизнь нации достигает такого совершенства, что становится возможным самоуправление, отпадает необходимость в правительстве. Тогда возникает государство просвещенной анархии. В таком государстве каждый сам для себя правитель. Он руководит собой так, чтобы никогда не стать помехой своему близкому. Потому в идеальном государстве нет политической власти, ибо нет самого государства.

ОГОНЁК

Ты горишь в вышине
Как у друга на окне
И в любимых глазах
Улыбаешься мне.
Огонёк, огонёк, ты свети,
Свети мне в пути
Так свети, ты свети
Помогая мне в пути,
Как с тобою хорошо
Мне по жизни идти.
Огонёк, огонёк, счастье ты
Помоги мне найти.
Я бродил среди скал,
Я в снегах замерзал,
Но всегда мне в трудный час
Ты как друг помогал.
Огонёк, огонёк, ты свети,
свети мне на пути.

ГУРБАДАХИ ДЭБТЭР

Байгалай эрьеын дэбтэр

Сентябриин 23. 1969 он. Боярск тосхон.

Зов.

У подножья Саянских хребтов ранним утром кто-то еле слышно прошептал:

– Эй, Рыжий, жив ли ты, отзовись...

Заря полыхала над сопками. Сопки вздрогнули. И сопка передавала сопке:

– Эй, Рыжий, жив ли ты, отзовись...

Аилы проснулись – дым над аилом. Над Алтаем ползут облака. Облако – облаку, Алтай – Ала-тоо.

– Эй, Рыжий, жив ли ты, отзовись...

Горные реки шепчут ветрам, ветры – деревьям, деревья – цветам.

– Эй, Рыжий, жив ли ты, отзовись...

Травка степная тихо шепнула маленькому рыжему муравью:

– Эй, Рыжий, жив ли ты, отзовись...

Муравей задумался: «Неужели меня зовут?». «Нет», – сказал он громко себе – «не меня». Рыжего друга зовёт его смуглый друг, и маленький рыжий муравей долго ли, быстро ли брёл по земле и дошёл до высокого глиняного дома. Нашёл щёлочку, пролез, огляделся. И узнав в заросшем рыжей щетиной существе – самого рыжего.

И маленький рыжий муравей подполз к нему и во всю свою муравьиную мощь крикнул:

– Эй, Рыжий, жив ли ты?..

Не успел муравей прокричать, Рыжий не расслышал, даже не заметил, поднялся и огромными босыми ногами наступил на него...

НОЧЬ В СТЕПИ

Посреди бескрайней степи
Лежу я одиноко.
Надо мной вращается звездное небо.
И вздрогнув, земля отвернулась
Подо мною.
В бескрайнем кругу,
В бесконечном вращеньи я затерялся.
Как будто я сижу верхом на дикой лошади, без седла,
без поводьев,
И будто сорвавшись в своей же не найденной мысли
лечу я в бездну.
Ведь цветы и травы, деревья, что рождались на этой земле
Стали почвой для новых рождений.
И годы, пролетевшие на этой земле стали ветрами,
снежными бурями, ливнями и облаками.
Не успевши ответить на вопрос
«Почему?»
Не уйду из жизни.

Эй, вы, захлопнутые пустотой вселенной, воскресните снова
и вопрошайте хором:
«Почему?!»
«Почему?!»
«Почему?!»

Пока мы знаем закон превращений,
Закон притяжений звёздных морей,
И закон сохранений.
Ведь от сгоревшей сосны
останется пепел.
Из под пепла восходит

зелёная ель –
Очерёдность сущего.
Очерёдность бытия.
Но дыхание – главное,
Дыхание гор, дыхание весенней степи, дыхание моря,
И ритмичное.
Прекрасное,
Двойное дыхание земли и неба – дыхание любви.
Дыхание оплодотворения, дыхание души и тела.
В одухотворенном мире
Пока я дышу,
Буду бороться с врагами посредством дыхания,
И победу одержу я для одухотворенных,
И отвечу тогда на вопрос:
«Почему?».

(Шоно-Батор и Цэрэн-Галдан – дети одного отца. По преданию Цэрэн-Галдан предал брата).

НАКАЗ

(Перевел Е. Тепляков)

Когда растает снег в горах,
Заплачет птица Хайлгана.
Когда заплачет Хайлгана,
Вспомни обо мне.

Когда пойдут дожди в лесах,
Затоскуешь по любви.
Когда тоска придет к тебе
Вспомни обо мне.

Когда осенний листопад
Увянут синие цветы.
Когда увянут все цветы –
Вспомни обо мне.

Пока в глазах весенний пыл,
Возможно встретишь одного.
И если встретишь, все равно
Вспомни обо мне.

Увидеть выросших детей –
Большое счастье говорят.
И в тот счастливейший свой день,
Вспомни обо мне.

Когда-нибудь среди внучат,
Ты будешь сердцем отдыхать.
Как чудный сон, как синий сон,
Вспомни обо мне.

Устанешь ты от снов своих,
Уйдешь в страну теней.
Под сенью вечности своей,
Вспомни обо мне.

ВЕСНА

Смотрю в окно – весна.
Запестрела гора Хайранга.
По холмам,
Хороводом стоявшим вокруг Хайранги
Клубится белый туман.
По березняку, по косогору
Косяком выходит стадо коров.
А там, недалеко отсюда
Верхом на коне сидит мой дед
и покуривает,
А лошадь спокойно пасётся под ним.
В этом доме,
Одиноким доме
Посреди полусонных холмов,
Сию я
С приемником наедине.
В нём
Гудит весь мир,
Поёт весь мир,
И вместе с планетой
Мой мир –
Холмы, Хайранга,
Мой дед, предания старины.
Всё это объединяется с планетой.
Этот ящичек, зелёным глазком мигая,
Как цепочка, как узел
соединяет время.
И вот предо мною:
Пылает южное небо.
Красное море,

Красное от огня и крови.
Красное знамя
От любви к свободе,
Знамя Вьетнама.
Как лезвие бритвы
Вырывается голос джаза –
И в тон
Танцует Вашингтон.
А там
На Севере –
Лютый мороз,
Полярная ночь.
А здесь весна.
А под окном моего дома
Выглянул и улыбнулся
Первый
подснежник.

ЮНОСТЬ

(перевел Е. Тепляков)

Юность – говорят, как горный снег,
Юность – говорят, как вешние воды.
Горный снег и вешние воды
Совершив свой вечный круг
возвращаются...
Почему же не вернётся
юность?

ПРАВАЯ РУКА

Ты был тем,
Кто должен остаться на земле отцов.
Тем,
Кто должен был стать сам отцом, отцом сына, для того, чтобы
земля не зачахла без хозяина,
Тем,
Кто должен посадить хоть одно дерево, сеять хлеб, снимать уро-
жай, скот развести, для того, чтобы земля была еще прекрасней,
Тем,
Кто должен еще шире раздуть очаг свой, хоть большой, хоть
малый, все равно, –
Построить жилище, чтобы на земле было не пустынно, а уютно,
Тем,
Кто должен был, если родился
на суше, вырыть колодец, вывести воду наружу, чтобы земля
была мягче, теплее и ласковей,
Быть главной опорой
Нашей семьи,
Правой рукою
Нашей старой матери,
Брат мой!
Ты эти четыре завета
Выполнил, брат мой.
Правой рукою
Был ты, брат мой.
С детства любил ты работу,
В шестнадцать водил уже трактор.
Посеянный тобою хлеб
не измерить тарелкой.
Посаженные тобою деревья
Не вырвать за год.

А потом
Ты ушёл из дому
Далеко-далеко на войну,
Юношей встретился там
Со смертью лицом к лицу,
Встал из праха, снова воскрес,
И победив врага,
Вернулся, всё-таки.
В родные края, брат мой.
Жилище построил ты,
Новый светлый дом,
И если все брёвна,
Которые ты вывез
С высоких таёжных хребтов
Сосчитать и выкласть,
То выстроишь степные дворцы,
Брат мой.
И если собрать воедино,
Вырытые тобою траншеи,
Окопы в далёких краях,
И все канавы и колодцы,
То получится
Огромный бассейн,
Брат мой!
От чистоты своей души
Бесценное имя обрёл ты,
Брат мой!
От красоты любви своей
Бесконечный род обрёл ты,
Брат мой!
Пятеро твоих детей –
Пять пальцев умелых –
Сердце твоё успокоят,

Сон твой развеют,
Думы твои осуществят,
Душу твою осмыслят,
Брат мой!
Четыре главных завета
выполнил ты, брат мой.
Правой рукой был, брат мой.
Малой опорой твоей,
Был я, брат мой.
Поле не добавил я
В очаг родной, брат мой,
Колодца я не вырыл
В земле, с водой, брат мой,
Пел я о связях
Восьми колен рода своего, брат мой,
Шёл я по всем кругам
Времени своего, брат мой,
Над землей весенней
Ветром пролетел я, брат мой,
В океане жизни
Гребнем волн прошёл я,
Брат мой!
С душою доброй, как песня,
Ты считался, брат мой.
И в родном улусе был в почёте, брат мой.
Для старушки- матери, как гора-опора,
Для семьи, для дома, главная подпора,
Слишком рано, брат мой
Оставляешь землю,
Слишком рано, рано,
Ты уходишь в землю.
Протянул б мне руку ты в последний раз.
Сила правой в левую
Переходит в этот час.

СЕДОБРОДЫЙ

(перевел Е. Тепляков)

Под сенью
Высоких хребтов,
Снежных хребтов,
Восьмистенная
Охотничья избушка.
Из дымохода вьётся
Синий дымок,
Сизый дымок.
В нем одиноко сидит
Седобродый старик,
И степенно попивая
Солёный,
зелёный
зутараан чай,
Тщательно протирая ружьё,
Неторопливую
Песню
Протяжно поёт:
«Во времена Сайн-хана,
когда был мятеж,
во времена Бошогты
когда было восстание,
Из-за гор Хангая,
С рек Орхон и Тола,
пришедшее племя Хонгоодор.
Прошедшие непроходимые чащи,
Нашедшие родину здесь.
Оставив великих шаманов,
Перешедшие Хонгоодор...

При помощи своих заянов*
перешедшие хонгоодор».
В напевах его запева,
слышался гул копыт.
В ушах звенели
Звон стальных щитов,
В глазах блестели
Лезвия алмазных клинков,
И казалось, что горы вокруг
Слегка щевелились,
Как будто,
Снежные вершины
В такт напева качались.
...Седобродый старик
Не был шаманом,
Ни великим охотником,
Ни певцом он не был,
Седобродый старик
Был просто седобродым
И в колхозе работал скотоводом.
Но для нас для ребят,
Он был и шаманом,
И великим охотником,
И певцом,
И, даже – мудрым ханом...

* Прим. (Заяны-духи)

СЭСЭГ

В пору сенокоса
В разгаре своей юности
В ту лунную ночь
Тебя не стало.
Подкошенная железом
Ты упала, Сэсэг,
Подмятая тяжелыми ногами,
Увяла, Сэсэг!
Сэсэг, моя Сэсэг!
Увижу вдруг глаза твои
И просыпаюсь одиноким.
И нежный, нежный голос твой
Будто слышу иногда.
Сэсэг, моя Сэсэг!
Голос твой удаляется,
Словно уходит в горы,
Неужели ты стала эхом,
Эхом сердца моего.
Сэсэг, моя Сэсэг!

Годы, годы пролетели,
Быстро, быстро пролетели
Сосновый кол давно уж сгнил,
Но я тебя в душе хранил.
В душе хранил
Как сон любви.
И унесу тебя с собой
Туда, откуда я пришел.

Ты помнишь гору Эреэлжэ?
Среди оранжевых цветов
бежала ты босая
И звонко, звонко хохотала.
Сэсэг, моя Сэсэг!
Задетые твоими ножками
Колокольчики звенели,
И ущелья, и скалы
Тоже хохотали.

И кукушки куковали,
И косачи там токовали,
Лесная речка клокотала,
А ты все звонче хохотала.
Сэсэг, моя Сэсэг!

Под лунным светом одиноко
Когда сидела ты вздыхая,
И тихо, тихо напевала
Родные песни о любви.
Ты разве думала, гадала,
О том, что скоро, скоро ты
Оставишь эти горы, реки,
Забудешь эти переливы.
Сэсэг, моя Сэсэг!
Молодое гордое тело
Не обнимал еще суженый,
Горячие губы твои
Не целовал ещё любимый,
Волнистые волосы твои

Не гладил наречённый,
Слова последние твои
Не услышал милый –
Одну тебя по всей земле
Потерял он навсегда.
Далеко, далеко под сердцем
Запратал любовь свою.
Сэсэг, моя Сэсэг!
Я вижу ясно-ясно:
На обрыве высоких скал,
Возле тоненькой берёзки
Стояла, как дикая коза.
И платяице твоё голубое
Овевал ветерок весенний,
Будто маленькому цветку
Он шептал слова любви.
Сэсэг, моя Сэсэг!
Над тобою синее небо.
Журавлиный высокий крик.
И от огромной трели мира
Еле сдерживается грудь.
А внизу глубина голубая,
Прохлада, утро и цветы.
Окунись в эту тишь и гладь,
И жди ты меня, Сэсэг!
Сэсэг, моя Сэсэг!
Позванивая со стороны Хангая,
Когда приходит весна,
Ароматы распространяя
Когда нисходит она,

В журчащих речках голубых
Я вижу твое лицо,
Посреди оранжевых цветов
Узнаю тебя я вдруг.
Сэсэг, моя Сэсэг!
С тех пор как ты ушла.
Всё также дивен мир:
И багульники цветут,
И облака бегут;
У подножия Эреэлжэ?,
Клокочет речка Шэбэртэ,
И дикая яблоня Улир
Рождает белые цветы.
За весною приходит лето,
За летом приходит осень,
И зима приходит также,
И луна восходит также...
Сэсэг, моя Сэсэг!
И новизны, конечно, много —
На всё, что ново на земле,
На всё, что старо на земле,
Глазами вижу я твоими.
И каждую весну встречая,
Старше становлюсь тебя.
Только ты осталась юной —
Моя юность — это ты теперь.
Всюду твоё дыхание
Дороги мои освящает.
Светлая память о тебе,
Сердце моё окрыляет.

Сэсэг, моя Сэсэг!
Журавли, журавли летят,
Имя твоё кричат.
Подруги твои сидят,
Вспоминая тебя сидят.
Коротка человека жизнь –
Ты как комета пролетела.
Хоть ушла ты безвозвратно –
Осталась в сердце навсегда.
Сэсэг, моя Сэсэг!
Юности моей
Нераскрывшийся цветок,
Судьбы – моей любви
Нераскрытое письмо,
Сэсэг, моя Сэсэг!

Октябрийн 23. 1969 он. Боярск тосхон.

КАЛЕНДАРЬ

Байгаалийн жаса. Байгалай эрье. 1969 он.

Сентябрийн 23-да Буркопсоюзай машинаар, Дээдэ Хуhatын дачагаа энэ тэрээс суглуулжа ашаад, Боярск ерэбэб. Харгыдаа хайн ябабабди. Мандрик дабаад ябатарни, бороо саһан бургажа эхилээ. Баруун хойноһоо халхилжа, нойтон саһан кабинын шэлдэ няалдана. Хадаар модоной набша, шэлбүүһэн, эриг тариг шарланхай. Байгалда дүтэлхэ бүримнай, саһан улам бургана. Тойроод саб сагаан болошоо. Харгын хоёр талаар ургаһан модод набша намаагаа гүбижэ үрдеэгүй дээрэһээ, саһанда дарагдажа, гуйхан гайхан нуунад. Байз гээд бээ дааж ядаһан саһан һас гэжэ модонһоо унана. Гэртээ буужа, юумээ буулганшьегүйгөөр, энэ тэрэ дарааса суглуулжа хахалбабди. Галаа түлхэдэ, гэр соо шиигэй үнэртэй.

Сентябрийн 28

Валя хүүгэдээрээ ерээ. Нүни угтабаб. Бүрхэг. Саһа бороон холилдон ороно. Гэр соо ан-бун. Байгал далай хүүенэ. Хүлтүүг үлээнэ.

Сентябрийн 30

Амарсанаа намтай үлэнхэй. Валя Баярма хоёр городоо ошоо. Бидэ хоёр энэ үглөөгүүр эртэлжэ, юһэн сагай поездоор Тимлюй, тэндэһээ автобусоор Кабанск ошобобди. Газаа жабартай, хүйтэн. Юра Дмитриевтэй уулзажа, түлээ залһанай хэрэг бүтөөхэ болог-добо.

Машинаараа маниие Каменск хаяжа үгэбэ. Эндэһээ Ключевка орохо автобусоор наашаа ерэбэбди. Автобусай сонхын нэгэ шэл тэһэрхэй аад, зада үлээбэ. Бээрэнхэйнүүд гэртээ оробобди. Став-

нинуудаа нээнэбди. Амарсанаа нэгэ арбуз тэбэрихэн. Тэрэнээ хэрэлсы дээрээ табижархёод, «шээхэм шээхэм» – гээд, гүйшэбэ. Үмдэн соогоо алдангаа хаш. Хүршэ Лёша Гудреев сай уухые уриба.

Октябрийн 1

Үглөөнэй 7 саг. Газаа бүрхэг. Тиибэшье хуурай, Баргажан үлээнэ. Байгал хара хүхэ долгидоо хүмэрюулһээр лэ байнхай. Эрьедэ онгосотой хүн гүльмээ татажа байна. Онгосонь долгиин соо намхалзан, нэгэ харагдана, нэгэ харагдахаяа болин, далда орошоно.

Шоройгоо хаманабди. Галаа түлинэбди. Хартаабхаяа халаажа, зөөхэйтэйгөөр эдеэд, столдоо һуунабди. Бинь энэ бэшэжэ һуунаб. Амарсанаа хоёр танк, гурбан самолёт зуражархёод, «Орлёнок, орлёнок» гэжэ байжа дуулана.

Октябрийн 2

Энэ үглөөгүүр Амарсанаа ехэ эртэ бодоо. Бинь оройтооб. Газаа бүрхэг. Шабартай. Шабар шабха хатанхай. Амарсанаа бидэ хоёрой саһа монсогойлжо хэһэн саһан хүн наршыжа хайлашоо. Байгал долгинойшог. Модод хүсэд шарланхай. Амарсанаа түлээ оруулаад, тэрэнь хөөтэй байжа, шэнэ ноһон самсаяа хуу будаа. Намда зэмэлүүлээд, нэгэ бага шэхээ мушхуулаад, газашаа гараба. Манайда Саша гэжэ ухаагаар тиимэшэг гэлсүүлдэг хүн һуужал һууна. Эдээлэхээ ханаа ха. Хүршэ Люба һамганда хилээмэ захяаб. Сайгаа сугтаа ууха болоо бээбди.

Үдэшэ. Орой болотор лампочка нособогүй. Шубуун дэн носоогоод һуунабди. Наранай орохо хирэдэ һалхин замхажа, ойр тойрон намдуу аалин болошобо. Мүнөөдэр наран арюунда оробо. Үглөө хахад үдэрһөө сэлмэг байжа магадгүй. Далай дээрэ номгон.

Октябрийн 3

Наратай сэлмэг үглөөгүүр. Далайн нюрган миин миралжа үзэгдэнэ. Наран яһала дорюунаар шарана. Һэб гэхэ Һэбшээгүй. Амарсанаа бидэ хоёр хапууста шараад, тэрэнээ галдан алдажа ганигалаб болонобди, уһа нэмэнэбди, тоһошые нэмэнэбди. Амарсанаа мүнөө үглөөгүүр минии заабаряар галаа түлээ. Шорой шохойгоо хамаад, таастай уһа саһаяа хаяад, гар нюураа дахин угаажа, эдээлхээ һуунабди. Амарсанаа шараһан хапуустада ехэ дуратай, хилээмэндээ зөөхэй түрхёод лэ манай хүн һуушаба.

Хахад үдэрэй һүүлээр агууехэ «угаалган» болобо. Самсануудаа, Амарсанаагайнгаа ноһон свитер, үмдэ, самса, хамарай аршуул хүрэтэр угаабабди. Склюев Володя гүльмэ тухай һурагшалжа ерээд ошобо. Саша гэдэг нүхэр, түлээ хахалаад, сай угаад, магазин хилээмэндэ дархийлгahaар ошобо. Амарсанаа нэгэ Иго-ришка гэжэ нүхэртэй болонхой, Лотатанай газаа качан дархалжа забда залигүй. Газаа наратай сэлмэг, дулаан. Байгал сэнхир хүхэ. Саада эрьсын саһан хүбөөгтэй хаданууд манатай харагдана.

Октябрийн 4

Амарсанаа эртэ бодоод, ставнинуудаараа носолдожо байба. Би үглөөнэй 9 час болотор эрьен бурган «День второй» гэжэ роман уншажа дүүргээд, арба болошоһон хойно Һэринэб. Газаа сэлмэг. Наран яһала игаана. Далай номгон, тунгалаг, һаб гэхэ һалхигүй. Эренбург, гушаад оной үе, Кузнецкын барилгануудые харуулха мүртөө, гол түлэб, Володя Сафонов гэжэ ажабайдалай алиш эрьедэ бэшэ, гансаарданги, гунигта абтаһан хүбүүн тухай хөөрэнэ. Юрэнх, наагуураа үгыхэн мэтэ-мэтэ аад, хоёр оёортой хорон холтоһоноор бэшэгдэһэн зохёол байгаа. Илангаяа, мүнөө үедэ, манай дундаһаа һугаран гараһан, жэжэхэн наймааша сэдхэлтэй зониие, тэрэ сагай үндэрһөө харахада ехэ элихэн байгаа. Хубисхалһаа хэн нэгэн хуули засаг, нүгөө зариман хилээмэнэй

карточка, үшөө зариман үргэн галифе, архан куртка, үгышые гэбэ, эндэ тэндэ холпоод сохёод ябаха арга, эрхэ гэхэ мэтые олоно. Олонхи зоной эрихэшье юумэн тэрэ туды. Сафоновой эсэгэ, хуушанай врач, иигэжэ хэлэхэ дуратай хэн: «Эх, этот же блин, да подмазан».

Кузнецкын ударник Колька, үхибүүн ябахадаа эсэгыень алахан сагаан офицерһоо мампаси саахар эжэлүүдгүй эдижэрхихэн. Втузай хамтын байра соохи байдал, хулгай, худал, зэрлиг хартиха аашанууд, Кузнецк городтохи Достоевскын нэрэмжэтэ гудамжада болоһон үйлэ гэхэ мэтэ.

Хахад үдэрэй һүүлээр Баргажан үлэжэ, далай дээрэ эриг тариг сайбар долгид үзэгдэбэ.

Амарсанаа автомат, нагаан хоёрые хэжэ үгэ гэжэ алан түлэн алдана. Пугачёвай бодолго тухай Пушкинай суглуулһан документнуудые уншажа орой болотор хэбтэбэб. «Пугачёвые дүрбэн газар таһалаад Москвагай дүрбэн буланда олоной үзэсхэлэн болгон үлгэхэ», – гэхэн зарлиг Дээдэ Сенат, хатан Екатерина гаргана.

Эдэ үдэрнүүдтэ унтан хэбтэнгүй шахуу һуужа «Сагай суурян» нэрлэнэн поэмээ дүүргэбэб.

8.30-да Володя Люся хоёр ерээ. Хартаабхаяа шанаад, загаһа хэршээд «Перцовка», «Саперави» хоёр шэл уугаабди, хөөрэлдөөбди.

Октябрийн 5

Үглөөгүүр сэлмэг, Һалхитайшаг. Володя уһанда ошобо. Люся бидэ хоёр гэрээ өөдөнъ татабабди. Эдее уһаа шанабабди.

Абаха гэхэн гэрынь ошожо харабабди. Би ханяанаб. Хүршэ Люба хоёр свежэ загаһа асарба. Ухаа шанахал даа. Бүхэли үдэртөө хөөрэлдэжэ, энеэлдэжэ, Олег Максимовичые һажаажа үнгэргэбэбди. Үглөөгүүр Амарсанаа бидэ хоёр городоо ошохомнай. Мүнгөөр дуталдабал – һаяар бусахаб даа.

Октябриин 12

Бусажа ерэнхэй, сайгаа табяад нуунаб. Газаа бүрхэг. Далай долгитой, баруун хойнохоо халхилна. Гансаараа хадаа гэрэй хаан, өөрө гэрэйнгэй богдо болоод нуунаб. Досоо жэгтэй, гунигтай.

Васильев Мишэхээ зуун түхэригөөр ута хара онгосо гаражтай-нь худалдажа абааб. Нэгэ загуун загаһа Лёшоһоо худалдажа абааб. Ерэн түхэриг түлөөб. Нэгэ банха түрһэн абааб. Дагба нагаса ерээд ошоо. Попов гэжэ ноёнтоёо амархаяа ерээ юм ха. Доройтожо, үбгэрэн татанхай. Склюев үбгэн гурбан мэшээг хартаабха асаржа, подполи руу хаяхаб гэнэ. Олегой хэһэн фотографинууды асаржа үгэхэмни, ехээр һонирхоо.

Валя намайе оройдоошые хүндэлхээе болинхой, дуран тухай хэлсээдшые яалай. Хүүгэдни хайратай, теэд сугтаа байха болоо һаамнай бүришые хайратай байдалда орохол хүүгэд. Би найман жэлэй туршада аһан шадалаараа гэр, үриее үндылгэхэ гэжэ ябааб.

Гуламтаяа тахи тахиһаар,
Гушан гурба хүрэхэнээ мэдэнэгүйб.
Ганса ханаата шамайе хахи хахиһаар,
Галта зүрхэнэйнгөө залиржа байһые мэдэбэгүйб.
Мүнөө гансаардаад, эндэ нуухадаа,
Мүнгэндэ хашагданаб.
Мүрөө алдажа, гуйраншалха хүн гүб, али,
Мүлхижэшье хаа, бодохо хүн гүб, бү мэдэ.
Мүлһэтэжэ байһан Байгалай эрьедэ,
Мүшэтэ тэнгэриие шэртэн гансаарханаа нуухадаа
Мүндэр шэнги эдир наһаяа ханажа,
Мүрни ганса, мүргэлни нэгэ гэжэ шиидэбэб.

Октябриин 13

Мүнөөдэр Баруун тээшэ бэшэг бэшэбэб. Олехоо сеть болон, резиново сабхи эрижэ бэшэб. Мүн баһа Түнхэн – Арсалан Лубсан хоёрто бэшэб. Шүлэг бэшэжэ туршааб, юумэн гаранагүй

даа. Бүрхэг, муу үдэр байгаа. Телевизортээ антеннэ үлэхээс Вадим Васильевич гэжэ радиотехниктэ ошобоб. 25-дэ ерэжэ хэжэ үзэхэб гэбэ. Дмитриевтэ почта ошожо хонходоһомни, гэртээ үгы, ажалдааш үгы. Намгандань «Түлээ залхан тухай хануулыш» гэжэ хэлээб.

Октябрийн 14

Үглөөнэй 6 саг болотор бодолдо абтан хэбтэбэб. Нанаха юумээ хуу нанаа хаб даа. Үглөөнэй 11 сагта магазин ошожо, Нинэһээ мори эрээб. Абаарай гэнэ. Меринов Михаил Филиппович гэжэ үрөөһэн гартай үбгэн түлээ асаржа үгэхэ гээ юм. Газаа бороолиг. Далай долгитой. Халхилна. Кирзова сабхи, валенха, хүхытэй хондик часы гурбаниие магазинһаа асарбаб. Орёолто оройгоод сабхияа үмдэнхэй һуунаб. Почта ошожо бэшэгүүдээ эльгээхэмни. Кабанск Дмитриевта хонходоходоб.

Октябрийн 15

Сэлмэг гээшэнь хэлэшэгүй. Сэнхир хүхэ далай аалин номгон. Сонхоор харахада, модоной шара набшаһад заригад гэжэ хэлэнгүй. Одоошье алтан намарай алтан үглөө гэбэл алдуу болохогүй.

Үглөөгүүр Меринов үбгэн орожо ерэбэ. «Морин олдonoгүй» гэнэ. Нинын үгөөшье хаа, моришон Груша гэдэг арсаа ха. «Машины дайралдаа хаа, заатагүй асаржа хаяхаб» гээд, гэртээ ошобо. Түлээ буулгажа үгэхэ гээ юм. Дмитриев хии татаһан байшоо, мүнөө болотор үгы. Үсэгэлдэр хонходоһомни, Ключевка гараа гэбэ.

Октябрийн 16

Үглөөгүүр Склюев Володя үбгэн Иван Фёдорович хоёр, үшөө хүршэ Лёшое дахуулһан оробод. Бүтылхэ спиртэтэй. Тэрээниень уубабди. Үбгэн 19-хиһээ мяха асархам гээд, Лёшотоёо ошобо. Ши намда асаралса гэжэ арбан солхооб үгэбэб. Нүүлдэнь

Володя ногтожо, газараар хэбтээд унташаба. Лесковой расказуудые, статьянуудые уншанаб. Гайхалтай нонин зохёолшо байна. Үдэшнь Катя ерэбэ. Гурбуулан гэртнь ошообди. Катя хуушан фасоной хүхэ пальто абаад, ехэ баяртай, мандаа хахадые абажа уулгаа. Намһаа зуун солхооб зээлилээ юм. Гэртээ ерэжэ бүхөөр унташабаб.

Октябрийн 17

Үсэгэлдэр үбгэн Иван Фёдорович намда гэжэ нэгэ эрээн миисгэй асараа. Тэрэнь бархирха гээшэнь тэнсэлгүй. Юумэ хүүмэ маажана, хүлөөр орёолдоно. Эдээлүүлээд байтарни, газаа гараха гээд бархирба ха. Подполи руу хаяхада абяагүй болошобо. Бүхэли үдэртөө Лесковые уншанаб. Газаа халхитайшаг, наран шарана, болино. Хүршэ Алексей дүү хүбүүн Валератайгаа далай гараад ерээ. Намда загаһа үгэбэ, бинь мяха заланаб. Иван Фёдорович мори тэргээр дүрбэн мэшээг хартаабха, хахад мэшээг мангир асаржа хаяа, захиһан мяхыем асараа. Бээм муу гэжэ, аахилна, тамхья татана. Тиигээдшье мэшээгүүдэй аргагүй зохидор эбхэжэ, мориёо «ну-ка, ну-ка» гэнээр ябаба. Хүршэ Алексей бочкотой загаһаяа, шэлээр хэлгэхэ гэжэ Валератаяа абаашаба. Миисгэймни һанжаһан нарбайһан юумэнээр наадажа эхилэнхэй, гүйжэ, харайжа байна. Ханымни ходик хос-хосхон сохино. Хахад час, час бүхэндэ үүдээрнь хүхы бултагад гээд донгодоно, үшөө бишыхан хонхонь ханхинана. Иигээд Лесковоо тэбэрээд һуунаб, хэбтэнэб, сайгаа шананаб, гунигтайхан даа, тээд яахабши.

Октябрийн 18

Магазин ошоод бусангаа үрөөһэн гарта Мериновайда ороббди. Намтай городһоо ерэхэн хоёр милиционер – Володя Витя хоёр. Машина үглөөдэр барижа үгэхэбди гэнэ. Меринов поэмэээ үзэхэ гээ юм. Ороод, нэгэ шэл харые уубабди. Нэгэ шабганса тэндэнь байба. Гэргүй, басагадаараа багтадаггүй аад, эдэнэйхинээр

байдаг юм ха. Би манайда ошоод байгыш гэнэб. Тиигээд, булта Мериновтой хоюулаа, милицитээ, шабгансаяа дахуулаад ерэбэбди. Хүгшэн (79 наһатай) байрыемни хаража, урмашан, ехэ дуратай байха болобо. Бороотой, харалган.

Октябрийн 19

Хүгшэн эртэ бодонхой сайгаа шананхай, хартаабха шаранхай, гэр дотороо шар-шахан юумэ хүүмээ угааж арилгана, өөдэнь татахадажа байба. Бинь бодожо, уһандаа ошоод ерэбэб. Далай дошхоржо байна. Нилээдгүй хүйтэн Баргажан үлээнэ. Нина: «Хапуустыешь манайда асараа, ошожо абаарай», – гэнэ. Гурбан мэшээг хапууста абаха хүм.

Хахад үдэрэй хүүлээр үнөөхи милиционерээ хүлээжэ ядаад, Меринов үбгэндэ ошобоб. Меринов гэртээ үгы, хада дээрэ галаа түлижэ нууна. Хоюулан гаража, гэртэнь ерэбэбди. Нуутарнай, газар машина гүнгинэбэ. Нэгэ бага ама халамгай жолоошон, хүршэ айлдайнь ерэнэн байба. Тэрэниие хэлэжэ, хахадые табихаар хэлсээд, нэгэ хэдыхэн түлээ газараа асархамни, ухаа тиимэтэйхэн Сашка газарамни угтажа, малайтараа энэжэ байна. Машина-яа табивабди. Меринов үбгэн гурбан хахадые асараа. Нэгыень өөрөө абанхай, шофёртоо нэгыень барюулбаб, гурбадахиень, хоёр адли Сашка бидэ хоёр уубабди. Сашка ногтоод, уһанда ошобо. Удаан болоходонь, хойноһоонь гаража харахамни, долгитой эрьедэ хара шанагаар удхаад лэ, дэбхэржэ байжа, юушьеб дуугарна. Би ошожо, уһыень асарбаб. Сашка ерэжэ, бүтэн чайник сай уугаад, хайшаашьеб арилба.

Октябрийн 20

Сэлмэг үглөө, далай номгон. Хүйтэн хоноо. Гэр хүрэнги байгаа. Нүнийн 4 болотор нуужа «Балтийн далайн эрьхээ» гэжэ поэмээ заһажа дүүргэбэб. Мүнөөдэр город ошохоб.

Октябриин 25

Амарсанаагаа абаад, Володя Соктоевой машинаар ерэбэбди. Бабушка сайгаа шананхай байба. Сайлаад, хартаабха, загаһа, мангир машинадаа ашажа, гэртээ эльгээбэбди. Городто анха түрүүшынхиеэ буутай боложо ерээд, тэрэнээ носожо удаан саг барабаб. Олегһоо телеграмма оронхой байгаа. Бэшэг бэшэбэб. Магнитофоноо асарһан аад, тэрэнээ носонобди.

Октябриин 26

Үсэгэлдэр хүни хада дээрэхи лаборатори соо хоножо бодобоб. Амарсанаа намайе дахажа ошоһон аад, эртэ унташоо. Би Вадим Васильевичтай телевизоройнгоо антеннэ носожо, хүнийн 2:30 болотор һуулсабаб. Амарсанаа һэрижэ үгэбэгүй. Үглөөгүүр 5 сагта һэрээд, намайгаа унтуулангүй, энэ асарба. Газаа сэлмээ. Ой гаража, антеннын мачта асархам. Лёша далай гарашаһан байна.

«Дайнда гараһан зам».

(Лёшодо: Лесков, Володидо: Астафьев, Кафка – Вадим Васильевичта).

Октябриин 27

Үсэгэлдэр бүхэли үдэртөө телеантеннээ бодхообобди. Таба-зургаан хүн арай гэжэ бодхообди. Баруун мүрэм хүшэнхэй бодобоб. Газаа бүрхэгшэг. Вадимда ошожо ерэбэб. Дутуу үлэһэн заа-зуу юумыень хүсэд болгобобди. Үдэшэ Лёша Валера бидэ гурбан далай гаража, дүрбэ модон газарта гүльмэ табижа ерээбди.

Октябриин 28

Бүрхэг. Гэр дотороо өөдэ таталсанаб. Амарсанаа миисгэйтэээ носолдоно. Бабушка эдэе холоо хэнэ. Банияа түлихэ гэжэ түхээрнэ. Бани түлихэээ болижо, хапуустаяа даһалха гээд, доска бэдэржэ ошобо. Байгал руу бууха шэнэ харгы хэжэ, хахад үдэр болотор шабар малтажа, шулуу зөөнэб. Тиһээр байтар Володя Люся хоёр орожо ерэбэ. Почта ошожо, хажуудахи гэрэй эзэн эхэнэртэ телеграмма табибабди.

Октябрийн 29

Эзэн эхэнэр үдэрэй 12 сагта ерэбэ. Архи тамхияа гаргажа, договор, акт-расписка бэшэбэбди. Гэрыень угаалгажа, Володидо үлүү хашааень хахалуулжа, пеэшэн түлибэбди. Тиһээр орой болошобо. Люся ехэ баяртай. Өөрынгөө нэрэ дээрэ гэр худалдажа абаһан хүн, ехэ маһагар һууна. Гэрэй хойгуур сэхэ харгы гаргажа, тэрээгүүрээ тэмтэржэ ябатарни, муу хара зүнтэг нохойниинь намайе хазажархиба. Буудаад хаябаб. Володя Люся хоёр уурлабад. Нэгэ бага арсалдаад абабабди. Тиигээд Лёшындо ошожо үдэшээ үнгэргэбэбди. Би түрүүн ерэжэ унташооб. Люся Володитан тэндээ үлөө.

Октябрийн 30

Бүрхэг. Володя гэрээ түлибэ. Лёшында ухаа эдинэбди. Хазуулһан гарни хабдартай хоноо. Хүгшэн Володиин гэр сагаадахаяа ошобо. Гэнтэ саһан бургажа, үбэлэй шэнжэ гарашаба. Саһанай һүүлээр наран гаража, жабар бууба. Далай аргагүй хүүенэ. Хургамни хабдаад, бэшэхэдэ муу байна. Ой тайга худам болошоо. Хуһанай набшаһан хуу хиидэжэ арилаа. Дээрэ, орой дээрэмни шахуу хэдэн сахали шубууд, һалхинтай наадана гү, яанаб даа, далай тээшэ шармайн хойшо урагшаа ниидэн байна.

Володя Люся хоёр 4 сагай «мотаняар» ябаба.

«Бүрэн-Хаан».

Октябрийн 31

Далай дээрэ лаг харанхы. Ёһотой саһа бордоһон бударна. Амарсанаа үбдэхөө һанаа ха. Үсэгэлдэр хүлөө дааран алдаа. Мүнөөдэрэ гэрһээ гарахагүй хорилтодо ороод, миисгэйтэй намналсажа наадана. Би «Байгал» гэжэ 1949 оной альманах доторхи Белоусов, Галсанов, Балдано гэгшэдэй «Гэсэрые» сохиһон, билдагууша худал хуурмаг статья уншажа ойгоо гутан һуунаб. Үсэгэлдэр һүни Радищевай «Москваһаа Петербург аяншалга» ном уншажа дүүргэб. Зуун жэлнүүдэйшье үнгэрөө һаа, России

дээрэхи манан тэрэ хэбээрээ тэбхыжэ байдагнь гайхалтай... Орой болохо бүри халхин шангадаба. Далай ямар нэгэ аргагүй томо локомотив мэтээр шууяна. Почта ошожо Дмитриевтэ хонходожо ядаад, телеграмма табибаб.

Декабриин 3

Үсэгэлдэр Дандар Аюшеев, Амарсанаа бидэ гурбан Боярская 129-дэхи поезддор үдэрэй 1:30-да буубабди. Гэртээ ерэхэдэмнай шабганса үбшэлхэн, орондоо хэбтээ. Фельдшер басаган эндэ бии болоо юм гэхэдэнь, тэрэниие дуудажа хүгшэниие тарюулбаб. Тэрэ фельдшерэйдэ Дандар Дампиловичтай ороходомнай, нэгэ залуу хүбүүнтэй үүдээ шэбхэдээд хуугаа. Дандар эндэ гэр худалдажа абахань. Володя Склюевай гэр мянгаар абаха гэжэ хэлсээд, мүнгэндөө город оробо. Манай шабганса үлүү хэлэтэй хүгшэн ха. Минии ошоһоной хүүлээр Агафья хүгшэндөө ошожо, танай бэри Катя манай буряадтай архи уугаа гэжэ хөөрөө юм ха. Үбгэн хүбүүндээ хаймхаржа, үшөө нэмээгээд хэлэбэ. Тэнэг Володя ехээр гааража, буугаа баряад Катия намнаһан, милицидэ баригдажа, 11 сутка Кабанскын «курортодо» хуугаад ерэхэн байгаа.

Харин бүхы эхэ үндэһэниинь тон иимэ: Люся Володитанай гэр худалдан абаһан үдэр Катиин түмэр зам дээрэ хүдэлжэ байхые хараад, Володя Люся бидэнэр ороод гаран гэхэмнай, Люба гэжэ нүхэр намгантаяа, халта ороод, нэгэ-нэгэ хундага архи гараһан юм. Би тэрэниинь оройдоо мартажархиһан байгаа. Иигэжэ ород гэргэдэй хэлэндэ ороһон түүхэтэйб.

Володиндо мүнөө ороһомнай, эшэжэ шала дороо орошогүй юумэн хуугаа. Энеэдэн, ханяадан.

Декабриин 4

Бүрхэг. Оршон тойрон сэнхэ сагаан саһан. Далай үшөө хүрөөгүй, хайнагтанхай. Хара хүхэ долгиёо үшөөл тууһаар. Хайнаг мультэтэ эрьёе хайра гамгүй намнана халхин.

Үглөөнэй 7-до бодожо, галаа түлинэб. Шабганса үндыхэ хэбэргүй. Амарсанаагай хоолой үбдэхөө ханаад хоноо. Сай халааж, мёдтойгоор уулганаб. Үглөөнэй янтарьтал носолдооб. Өөрымни бэе һөөл бэшэ, нюргаарни дагша хүрэнэ. Хүршэ Лёшотон Красноярск (Любынгээ гэртэхиндэ) айлшаар ошоһон байна.

Декабриин 5

Түрэн үдэр. Шабганса ород пеэшэнээ түлижэ, эһээбээр эһээнхэй, загалатай пирог барина. Уһанда ошоходом, далайн эрье мүйлһөөр бархайжа хүрэшэнхэй, гэрэй зэргэ саһан болдогууд дабхасатанхай. Долгид дээрэ дээрэһээн хайнаг хаян шуухирна. Маликов үбгэнэй соолоһон соолго эрьеэр ябажа ябатараа олобоб. Мүйлһэтэй уһа асарбаб. Емельяновтанһаа һү абадагби. Ошоходом, талха хара һамганиинь хэршэжэ байна. Хилээмэн соо хээд, үхэртөө эдюулдэг юм ха. Михаил Жигжитовһээ бэшэг абабаб. Наяхан агнууриһаа бусааб гэжэ бэшэнэ. Орой һүни болоһон хойно, Пелюгаевайда ошожо, гэртээ хонходобоб. Валя гэртээ байгаа. Баярмаа үбдөөд, ошожо шадаагүйб гэжэ хөөрэхэ юм. Гэрһээ амаршалгын телеграммашье абаагүйб. Пелюгаевайда Миша Нина хоёр һуугаа. Манайда ошоё гэжэ асарааб. Нэгэ шэл байһыень уугаад тараабди. Валя үглөө ерэхэб гээ.

Декабриин 6

Үглөөгүүр эртэ Володя Склюевайда ошобоб. Володитан унтаж байгаа. Катие түрэн үдэрөөрнь амаршалбаб. Үнгэрэгшэ үдэр хайн архидаһан байгаа ха, Володя нюусагар юумэн бодобо. Галаа түлибэ. Тиһээр байтар, Филипп Трунёв үбгэн хүгшэнтэйгөө таталсаһаар орожо ерэбэ. Хармаанһаань хахад литр бултайна. Тэрэнээ гаргажа, тархья заһая гэбэ. Үсэгэлдэр Володя энэ үбгэн хоёр хэрэлдэһэн байгаа ха, тэрээн тухайгаа хөөрэлдэнэ.

Иван Фёдорович хүгшэнтээ ерэбэ. Володин поршоонхо 80 солхообоор абаа юм ха – абаашахая ерэбэ. Поршоонхонь хойто хүлһөө аргамжалаад байтар, Дандар басагантаяа орожо ерэбэ. Магарыч табихаяа, һамга басагандаа гэрээ үзүүлхээ ерэбэ. Тиигэжэ 4 саг болотор тэндээ һуубабди. Мяха шананхай, архи табинхай Дандар үбгэн ехэ урматай һуугаа. Дарима басагантайнь энэ тэрые ярилданаб. Шарайгаар сэбэр аад, арбан долоо-найматай һаһатайгаа үлэшэһэн неврастеник басаган ха. Хамараараа гоншожо дуугарна. Эхэнь ехэл хүхюу һууна.

4:20-до «мотанида» һуулгажа, һөөргэнь үдэшэбэб. Магазинай газаһаа Мишатай мотоциклоорнь гэртээ ерэбэб. Маликов үбгэн ороод ерэбэ. Ама халамгай. Хахадые табинаб. Энэ тэрэ хоб хөөрэнэ. Тиигээд гэртээ уриба. Ошожо нэгэ рюмка угаад, Валиие угтахаяа ошобоб. Валя урдаһаамни ерэжэ ябана. Хүйтэн гээшэнь тэнсэлгүй. Далай тээһээ гайхамшаг хүсэтэйгөөр шуургална.

Декабриин 7

Үглөөгүүр уһанда ошоходо, саһа орошоһон нэгэ бага байгали номгорон, ойр тойрон ан-бун. Соолго саһаар хушагданги. Хүнэгөөрөө үүрмэтэһэн соолго тоншожо соолоод, уһа абанаб. Валя Амарсанаа хоёр хажуугаар эрьелдэнэ. Хоёр удаа уһа асаржа, Валитай Емельяновайда һү асархаа ошобобди.

Басаганиинь Амарсанаатай зэргэхэн хүбүүнээрээ городһоо ерэнхэй байна. Энэ тэрые Валя эзэн эхэнэртэй, басагантайнь шашалдана. 4 сагай «мотаняар» Валя бусаба.

Хүргэжэ ошобоб. Бусахадаа почта ороһомни, Александров лесник Посольско хонходожо байна. Гэрэймнай хүн халис байдаг аад, архи уугаад, гэрэй эзэн эхэнэрые сохихоо һанаа, гэрыеш галдахам гэжэ занһа гэхэ мэтые хөөрэнэ. Тэрээниие дуулгажа, участогай милиционерто хонходоно. Шэһэ газета хараад, гэртээ ерэбэб. Орой һүни болотор журналнуудые уншажа хэбтэбэб.

Декабриин 8

Энэ хүни аймшагтайгаар халхлаа. Антеннэмни унашахань гү гэжэ ханааб. Үглөөнхөө хойшо замхангүй халхилжал, бордоһолжол байна. Шабганса Мысовой пенсидээ ошоо, Амарсанаа бидэ хоёр галаа түлижэ, эдее уһаяа хээд, гэртээ хуунабди. Амарсанаа юумэ зуража байна.

Декабриин 9

Аграфена хүгшэмнай үсэгэлдэртөө дүрбэн сагай поезддоор ербэ. Ехэ сэдхэлээ хананги, баяртай юумэ ерээ. Ашанараа харааб гэнэ. Тэдэмни намаяа хараад, хайрлажа уйлалдаа гэнэ. Тиимэ хайратай юумэ хаань, гэртээ байлгахаяа яадаг юум бэ?

Үглөөгүүр уһанда ошоод, деревниин магазинһаа тамхи, хилээмээ асарбаб. Бусахадаа Мериновайда ороһомни, бормашии-хаяа сор ошоһон байна. Газаа аргагүй бордоһолно.

Баруун тээшээ бэшэг, телеграмма эльгээбэб. Амарсанаа шэрээ гаргажа, саарһа юудээ дэлгэжэ, айхабтар ехэ зуралга хэжэ байһанаа, наадахам гээд гарахадань, шабганса «Куда ты, посмотри какая пурга», – гээд үлэшэбэ. Хойто сонходо хуугаад, Володя Склюевай үгэһэн капрон утаһан гүльмэ гүрэжэ, бүгтышөөд хуунаб. Нэгэ метрын 35 мүнгатэ гэнэ, 40 метр болоод байна, яаһан хашартай ажал гээшэб даа. Хая гэхэдэ, туһагүй хүгшэн.

Мүнөөдэр Володя Уризченкэтэн ерэхэ юм хэн. Ерэхэ гү даа үгы гү, гэрэйн үүдэнэй сүү суургатайнь хуга татажархиһан байна. Юуниинь тиигээ гээшэб?

Үдэшэлэн Ногатко үбгэнэйдэ ошобоб. Гэртээ үгы. Мүрыень мүшхэхэмни, клубай харуулшанайда хаарта наадажа хууна. «Дурак» нааданад. Муугаар наадаха гээшэнь. Тэдэнээр хуужа, хэды «дурааг» болгоод, арбан сагта гэртээ ороһомни, Уризченкэтэн ерээгүй байна. Элдэб тэдые бодоһоор унтабаб.

Декабриин 10

Далай дээрэ зунайхидал адли лаг хара үүлэд бөөгнэрэлдэнэ. Шанга «Сарма» үлээнэ. Саһан орошонхой, саһаяа туужа, хүр хүнгэрэг обойлдоно. Поезднууд хуугайлан үнгэрхэ, утаа буш-хуулан уурал хаяһан поровозууд ута ашаа шэрээд лэ хоёр тээшээ нээрүүлэн ошонод. Дүлии ехэ Сибирь. Байгалай эрье. Саһан. Шабар.

«Сагаан хатан» гэхэ гү, али «Байгалай домог» гэжэ оперын либретто, хожомоо романтическэ поэмэ болохо юумэ ормоглохо ханаатай хуудагби. Үсэгэлдэр сценариинь хахадые бэшээд, тулгардаад хуунаб. Аграфена шабгансамни дүлиишье хаа, ута үргэтэй, заа-зуу юумэ иишэ тиишэнь зөөдэг зантай байшоо. Подполидоо хэһэн хартаабхамни хахадынь халашаһан. Валиин орхёод ошоһон кофто боди мүртөө орошоһон, үгөөд ошоһон хорин түхэригыемни хүндэ залжархиһан хуугаа. Үтэлтэрнь иимэ хүниие хургаха бэшэ хадаа абяагүй байдагби. Үнөөхи үрөөһэн гарта Мишынь ерэхэдэ, заргалха ханаатайб. Эндэ нэгэ бишыхан гэр худалдажа абаха ханаатай. Тэрэнээ абажа, тиишээ догдойгоо хаань дээрэл ха даа. Угайдын саана, Амарсанаатайм багтанагүй. Миисгэй сохино, подполи руу хаяад лэ байха юм. Минии үгэдэ, У. Володин хоһон гэр соо абаашажа хаяжархиһан байгаа. «Энэтнай үбшэн миисгэй, доктор хараад тиигэжэ хэлээ, алаха юм гээ» гэжэ байжа хэлэбэ. Фельдшэрһээ хураһамни, миисгэйтнай хараашьегүйб гэбэл даа. Яаһан яяр хүгшэн бэ! Үшөө худалша ха юм.

Декабриин 11

Үсэгэлдэр У. Володитон Гена Васильевтай орожо ерээ. Даараһан, хүрэхэн зон. Посельскэдэ эзэн эхэнэртээ купчее хээд, номон зүблэлһөө нэгэ автобуста хууһаниинь, тэрэнь тракт дээрэ гараад, саашаа ошохогүйб, ондоо тээшээ гондирхоб гээд, буулгамсаараа ябашоо. Люсинь дааража, Генань харгынь модоор түүдэг

табиад, чашаа үлүү хүрэлдэжэ байтарнь харгын машина ерэжэ, энэ хүрэтэр асараа юм ха. Тэрэ машинынь жолоошон, гурбан тад ондоо таарашагүй гурбанай байхада, ямар зон хаб гэжэ ехэтэ һонирхоо юм ха. Геныень японой, Люсиие хитадай, Володиинь америкын тагнуулшан гэжэ һанана юм ха. Гена гэр абахаяа ерээ. Мүнөөдэр үбгэн буряад Ногаткодо ошоһомнай гэртээ үгы байгаа. Деревнидэ ошожо, нэгэ айлһаа хурахамнай.

Володя гэрээ түлээд, ород пезшэнэйнь һиргы зууха руунь гал хаяхадань, буруу юумэн болоо гэжэ, намда гүйжэ ерэнэ. Ошоһомни ород зуухаяа түлээд, амһарыень хаажа галаа хахаагаад, утаа бууюулжа байба.

Декабриин 12

Гена Трусткавецкий гэжэ буржаахайн гэр худалдажа абаа. Хоёр зуун түхэригэй облигаци задаток үгөөд, бэшэ мүнгээ асархаяа ошохонь. Мүнөөдэр үглөөнэй долоодо бодожо эдеэгээ хээд, Арсений Тарковскийн ном уншажа һуунаб. Володя, Гена, Люся гурбан унтаж хэбтэнэ. Амарсанаа һэрээд, аашалжа хэбтэнэ. Газар аали номгон аад, хүйтэн гээшэнь. Шабгансамнай олон зоной суглархада хашараа ха, һүни хоноогүй, Мишынды ошоо бэшэ аал даа. Байгал сагаан мүнгэн хүбөөтэй. Мүльһэн нилээдгүй холо ошонхой.

Декабриин 13

Амарсанаа гэртээ харихам гэжэ уйлаганаад, Володя, Люся, Гена гурбантай үглөөнэй поездоор ябаба.

Шабганса 18 түхэригөөр нэгэ муухан гэр абаад, оргойгоо магазинай шаргада ашаад баһал ябаба. Би гансаараа үлэшөөд һуунаб. Галаа түлээд, уһанда ошоод ерэжэ ябатараа, саһанда халтиржа, үрөөһэн хүнэгтэй уһаяа адхабаб. Ханяадан хүрөөд байна. Тиибэшье арай шамай гэрэйнгээ шала аршажа, амһартаяа угаабаб.

Либреттынгээ сценари саашань бэшэхэ сүлөө арай шамай гараба даа.

1970 оной январиин 5

Дандар хүбүүдээрээ «Волгоор» (Ануев үгөө юм ха) наашаа ерэхээс байтарнь, би нуулсажа ерэбэб. Гэртэ ороходо хэрюуншэг, миисгэй баярлаһандаа бээс пээшэндэ шүүгөөнэ. Олегһоо ута гэгшын бэшэг ерээд байба. Уншажа хужарлабаб. Хартаабхаяа хальһатайнь шанажа, тоһотойгоор эдээд, сайгаа уунаб. Галаа түлинэб. Дулаасанаб, гэдэнэб. Олегтэ бэшэг бэшэнэб. Шэнэ шүлэгэй циклдэ бээс бэлэдхэнэб.

Аюшеевтэ ошоходом, Филипп Труневайхиһоо Шагжин Валя хоёртой ерэжэ ябана. Шагжинтан Филиппэй гэр абаха болоо юм ха. Шагжин ехэл бодолгото болонги. Валинь хүхюутэй. Шагжинтанаар Пелюгаевай гэр хараад, намда ерэбэбди. Манайда хартаабхаяа эдижэ, сайгаа уугаад, Майорихында оробобди. Хүгшэн гэрээ худалдахагүйб гэбэ. Преми абахаяа, худалаар электричкэ табяабди гэжэ газетэдэ бэшэнэ; тээ тэндэ электровозыень тепловоз тээжэ ябаа һэн гэнэ. Леша дежурилхээ ошоһон, Люба телевизор харахаяа манайда ерэбэ. Тээд телевизор хүдэлнэгүй. Носожо, Лёша эбдээ ха. Шагжинтан орон дээгүүр, би раскладушка дээрээ тарайбабди. Гэрэй халуун гээшэнь. Үүдээс нээжэ, нилээдгүй удаан хэрюу оруулбабди.

Январиин 6

Шагжинтан эртэ бодожо, сай плиткэ дээрэ шанаад, сайлаад «9 сагай» «мотаняар» морилбод. Филиппэй гэр абаха болонхой. Үглөөгүүр почта ошожо, Олегһоо ерэхэн фото, пакедууды абад, Дандарта ороһомни, пээшэнэй саана, хүлөө жиинхэй, хүйһэндөө нёлбожо хэбтэнэ. Хүбүүниинь гэрэй ханын хадааһа һугалжа һахай-һалаг. Лёшындэ ороһомни, ухаа эдижэ һуунад. Нэгэ стакан ухаа уугаад, нэгэ заһаа эдээд, Олегэй эльгээһэн фотографинууды хаража һуунаб. Дандартан 4 сагай «мотаняар» ябаха. Би хэды хонохо гэжэ бодооб.

Февралийн 10

Сагаан хараяа угтажа, нохой жэлээ хусуулаад, мүнөөдэр үглөөнэй поездоор Амарсанаатаяа эндээ буужа, гэр бараан дотороо өөдэ татанабди. Газаа наратай сэлмэг. Нюдэ ялбама саахар сагаан саһан. Хабарай амин оронхой. Бээлэйгүйгөөр, харьмай дэглээр уһанда ошоод ерэбэб. Сениг соо байһан хилээмэ боломыемни хулгана абгайнар зооголһон, заһаһатай торхо соом нэгэ бишыхан хулгана бурхандаа мордошоод байба.

Хартаабхаяа арилгажа, галдаа табибаб. Түлээгээ хахалбаб. Тамхияа зуугаад, энэ дэбтэрээ гаргажа, столдоо һуунаб. Хүршэ Люба ажалдаа ороо юм ха. Нэгэ муухай гэгшын даг хэг болошохон хара үмдэ үмдэжэрхинхэй юумэн ажалһаа ерээд, уһа асаржа ябана. Харгы заһанаб гэнэ. Леша Красноярск пожарна поезд асархаяа ошоһон байба.

Магазин ошожо, хилээмэ, тоһо, саахар асархадаа, зуураа үнөөхи манайда байһан хүгшэндэ ороод гарабаб. Ехэ баярлажа, улаан архияа аягалба, омуль табиба. Наашаа ерэхэдээ Емельяновайхиһаа гурбан литр һү 1.20 мүнгөөр асарбаб. Емельяновай хүгшэн хэбээрээл байдалаа муушалан ядаганажа һууна.

Февралийн 11

Бүрхэг үглөөгүүр. Энэ һүни элдэб муухай зүүдэ үзэжэ хонобоб. Намае юундэшьеб даа, ехэ ноёной зарлигаар, түрмэдэ хааха, саазалха гэжэ баряад байна ха. Үхэхэһөө айнагүйб. Тээд юундэ иимэ зарлигай гараһые ойлгожо, ядажа зобооб.

Үглөөнэй «Боги, гробницы, учёные» гэжэ Керамай ном уншажа хэбтэнэб. Гайхамшагта хүнүүдэй түүхэ. Балшар ябаһанаа ханааб. Бишье мүн лэ, багаһаа хойшо хада уулаар тэнэдэг, энэ тэрые онгилдог, хүгшэд үбгэдэй зугаа шагнажа, али бүгэдые һонирхожо ходо ябагша һэмнайб даа. Хэзээ нэгэтэ тэрэ ябаһанаа дабтахаб гэжэ һананаб. Амарсанаа наадахал, хараха.

Февралин 12

Наратай. Амарсанаа бодожо, галаа түлинэ, нюһаа татана. Тиигээд хартаабха арилгаба. Би бодожо, тэрэниень шаранаб. Үлөө залгаад, бинь столдоо һуужа, Амарсанаа газашаа гараба. Үсэгэлдэр үдэшэ Мишынды ошоһомнай, хоёр-хоёр стакан самогоон уулгаа. Элдэб түүхэ хөөрэлдэжэ, орой болотор һуугаабди. Амарсанаа Юра хоёр наадана. Миша хөөрэнэ: Алексей үбгэниие хүдөөлөөд, тэрэ хүнндөө нэгэ ужас зүүдэ хараад халабагүйб. Алексей үбгэн: дээрэ дороһоом четушхэ, тамхи хоёрые абыш, намда ашаан байна, намда мүнөө хэрэгээ гарал» гээд халахагүй юм. Үглөөгүүр хүгшэндэнь тэрэнээ хөөрэхэмни, үнөөрөө дээрэ доронь четушхэ, пачка тамхи хэгээ һэмди, өөрөө мордохо дээрээ тиигэжэ захихан юм гэбэ. Тиигээд лэ ехэ гайхаа һэн.

Нина хөөрэнэ: 1) манай нэгэ танил һамгаяа хүдөө табяад, һүүлдэнь партбиледээ үгылбэ. Взносоо түлэхэ гэхэниинь, биледынь үгыл аад, үгы. Бүхы гэрээ онгилжо бэдэрбэ. Тиигээд иимэ зүүдэ хараба, һамганиинь ерээд, биледшни намда байнал, ерэжэ абаашаад, хуурсаг тайлахадаа, нюурыемни бү хараарайгты гэбэ. Тиигээд гайхашаа барахадаа, ошожо хүнүүдээр онгилбо, үнөөрөөшье шарлад гээд хэбтэбэ. Тээд тэсэнгүй нюурыень харахадань, нюурыень хорхой эдихэн, сагаан үтэнүүд бирсайлдажа байгаа.

2) Катя Карина үнөөгээ алдаад, бэдэрхээ ошобо. Тээ саана ябахадань нэгэ эхэнэр бии болоод, үнөөшни хараа һэм, эндэхэнэ ябаха гээд, дахуулба. Дахуулжа ябахадаа, туулмаг сооһоо хайраһан хилээмэ гаргаад үгэнэ. Харанхы боложо, намаг соо ябаһанаа Катя мэдээд, сашаа ябахаяа болибо. Тэрэ эхэнэрыншье ябая гэжэ ябаад, үгы болошобо. Үглөөгүүр болотор тэндээ һууба. Үүр сайхада, гартаа бариһан юумээ харахадань, үхэрэй хатаһан тунгаг байшоо.

Миша хөөрэнэ:

Байгалай эрьедэ ехэ сээр соо нэгэ үмхи уляһан байгаа. Тиигээд дээрэхинь унажа, түгэсэг болоод байдаг. Зундаа, намартаа

олон машина тэрэ сээр уруу орожо халаа. Юуб гэхэдэ, тэрэ түгэсэг ехэ гоёр яларжа байдаг юм.

Үглөөгүүр почтальон ерэжэ, Олегһоо фотонууды асарба.
Энэ таблицаар Ленинэй жэл гаргабаб.

1	Хулгана	1864	76	88	1900	12	24	36	48	60	72	84	96
2	Үхэр	65	77	89	1	13	25	37	49	61	73	85	97
3	Бар	66	78	90	2	14	26	38	50	62	74	86	98
4	Туулай	67	79	91	3	15	27	39	51	63	75	87	99
5	Луу	68	80	92	4	16	28	40	52	64	76	88	2000
6	Могой	69	81	93	5	17	29	41	53	65	77	89	
7	Морин	70	82	94	6	18	30	42	54	66	78	90	
8	Хонин	71	83	95	7	19	31	43	55	67	79	91	
9	Бишэн	72	84	96	8	20	32	44	56	68	80	92	
10	Тахьяа	73	85	97	9	21	33	45	57	69	81	93	
11	Нохой	74	86	98	10	22	34	46	58	70	82	94	
12	Гахай	75	87	99	11	23	35	47	59	71	83	95	

Ленин 1870 ондо, морин жэлдэ түрөө юм байна.

Февралийн 13. Пятница

Сэлмэг. Хон-жэн. Сэнхэг саһата байгаали дууража байна. Хаа-яа хуугайлан үнгэрһэн тепловозууд агаарай амгалан байдал сошооно. Минии орбогор хара гэршыэ энэ абьянһаа сошон обо-год гэнэ хэбэртэй.

Магазин ошожо, арбан түхэригтэ колбаса, адуунай мяханай консервэ, пряник, хилээмэ асарбаб. Магазинда комбикорм ерэн-хэй, мэшээгүүды бариһан боярскиинхид үүдэн багаар түлхил-дэнэ, очередь абанад. Хахад үдэрэй һүүлээр комбикормоёо най-маалжа эхилээ юм ха.

Нүндэ ошонгоо Мишындэ Амарсанаатаяа ошобобди. Миша валенкаяа зузаан гэгшын брезентээр уллажа нууна, мотоциклдоо халгаабаб гэнэ. Мотоциклоо байлгахадаа, хоёр хүлөө шэрэжэ байлдаг зантай гүб даа. Емельяниха гурбан литрэй шэл соо хү хэжэ үгэнэ. Олон табые шашана. Үбгэниинь үнөөхил комбикормодо ошонхой. Гэртээ ерэхэдэ, хүршэ Люба хүлээжэ байна. «Хорин түхэриг үгыш, комбикормо абахамни» – гэнэ. Мүнгэ абажа, сай уугаад, ехэ баяртай ябаба. Мүнөөдэр гү, али үглөөгүүр Лёша ерэхэ юм ха. Би Керамые уншажа хэбтэнэб. Галаа түлинэб, хартаабхаяа, сайгаа шананаб.

Мүнхэржэ шамтаяа нойрсоходомни,

Ай, эхэ дайдамни,

Мүшэдөөрөө намайгаа хушаарай.

Наполеон: «Париж давит на меня так, словно на мне свинцовые одежды. Ваша Европа – это кротовая нора! Только на Востоке, где живут шестьсот миллионов человек, могут быть основаны великие истории и осуществлены великие революции».

Февралин 14. Суббота

Нүнинь жабартай. Үглөөгүүр наратай сэлмэг. Наран хабарайхяр шарана. Хара боро газарта хэбтэһэн саһан хайлана. Гэрэй оройһоо дуһаална. Хангаловай ном уншажа нуунаб. Үдэрэй поезд үнгэрбэ. Хэншье ерэбэгүй. Люба газаахияа хамажа байна. Гэрээ угаабаб, унаха болошохон известко потологһоо унагааж, Керамай ном уншажа дүүргээд байхадам, толгой бээдэм жэгтэй һонин бодолнууд ороно. Мүнөө зундаа хээрэ талынгаа үльгэр туужа даган, хаа-хаагуур малтаад үзэбэл яаха юм. Бага наһандаа Мухаршэбэрэй мойһото жалга үгсөөд, нэгэ газарай хаяада удаганай шулуун хуулта малтажа гаргаһанаа, заряа шэнээр зайһанаа, хүнөөгүүдэй оёороор шэншэһэнээ һананаб.

Хахад үдэрэй һүүлээр Володя Люся хоёр Лева Григорянтай, доктор Герман Куликов, Витя, Аркадий гэжэ автобусаар орожо

ерэбэ. Архи тамхин болобо. Һүүлээрнь, 8:30-һаа эхилээд Валиие хүлээбэб. Үгыл аад, үгы. Володя хэлэхэдээ, хэдэн хоног үгы гээ, гэртэшни ороод ерээбди гэнэ. Маанараа мартаа ха даа. Яахаб теэд. Амарсанаа бидэ хоёр хонхойлдожо байхабди. Һанаан, сэдхэл муу. Минии толгойдо архиин охин гаранхай. Лёша ерээд, Любэтээ банида орохоор үгы болонхой. Бээмни муу. Сэдхэл даншье муу. Армян хүбүүн Лева Григорян далайн соолго руу солхооб үргөө, бэшэниинь юу үргөө юм, харанхыда мэдэхын аргагүй. Иимэ байна. 15-минута 1-хи сагта, һүни бэшэбэб. Газаа «Байкал» нохой хусана, бэшэ юумэн үгы, хон-жэн. Мүнөөдэр Куняевтаа бэшэг бэшэб.

Февралийн 15

Эртэ һэришөөбди. Гэрээ хамаһаар, сайгаа халааһаар байтар наран гараба. Газаа гайхамшаг дуулим, һэб гэхэ һэбшээгүй, дулаан үдэр болохонь ха. Лешинда ороод гаранабди. Лёша Валерынгаа хүбүүнэй валенкануудай һүеы табижа һууна. Люба эдеэ хэжэ хунтагашана. Миша тамхи бааюулжа һууна. Амарсанаатаяа шалаяа угаабди. Куняевта бэшэһэн бэшэгээ табингаа, зүүн айлаар ябаад ерэхэмни. Склюев үбгэжөөлдэ ошоходомнай, гахайгаа гаргаад, паяльна лампаар хуухалжа байба. Тэрээниень хуухалалсад, гэдэһэ юуень гаргалсажа, мяхыень эмдэлсээд, мяха шаража эдинэбди. Хуу саала шанаад, эдихээр юумэн үгы. Арбан дүрбэн кило хахадые 43-50-яар абаад, шаргада тээжэ асарбабди. Хоёр дахин уһанда ошожо, торхоёо дүүргээд, Лёшында ороходо, хүхэ манан тамхинай утаан, Миша һууна, Лёша уншһан номойнгоо удха хөөрөжэ хааяшанхай. Һүүлшынгээ мүнгэ үгэжэ хоёр хахадта эльгээгээб. Мотоциклоороо бушуу ошоод ерэбэ. Гахайн саалатай мяха эдеэд, хүлэрөөд, хүйтэн уһа уужа, санхатан алдааб. Нэгэ шэлыень уужа, Лёша хүхюун дээрээ бэрэ хүхюун болобо, минии досоо нэгэ бага барагтай сүлөө оробо. Ерээд эндэ мүнүүдые бэшэнэб. Валиие үдэрэй хоёроор ерэхэ бээ гэжэ һанаһамни ерээгүй.

Аргагүй найхан хабарай үдэр үнгэрбэ. Шагжинтан Филиппэй гэр абахаяа болёо ха. Филипп үбгэн өөрөөсье худалдахаяа болинги гэлсэнэ. Шагжиниие оперын главна режиссёрһоо болюулаа юм гү гэжэ халта мулта дулаа нэм. Юугээ хэжэ байдаг ноёд найд агшаб!

Февралин 16

Наруули аглаг үглөөгүүр. Амарсанаа орон дээрээ сомсойжо хуунхай, намар сэмэжэ хууна. Сэмэһэн намараа саарһан тулам хуруусгайлжа хээд, тэрээн соогоо түүнэ.

Гал хүлөө түлижэ, эдэ болбосоруулнаб. Валимнай энэ амаралтада ерэхэб гэһэн аад, ерэбэгүй. Үсэгэлдэр үдэшэ Лёшинда «жаран зургаае» наадажа, нилээдгүй орой болотор хуушообди. Люба хараана. Амарсанаа диван дээрэ унташоо. Тэрэнээ үргэжэ асарааб.

Газаашаа гаража, хүнжэл дэбидхэрээ гүбибэб. Уборнынгоо дэлхэйн «алтан хэшэгээр» дүүрэшөөд байхада, ломоор хобхолжо, хүрзөөр огород тээшэнь хаябаб. Бааһа түүхэ хубитай байһан байгаа хаб. Мүнөө жэлдэ хоёрдохиео хүнэй «алтан хэшэг» арилгажа, хоёр нүгэлөө арилгабаб. Огород соо хабартаа газарта шэнгэжэ, дээрэнь хартаабха хуулгаха, тэрэ хэшэг дээрэ томо, томо хартаабханууд ургажа, малтажа абаад, шанажа хууха, иимэл дэлхэйн эрьесэ ха юм даа.

Амарсанаатаая Чулков Иван Игнатьевич гэжэ гансаараа хуудаг үбгэнэйдэ ошобобди. Хүгшэниинь үнгэрһэн жэлдэ наһа бараһан юм ха. Үбгэнтэй танилсажа, нилээдгүй удаан хөөрэлдэббди. Дайнда ябаһанаа, Порт-Артур дээрээ байһанаа хөөрбэ. Баруун тээһээ зүүлэхэдээ, нютагаа хүрэжэ, гэр бүлэтээ золгоһоноо, составай харуул хаража байха Петро гэжэ танилдаа юумэ абажа үгэдэг байһанаа, тэрэ хүнэй бүхы абажа үгэһэн юумыень хуу эдихыень, Иркутск дээрэ нэгэ хулгайша жулигтэ чемоданаа

абхуулханаа хөөрэнэ. «Бараний мыс» гэжэ газарта (Степной Дворец) холо бэшэхэнэ), халхи бороодо хадын нурахата, хүнэй хохимой, элдэб аяга шанага, мориной тохом зэмсэг гарадаг байхыень, олон табые хөөрүүлөөб. Намда ерэжэ магнитофондо бэшүүлхэб гэнэ, урданай дуунуудые Иван Ивановичтай дуулажа үгэхэбди гэнэ. Хурьгэн хүбүүнийн гэр бүлэтээ Байгалые тойрохо хүсэлтэй, мүнөө зундаа лодкоёо үгэхэб гэнэ. Би баһа тиимэ ханаатайб гэхэдэм, сугтаа ябахат гэжэ ехэ олзуурхана.

«Бараний мыс» гэжэ газарта ошожо үзэхэ, малтаад, малтаад үзэбэл юун байха гээшэб. Анхан сагта (үбгэнэй хөөрөөшөөр) монгол яһатан байгаад, сагаан хуһанай ургахата, Сагаан хаанай зон бии болохонь гэжэ, хадада нүхэ малтаад, амһартань тулгануудые хэжэ, гэр бүлөөрөө досоонь ороһон хойноо тулгануудаа унагаадаг, тиигэжэ бүхы бүлөөрөө бээ газарта дарадаг байһан юм гэжэ нютагай үбгэд хэлсэгшэ һэн гэжэ үбгэн Чулков хөөрэнэ.

Февралийн 17

Орой һүни болотор нойргүй хэбтээб. Һүнийн 12 болотор намдуу аалин саһан бургажа байтараа, гэнтэ далай тээһээ шанга халхин буужа, бүри сагаанаар шуургалшаба. Гэрэй орой хобхо татажа абашахань гү гэхээр шуургална. Минии досоо мүншье намдуу бэшэ, шадахыса шуургална, олон табые бодожо, ухаа сэдхэл хоёрни урагша хойшо буляалдан угзаралдана.

Һүни газар гаража «Байкал» нохойтой наадабабди. Байкал хусажа ябажа харайна, хулганаашална. Һайн нохой ха, нюдэндөө галтай, хүнэй абари мэдэхэ. Энээнтэй нэгэтэ ой гараха байна. Мүнөө үдэрэй хахад болонхой, тэрэ хэбээрээ шуургалжа байна, хэды алхам газарта юумэ харагдахаар бэшэ. Галаа түлинэбди, мяхаяа шаранабди. Обедтэ эдихэ хапуустаяа тушинэбди. Амарсанаа юумэ зуража, гансаараа дуугарна, дуулана.

Хахад үдэрэй һүүлээр Емельянихада ошожо һү асараад, Иван Иванович үбгэнэйдэ ошобоб. Иван Иванович мохоорхоёо хэр-

шэжэ һууна, лупа баринхай, үбдэглэжэ һуунхай, нюдэндөө шэллээ хэнхэй, ехэл серьёзно хүн һууна. Хүгшэниинь хүёо-хүдэнһээ нарбайлгаад, юу-хээ шэдэсэгээнэ, онги-набтаяа хүбэрдэжэ һууба. Минии ороходо ёо-ёохой бололдожо, хэжэ байһан хэрэгээ орхибод, хүгшэн сай уһаяа шанаба. Үбгэн мохоорхоёо суглуулжа, аршуулдаа хэбэ; тиигээдшые эхилбэ даа. Үбгэн хөөрэхэдөө бэрхэ, уран, теэд лэ нэгэ хөөрөөнһөө нүгөөдэдөө хүрөөд лэ, хөөрөөниинь эхи захагүй болошохо юм. «Бараний мыс» тухай һурагшалжа, лаблан мэдэжэ байтарни Базай Уладаевич Мангутов гэжэ буряад үбгэн тухай хөөрэшэбэ, Творогово тосхоной Фадеев Еремей гэжэ хүнэй модон хүмэ барюулһан, худаг малтуулһан тухай хөөрэшэбэ. Тиигэжэ 8 саг болотор һуугаад, Мишынхихээ Амарсанаагаа абаад ерэбэб. Амарсанаа бишыхан «мальчик» нохойдо хамсыгаа ударуулһан, хугшаран алдажа һууба. Гэртээ ерэжэ шараһан хапуустаяа эдеэд, хонхойлдохо гэжэ байнабди. Минии нойр хүрэнэгүй, элдэб эсэ юумэн һанаа үнөөндэ ерэнэ. Манайда байһан дүлии шабганса тухай нэгэ юумэ бэшэмээр байна. Телевизорээр «Тетя Роза» гэжэ бишыхан спектакль хараад, тиигэжэ һанаандам ороо.

Февралин 18

Наратай үглөөгүүр. Теэд баруун хойноһоо шэмэрүүн жабартай. Деревниин магазин ошожо, тамхи асархадаа Иван Ивановичында ороод гарабабди. Амарсанаа жалга уруу орожо ябаһаар, халтиржа модо мүргөө. Хамарайнгаа дэбэгэр шанаа хагза татажа шангаар унаад, бархирба. Саһаар жэгнэжэ, уйлалдаһаар дуулалдаһаар ерэжэ ябатараа, Юрэтээ золгожо, наадахаяа үлэбэ. Хангаловай 3-хи хэнэг уншажа дүүргэб. Америкын майя арадай нэгэ яһан-киче арадай зохёол «Пополь Вух» гээшэдэ оробоб. Зүүн хүлни ехэ шархиржа байна. «Пополь Вух»: шоргоолжод сэсэг түүжэ үгөө.

«Ерэн наһатай Ерэнсэй».

Февралийн 19. Четверг

Хүйтэн болобо. Амарсанаа подполи руугаа орожо, хартаабха гаргаба. Бинь гал хүлөө түлижэ, хартаабха арилгажа, эдеэгээ бэлдэнэб. Хүбүүн намда амяарань орон түхээржэ үгэ гээд халабагүй. Томо гэгшын нэгэ шүүрхэ хоёр болгожо хахалаад, дээрэнэ хабтагай дэбдижэ, дэбидхэр хаяжа үгэбэб.

Лёшында ошоһомни, орон дээрэ, пеэшэндээ няалдашоод, хэбтэбэ. Хүйтэ абаа хаб гэжэ бэлин шэбшэгдэжэ хэбтэнэ.

Наран харагдаба. Дахяад саһан орожо, түлээ залһан дээгүүр, хото хорёоной үбэртэ үндэр хүр хаяжархёо. Хахалха гэжэ суглуулһан тайрадхануудни харагдахааш болишоо.

Хахад үдэрэй һүүлдэ зүүн бэе ошобобди. Үбгэн Ногаткодо орожо, уни удаан һуубабди. Усть-Баргажанда орхиһон түрүүшын-гээ һамган тухай, эгэшынгээ нүхэртэй гүйлгэмэр болоһон тухайнь, зургаа һарын амаралтада 44 ондо ерэнэн тухайгаа, полимилит болоод табигдаһан тухайнь, хоёр хүүгэдээ (12-той хүбүүн, долоотой басаган) абаад Сахалин вербовкоор ошоһон тухайгаа, гэр бариһан тухайгаа, гэртээ һургуули тогтоожо, һүүлдэнь 11 хүниие зуу-зуун түхэригөөр заал соогоо байлгаһан тухайгаа, архинша болошоһон шуран бэрхэ һамга абаһан тухайгаа, тэрээнһээ яажа халаһанаа (архи уугаад, гар хүлынь хүлээд), гаража ошоһон тухайгаа, үшөө нэгэ һамга абаһан тухайгаа, тэрээнэйнгээ һөөргөө яажа ябаһан бүгэдые хуу хөөрэбэ.

Тиигээд почта ошожо баруулжаа бэшэгүүдые табяад, Иван Федоровичында ошоходомнай, хоёр милиционер гэртэнь орожо ябана. Гэртэ ороходо, милици үбгэниие бодхоонхой, газашань түхээрүүлжэ байба Тиигээд, бани сооһоонь хэды ведро хүнэг шэрэ олифэ гаргаба, юрэнэ энэ тэрэ жэжэ жожо юумэ суглуулба даа. Тиһһээр Ага хүгшэн ерэбэ. Хүршэ һамганиинь, Катя гэнэ гү, даржаганаад ерэбэ.

Милици бэшэхэ юумэээ бэшээд, хүршэ продавец Ниные асаруулжа, намтай хамта понятой болгон, гар табюулба.

Иван үбгэниие абаад, милици ябашаба. Шабганса гонгиноно. Тээд хулгай гээшэ хулгай – эли ха юм даа. Үшөө гэрэйнэ оройдо хараа хаань, шэл хубаһан байха байгаа ха. Гэртээ ерэхэдэм, Иван Иванович ерэжэ, гэртэмнай орохоёо ябана. Миша мотоциклдаа хуунхай, хамгандаа ошохоёо ябана, Мишые зогсоожо, хахадые захибаб. Миша литр асарба. Тиинээр Лёша ерэбэ, Люба дахаад ерэбэ, Мишын хамган Нина магазинһаа бусангаа ороод гараба, хүбүүниинь – Юрэнэ бии болобо. Үбгэн Иван Иванович гаргүй болоһон хайрата басаган тухай, баян купец тухай үльгэр хөөрөбэ, нэгэ-хоёр дуу дуулажа үгэбэ, би магнитофондоо бэшээ болоноб. Тиинээр халажа, Майорихаһаа хоёр шэл архи урьһаар асаруулбаб. Лёша Люба хоёр үглөө үгэхөөр асарба. Тиигэжэ хүниин хahад болотор хууһанаа, нүхэдөө үдэшэжэ, эдэ мүнүүдые бэшэбэб. Амарсанаа амьаралан орондоо орожо, хүлнүүдээ нэгэ бага барюулжа, дулаасаад, дуугайхан орондоо дурд гэжэ ябашаба. Бишье хонхойжо, хоёроо жыхэмни бэшэ гү?

Февралин 20

Наруули сэлмэг аад, жабартай хүйтэн үглөөгүүр. Эртэ бодожо галаа түлибэб. Гэр хүрэнги. Үсэгэлдэрэйнгөө үлэнэн шүлэ уугаад хуунабди. Бэе махабада муушаг, шэлэ мүнөөр хүшэнхэй. Сээжээрни хадхана. «Ерэнсэйе» уншажа дүүргээд, үдэшэ болотор унташооб. Гэр хүйтэн. Дахьяд галаа түлибэб.

Февралин 21

Бүрүү бүүдэгэр үдэр. Үглөөгүүр нарадай байһан аад, үдэ багта бүүдыгөөд бүрхэшэхэ гэбэ.

Бэе тамир нулашаг, тиибэ яабашье бодожо, сайгаа шанабаб. Амарсанаагаа эдээлүүлээд, Лёшынхиһоо мохоорхо асаржа, татажа хуунаб. «Бүрэн хаан».

Мяха сабшаһанай шүүрхэ дээрэ хүхэ борохон шубуухай хуушанхай, мяханай сабшадаһа тоншожо хууна.

Апрелиин 18

Үсэгэлдэр үдэшлэн Дандар, Володя, Сыренов гэжэ пенсидэ гараһан милиисэтэй дүрбүүлэн ерэбэбди. Байгалай мұльһэн һэрхийшэнхэй. Саһан хайлаа. Үглөөгүүр бүрхэг, шиигтэй.

Агаар! Лёша бидэ хоёр самогонкоёо уужа, орой болошоһон хойно гэрээ түлөөбди.

Володя гэмэртнэ. Лёша бидэ хоёр Володиёо наадалнабди. Үглөөгүүр гэртээ ерэжэ Володитоёо пезшээ түлижэ, уборка хэнэбди. Уһанда ошоод ерэхэдэм, Дандар Сыренов хоёр ерээд, газаагуур шэншэлжэ ябанад.

Почтодо хэдэн бэшэгүүд хэбтэбэ. Олегһоо баһа нэгэ пакет фотографинууд, нэгэ ном.

Апрелиин 19

Наратай. Либреттынгээ сценари абаад Дандартаа ошобоб. Володя үдэшын поездоор бусахань.

Апрелиин 20

Мүнөөдэр городоо бусабаб.

Майн 14

Мүнөөдэр үдэрэй поездоор Дандар бидэ хоёр Боярск дээрэ буубабди. Наратай. Саһан хайланхай. Далайн мұльһэн хаяагаараа үшөө хайлаагүй. Ногоон бултайнхай. Гэртээ ерэхэдэм, Володя Колятан шабар шабхаар гэрым зуураһан байжа, гэрээ угаабаб. Аяга табак муухай хэбээрээ, амһартанууд соо сайн уһа шанаад орхижорхиһониинь, оёороороо буриташоо. Бултынь угаажа, гэрээ сэбэрлэбэб. Люба гэр сагаадаһан байба. Ханьнгаа зүүдхэлнүүдые бултынь үлгэбэб.

Бээм ехэл муу. Ханяадан хүжэрэнхэй. Эртүүр хэбтээд унта-шооб.

Майн 15

Үглөөгүүр Дандарта ошобоб. Бээм муу. Хамар амаарам ханяаданай уурал гараад хоноо. Хахад үдэр болотор Дандартаяа либреттын сюжет хэлсэнэбди. Юуншье болоногүй. Ухаагаар охор гэлсүүлдэг Сашка ерэбэ. Тэрэнээ дахуулаад, гэртээ ерэбэб. Түлээгээ Сашада хахалуулжа, огород соо өөрөө газаахия тармажа, хамажа, оргой ноохойгоо обоолжо галдабаб. Сайгаа шанажа уунабди, хартаабхаа эдинэбди. Үдэшэлэн Сашка Култушнэ ошохомни гээд ябаба. Би Мишындэ ороод ерэбэб.

Майн 16

Бүрхэг. Гэрэйнгээ урдахие хамажа, тармажа байтарни бороо оробо. Сашка ерээд, уухилна, түлээгээ ябтална. Лёша гүльмэ табиһан аад, хоёр сурхай асараа. Мүнөөдэр Валя ерэхэ һэн, ерэхэнь гү даа, үгы гү.

Иван Фёдорович үбгэн нүүжэ ошоһон байна. Гэрыень Намжил Балдано абаа юм ха. Михаил Филипповичэй хүгшэн тетя Катя наһа барашаһан байна. Баруун магазинай Нина Михайловна үбшэлөөд больницада, орондонь ондоо хүн ороо гэлсэнэ.

Хоер часай поездоор Гена дүү хүбүүнээрээ, Валя Абрамовнае дахуулһан зууража үхэшэн алдаһан орожо ерэбэд. Хоёр шэл архитай. Тэрэниень Лёша Люба хоёрые урижа, хамта уубабди. Сашада нэгэ хундага хэжэ үгэхэдэм, ехэ урматай уужархёод, гурбан солхооб түлбэри-хүлһээ абаад, Култушнээ ошобо. Гена Валя хоёр хүгшэн үбгэн хоёртоо ошожо, тэндээ хоноо. Володя хүбүүнтэй үлэбэбди. Дандар ута хара пальто үмдэһэн, үбэлэй малгайтай орожо ерэбэ. Газаа бороо гээшэ намарайхидал адхаржа байна. Ехэ ашаатай составууд хуугайлаад лэ үнгэрнэ. Валя ерэбэгүй.

Майн 17

Бүрхэг хэбээрээ. Гуран-шээрэн хабирана. Загаһанайнгаа торхо гэрэй оройн сорго доро табибаб. Хараһамни торхо дүүрэшөөд хоноо. Хахад үдэрэй һүүл багта үүлэд нэгэ бага сүлөөржэ, огторгой зэнхибэ. Лёша бидэ хоёр Любада улаан архи асаруулаад, тэрэнээ залгинабди. Тиһээр байтар Сашка ерэжэ, хартаабха подполи сооһоо гаргуулбаб. Баян соогоо адхуулаад, пезшэниинь түлинэб. Хартаабхаяа дулаан газарта гаргажа, ургуулхамни гээшэ. Үдэшэлэн поезд угтахаяа ошоходом, Валя Баярма хоёр гаража ерэбэ. Гурбуулаа Дандарайда оробобди. Бинь Дандартаяал тоосолдоод абанаб «Либреттэе бэшэнэ гүш, шинии түлөө сагаа, баража байнаб», – гэбэ. Бинь: «Тиимээ бэлээр бэшэгдэхэ гэжэ ханаалш? Угы хаа өөрөө бэшэ», – гэнэб. Тиимэрхүүгээр тоосолдоод тарабабди. Валя гэртээ оро ороһоор хартаабха шаража эхилбэ.

Майн 18

Сэлмэг хайхан үглөө. Үглөөнэй 9-дэ бодожо, гэрээ угаагаад, галаа түлээд, сайгаа шанажа һуунаб. Валя Баярма хоёр амтатайгаар тамшаалдан унтана.

Майн 25-28

Энэ үдэрнүүдтэ хартаабха тарижа үнгэргэбэб. Витя Адвокатов, Семен, Гена Васильев бидэнэр хайса улаан архи уугаа хабди. Сэсэгүүдые, морхооб, редискэ, мангир таряал болооб.

Майн 29

Үглөөгүүр поездодо һуухаяа ошоходомни Дандар ерэнхэй, огород соогоо шэншэлжэ байба.

Июниин 13

Володя бидэ хоёр хайн зобожо, Байгалайнгаа эрьедэ буубабди. Үглөөгүүр манайда хоноод, вокзал ерэхэдэмнай, поезднууд

Шэтгэхээ гаранагүй, үдэрэй «мотаняар» лэ гарахат гэдэ. Городоор эрьелдэжэ, Володитойгоо сагаа бараабди. Ажалайнь газар ошонбди, почта хүрэнэбди, Зоркиндо хүрэнэбди.

Тииһээр 3:40-дэ «мотанядкадаа» һуужа, ялхиргаһаар, нара орохынь урда тээ Боярскада буубабди. Балдано газаагаа гараад тэжыжэ байна.

Июниин 14

Балданотон ерэбэ. Хартаабха шанажа эдеэд, голосовалхаа ошонобди. Почтада нэгэшье бэшэг үгы. Олег яашоо гээшэб? Эртэ ерээд унташооб. Александровто Володиин газар хахалхые хэлээб.

Июниин 15

Үглөөгүүр эртэ бодожо, Володиин газар хахалуулаад, хартаабхыень (8 ведро) тарижа һалгабди. Бороон орожо байна. Оршон тойрон ноб ногоон, ногоон манан, сэнхир ногоон тэнгэри, хүхэ ногоон хүхэльбэ номин далай...

Хахад үдэрэй һүүлээр бороон намдаба. Лёшада ошожо, Володиин хэрэлсээ заһалсахаяа гуйнаб. Лёша Витя (Лёшын айлшан) хоёртой гурба боложо, Володиин унахаяа байһан һарабшатай хэрэлсээ бодхобди. Сениг соохи опыень үргэбэбди, сарай доктори шалааень абажа хаябди.

... (Handwritten text in Armenian script, likely a poem or prose piece, written in a cursive style. The text is partially obscured by a large bracket on the left side of the page.)

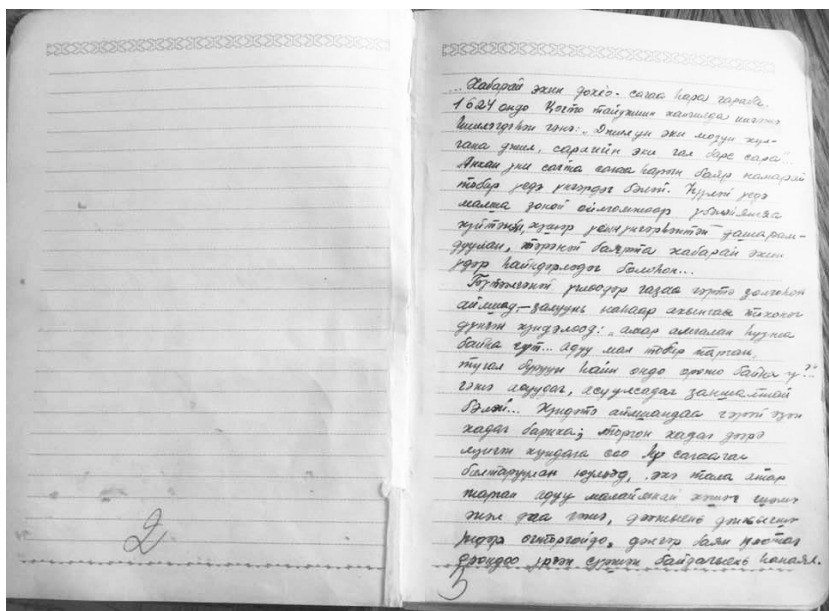
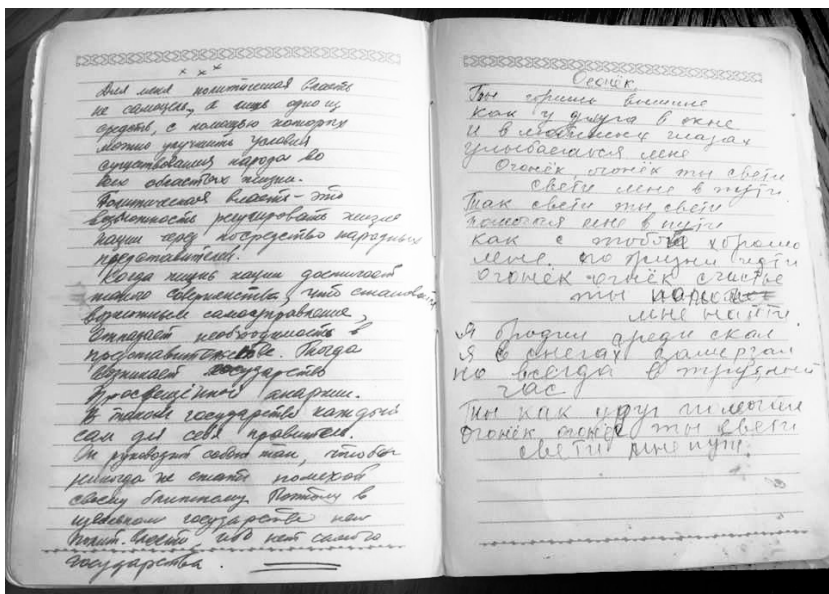
... (Handwritten text in Armenian script, continuing the piece from the previous page. The text is written in a cursive style and includes a large bracket on the right side of the page.)

[illegible][illegible]

... дурд сарвни бини дурсатне халде
хушбунд хаританоту, қабил нисе фаришат
тисе асарди. Вотино хуфруз мори ил
миллато буру тобу... Биге вақсе киёстони
бағавад Ҷаҳонда арҷино баики.
Хуфруз дуу душтадилла.

Моя душа проста. Вселенный востер
Морей и словесный дух со мной
Во питал. И в ней - во те же знаки,
Что на мой авторском лице
И я прекрасен - нисей красоты
Звучащих слов и сверкающих морей.

Бөгөөд хонгор дунгуулар хөч хон
энгүрөө, голын соо аруулах нь
нотомтой илал зүрхгүй илалтай
хандуула... Идмэл халын гараа
хүнддэр сүлдэн босаагүй нь
дундун гудамжны караа илалтай
илалтай... Дундун хандуула
завиан мөлтөр дундун...
Этэ хүрү аилуур энгүрэн
дундундун...
Этэ - катар.

Г А Р Ш А Г

Оролто үгэ.....	3
НЭГЭДЭХИ ДЭБТЭР	6
Найхан шүлэглэл	22
Энхэ юртэмсөөр... ..	28
Энэ дэлхэй дээрэ... ..	28
...Эжыгээ һананаб. Хайрата эжым... ..	29
Буладхан түмэрэй даршаанда... ..	29
Мүнөөдэр ойн зүргөөр алхалнаб... ..	31
Огторгойн майхан доро бүргэд элинэ... ..	31
Номгон һэбшээн дали дээрэ... ..	32
Үндэр манхан Тэнгэри-хүбүүн... ..	33
Үглөөгүүр тугаллаһан үнээнэй үүгэнээн... ..	34
Арадай дуунай аялгаар... ..	34
Утахан жолоогоо үгыш намдаа... ..	35
Уулын оройн хасуури модон... ..	36
Тонголзон дугташдаг агсамханиинь... ..	37
Гоёхон шулуу абаад, уһа руу шэдэжэрхинэм... ..	37
Ямар үнжэгэн бэ даа энэ ногоон... ..	38
Улаан-Хада. Аршаан. Уунаб – саданагүйб... ..	39
...Хажуурай хан гэхэ абяагаар олон юумэ һанахаш... ..	40
Һуунаб Түгсүүлтын эрьедэ гансааран... ..	41
ЭДИР НАҺАН... ..	42
Агаарта тамарһаар һара гараад... ..	42
Жээгтэйхэн сонхоннай сэнхирлэн сэнтэбэ... ..	42
Үүрэй толо үзэмсээрэ... ..	42
Гансахан сэсэг. Тойроод хооһон... ..	42
Ботогоо гээһэн тэмээн буйлаа гү?... ..	42
Хасартань үлэхэн найхан мэнгиень... ..	43
Хальһа дурһаа хобхолуулшоод... ..	43
«Гэмтэй бэшэш... үгым дуула, бү гэмшэ»... ..	43
Мэхэшэн бэшэ гээд мэдэнэш намайгаа... ..	43
Илдамши даа, түрүүшын инаг хүүхэн... ..	43
Сэсэгүүд ганхаба наранай орохы үдэшэн... ..	43

Дарихамни гээд ханаандаа нэрлэдэг байгаа...	44
Урал дээрэшни ургаал дурамнай...	44
Шэнгэхэн, хүнгэхэн шэнхинээн соностоод...	44
Минии зүрхэн хүчэр гээ...	44
Хүрэтэй гээшэнь хүүлшын энэ зүүдэн...	44
Улихан номын, тэһэрһэн бомбын...	45
Харанхы тайгаар харьяа горхон долгино...	45
Дуулан нуунам шамай дуудан...	45
Сагдуул модо асаржа...	45
Тэргэд һара малайна...	45
Нэлэнхи даа, нэлэнхи далай таламни...	45
Үнгэршэһэн балшар наһаяа...	46
Сүл губида дүрбэн шоно улилай...	46
Дулаахан хабарнай дуулаһаар ерээл даа...	46
Тонголзон ганхана хонхо сэсэг...	46
Таладал түрөөлши, таладаа үдөөлши...	46
Дэнхыгшэ дэлюун таладаа...	46
Харыш газаагаа: Хабарай урин нюдэн...	47
Бодолдо абтаһан Алхана уула...	47
Хабарай халхин шал һогтуу – хатарна...	47
Хатан Хёолго мүльһэн гэн... Ханхинуулһаар...	48
Намаяа хүлээн намхайжа...	49
Хониной арһан хэхүүргэ соо...	50
МҮНХЭ ДУУН (домог).....	51
Ори гансаарайнь шүлэгшье...	58
Аяама халуун зун дунда гэнтэ...	59
Хүрьһэтэ газар дээрэ хүн боложо түрөөд...	60
Юмор.....	66
ПОЭМЫН ЭСКИЗ	75
ХОЁРДОХИ ДЭБТЭР.....	79
«САГАА ҺАРА»	79
ОРШУУЛГАНУУД.....	89
Һүнийн бодолнууд.....	89
Һамаарнаб	89

Цзинтишань орьёолой хажууда	90
Гунигланаб хэрэлсы дээр.....	90
Уһанай харьяа долгиd	91
Хари хүнүүдэй дунда.....	91
Дурна уулы һананаб.....	92
Уужа һуунхайб даяншатай	92
Лояньда лимбын дуун.....	92
ЯПОНИИН ПОЭЗИЙЭЭ	94
ҺҮҮЛЭЙ ДУНДАДА ЗУУН ЖЭЛ	95
МҮНӨӨ ҮЕЫН ДЕМОКРАТИЧЕСКА ПОЭЗИ	102
Амгалан зөөжэ дүүрэбэбди... ..	102
Ажалһаа гаргаба	102
Арадай дуун.....	102
Шэртэнэб тэнгэрийн майхан өөдэ.....	103
Эрьен шэртыш: эдэ бүгэдэ зүүдэн лэ... ..	103
Танигдаагүй поэт.....	103
Япон арадта минии юрөөл	104
Балшар наһан	118
Манай хойт айлд... ..	120
Тэнэг далай соо олон урасхал... ..	123
Эдир наһанайм шүлэгүүд	130
Харгыда	131
Хабарай халюун зүлгэ ногоогооршье... ..	133
Валя Г. гэгшэдэ, «арбан зургаатай һэн...»	134
Басаганай гээгэдэ «дурладаг», балшар... ..	135
В.Г. 1956 он, декабрь.....	135
Шэрэм шүргын саада тээ... ..	136
Дуратайлби даа гэһэн үгыеш... ..	136
Зэмгүй илдам харасашни манатаадхиба... ..	136
Хабар, хабар, түрэл хотыем... ..	137
Хайшаа харааш гомдол дүүрэн нүдөөр... ..	137
Дэльбэээ һэхээд, һэмээхэн шагааба... ..	138
Сэлмэг тэнгэрийн сэнхир үнгэтэй... ..	138
Дуун сэнгүй бэлэйл даа урдын урда сагта... ..	139
Сэлмэг нарата үглөө бүхэндэ... ..	139
«Ута наһан, удаан жаргал»... ..	139
Намарай һэбшээн... ..	139
Надхан байһан намаа алим жэмэсые... ..	140

Уужам замбиин ургы ногоон...	140
Дүлэн мэтээр дуранш ялагас гээ...	140
Хабар сагай хангал арюун үдэшэлэн...	140
Дуулим таламни! Дуугаараа намай угтааш...	141
Шэбэртэ нютаг	141
ШҮЛЭГҮҮД	148
Жэмэстэ сэсэрлигэй дунда...	148
Улаан роза сэсэгүүдые...	148
Долготоһон бургаһаар жэмбүүр хээд...	148
Хэлэдэг үгэнүүдээл хэлээд...	149
Түрэшье наяраад үнгэрбэ...	149
Колхозой үргэн полёор...	149
Сэнхир торгон сээжэбшээ тайлажа...	150
Басагадаа тэбэрээд хууһан...	150
БУСАЛГА (ноэмэ)	151
УЛААН-ҮДЭ. ЗУН. 1958 ОН	159
Эхи захагүй юумэн энэ дуумни...	163
Дайн дажар тухай эндэ ярилдана...	163
Мүшэнһөө мүшэндэ хүрэн...	166
Намарай шиигтэй хүни...	167
Талаан гэжэ байдаг гү...	168
Ай, минии Бальжанима...	169
Аадарай һэрюун дуһал болоод...	170
Дүрьемэ халуун ажамидарлай...	171
Дунда ехэ забһарта...	172
Тээ мэндэ буряаднай...	173
Намарай шүлэглэл	175
«ХАБАРАЙ АЯЛГАНУУД» ГЭЖЭ НОМ ТУШАА	177
Зүрхэм лугшана хүсэтэй...	182
Энэ элдин газар дээрээ...	183
Ори гансаараа...	183
Ногоон дайдын шарайда...	184
Шэнэһэн тужа соохонуур...	184
Һүнийн харанхы логшоон соо...	185
Наашаа хараад һуугыш даа...	185
Балшар бага наһандаа...	186
Намарай набшаһалиг жаргал үдэшэ...	188
Энэ ехэ банк тэһэлжэрхёо хаа...	188

Метро	189
Огонёк	191
ГУРБАДАХИ ДЭБТЭР	192
Байгалай эрьеын дэбтэр	192
Ночь в степи	193
Дети отца	195
Наказ.....	196
Весна	197
Юность	198
Правая рука.....	199
Седобродый	202
Сэсэг	204
Октябриин 23.1969 он. Боярск тосхон	209
Календарь.....	209

Дондог Аюшеевич Улзытуев

**«ҮНГЭРНЭ ҮЛХӨӨ ҮДЭРНҮҮД...»:
АЖАБАЙДАЛАЙ ДЭБТЭРНҮҮД**
(1957–1958; 1969–1970 онууд).

85 жэлэйн ойн баярта зорюулагдана

**«ДЕНЬ ЗА ДНЁМ...»
ЖИЗНИ ТЕТРАДИ**

(1957–1958; 1969–1970 года).

Посвящается 85-летию со дня рождения

Л.Ц. Халхарова
(*харюусалгата редактор*)

Верстка *И.К. Чебукова*
Корректор *П.Б. Долсонова*

ISBN 978-5-91407-263-3

Сдано на верстку 16.09.2021. Подписано в печать 10.10.2021.

Гарнитура Times New Roman. Печать офсетная.

Формат 60х84¹/₁₆. Усл. изд.-л. 14,5.

Тираж 200 экз. Заказ 21-167.

Изд-во АО «Республиканская типография»
Отпечатано в АО «Республиканская типография»,
670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13.